

Lähdesuoja –
etuoikeus ilman vastuuta?

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden
tiedekunta
Maisteritutkielma
Jarno Lakkala
Oikeusinformatiikka
2017

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lähdesuoja–etuoikeus ilman vastuuta?

Tekijä: Lakkala, Jarno

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, oikeusinformatiikka.

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ

Sivumäärä: IX+79

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tutkielma käsittelee lähdesuojaa. Sananvapauden, yksityisyyden suojan ja lähdesuojan väliseen problematiikkaan törmätään, tavalla tai toisella, median julkaistessa salassa pidettävää aineistoa. Kyse on perusoikeuksien välisestä kollisiosta.

Lähdesuoja on tärkeä ja olennainen osa median toimintaa; se on liitetty kiinteästi perusoikeuteen, sananvapauteen. Lähdesuoja antaa suojan nimettömille median lähteille ja sen avulla lähde voi antaa medialle tietoja, joiden pohjalta voidaan paljastaa esimerkiksi yhteiskunnallisia epäkohtia. Suomalaisessa mediamaailmassa ja viestintäoikeudellisessa keskustelussa lähdesuojalla on vahva asema.

Tutkielman tavoitteena on avata lähdesuojan merkitystä ja käyttötilanteita. Tutkielmassa tunnustetaan lähdesuojan tärkeys, mutta tutkielmassa tuodaan esiin myös kriittinen näkökulma lähdesuojaan. Tutkielman lähdeaineistona ovat kotimaiset ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeustapaukset. Tutkimusmenetelmä on oikeusdogmaattinen ja oikeussosiologinen. Tutkimustulokset osoittavat, että lähdesuojalla on vahva asema ja lähdesuojan murtaminen on erittäin harvinaista. Suomessa lähdesuojaa ei ole murrettu kertaakaan. Eurooppalainen oikeuskäytäntö vaikuttaa vahvasti taustalla; suomalainen oikeuskäytäntö tukeutuu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksiin.

Avainsanat: sananvapaus, lähdesuoja, yksityisyyden suoja

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

Sisällys

1. Taustaa	1
1.1. Maailma muuttuu ja media muuttaa maailmaa.....	4
1.2. Koira ja lyhtypylväs.....	6
2. Tutkimuskysymys, rakenne ja rajaus	8
2.1. Tutkimusmenetelmä.....	10
2.2. Informaatioyhteiskunnasta uuteen verkkoyhteiskuntaan	12
3. Sana on vapaa.....	13
4. Lähdesuoja.....	17
4.1 Lähdesuojan synty Suomessa	17
4.2. Lähdesuojan sääntely	18
5. Journalistien itsesääntely	21
5.1 Itsesääntelyn etuja ja haittoja	22
5.2. Lain ja Journalistin ohjeiden välinen suhde.....	24
5.3. Lähdesuojan sopimusoikeudellinen tarkastelu	30
5.4. Oikeuden väärinkäyttö	31
5.5. KP – tapaus	33
6. Lähdesuojakritiikki – Missä se on?	37
7. Eliasonin kahdeksan myyttiä	40
7.1. Syytteiden meri	42
7.2. Lähdesuojan murtaminen on helppoa	43
7.3. Wikileaks, Snowden ja Panama-paperit haastavat peloteilmiön.....	52
7.4. Lähdesuojalaki takaa varman suojan?.....	58
7.5. Lähdesuoja – vain hyvää tarkoittaen?.....	58
7.5.1. Rusi-tapaus	59
7.5.2. Pyhä sota Turussa	61
7.5.3. SPR:n Veripalvelu.....	61
8. Syyttömyysolettama koskee myös mediaa	66
9. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä	70
9.1. Karadag v. Turkki	72
9.2. Tourancheau ja July v. Ranska.....	73
9.3. Campos v. Portugali.....	76
10. Tutkimuksen johtopäätökset.....	76

Lähdeluettelo:

Kirjallisuus ja artikkelit:

Markus Aarto ja Markku Vartiainen (toim.), Oikeutta kansainvälisessä maailmassa, Ilkka Saraviidan juhla-kirja, 2011. Saatavissa pdf-muodossa: <<www.edilex.fi>>

*Sami Antero*inen, Onko robotti tulevaisuuden lakimies, *Lakimiesuutiset* 7/2017. s. 45–47.

Emily Bell, Taylor Owen, Journalism after Snowden, 2017. Google-play books.

Randall D. Eliason, The problems with the reporter's privilege, 2008. *American University Law review* [Vol. 57:1341]. s. 1341–1378. Saatavissa pdf-muodossa: <<www.digitalcommons.wcl.american.edu>>

Jussi Eronen, Jarno Liski ja Salla Vuorikoski, Ylegate, 2017. Crime Time.

Kaius Ervasti, Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä, 2011. s. 65–132. Saatavissa pdf-muodossa: <<.www.edilex.fi>>

Rachel Harris, Conceptualizing and reconceptualising the reporter's privilege in the age of wikileaks, 2014. *Fordham law review* 2014 [vol 82]. s. 1803–1854, Saatavissa pdf-muodossa: <<www.ir.lawnet.fordham.edu>>

Päivi Hirvelä, Satu Heikkilä, Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, 2013. Edita.

Juha Honkonen, Jussi Lankinen, Huonoja uutisia, 2012. Into-kustannus.

Sakari Huovinen, Matkalla sananvapauden yhteiskäyttöiseen ulottuvuuteen, *Lakimies* 2/2010. s. 143–159.

Jaakko Husa, Anna Mutanen, Teuvo Pohjolainen, Kirjoitetaan juridiikkaa, 2010. Talentum.

Juha Karhu, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi, *Lakimies* 5/2003. s. 789–807.

Kreetta Karvala, Kaaoksen kesyttäjät: Uutismediat nettimurroksessa, 2014. Jyväskylän yliopisto.

Rauno Korhonen, Perusrekisterit ja tietosuojat, 2009. Edita publishing.

Simo Kolehmainen, Syyteoikeudesta sananvapausr rikoksista, 2009. Valtakunnansyyttäjänvirasto, julkaisusarja nro 6. Saatavissa pdf-muodossa: <<.www.vksv.fi>>.

Päivi Korpisaari, Oikeudenalan tunnusmerkeistä ja oikeudenalajaotuksen tarpeellisuudesta, *Lakimies* 7-8, 2015. s. 987–1004.

Päivi Korpisaari, toim. Viestinnän muuttuva sääntely. Viestintäoikeuden vuosikirja, 2016. Unigrafia Oy.

Päivi Korpisaari, toim. Oikeus, tieto ja viesti. Viestintäoikeuden vuosikirja, 2015. Unigrafia Oy.

Heikki Kulla, Mikael Koillinen, Jorma Kuopus, Juha Lavapuro, Lasse Lehtonen, Hannu Nieminen, Riitta Ollila, Teuvo Pohjolainen, Tuomas Pöysti, Hannu Sorvari, Katariina Sorvari, Aarre Tähti, Veli-Pekka Viijanen, Anna-Riitta Wallin, Viestintäoikeus, 2002. WSOY Lakitieto.

Mika Launiala, Syyttömyysolettama; erityisesti esitutinnan näkökulmasta, 2010. Edilex 2010/10. s.1–26.

Tuula Linna, Oikeuden väärin käytönkielto ja sen sovelluksia, *Lakimies* 4/2004. s. 622–638.

John Lloyd, Vakava journalismi on pelastettava. Artikkelikokoelmasta *Journalistit ja demokratia*, 2008. Oikeusministeriö julkaisut (2008/5). Saatavissa pdf-muodossa: <<www.julkaisut.valtioneuvosto.fi>>.

Tuomo Mörä (toim.), Lähdesuoja -Normit, ideaalit ja käytännöt, 2011. Saatavissa pdf-muodossa: <<www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/Lahdesuoja_raportti.pdf>>.

Riku Neuvonen, Viestintäoikeuden perusteet, 2008. Talentum.

Riku Neuvonen, Sananvapauden sääntely Suomessa, 2012. Lakimiesliiton kustannus.

Riku Neuvonen, Tapaoikeus oikeuslähdeopissa, *Lakimies* 3/2006. s.405–432.

Harri Nykänen, *Likainen Harri*, 2015. Crime Time.

Riitta Ollila, Sananvapaus, 2004. Tietosanoma.

Chris Peters ja Marcel Broersma. (toim.). Rethinking journalism, Trust and participation in a transformed news landscape, 2013. Routledge.

Tuula Pere, Suojattu, suvaittu, vai sanktioitu sananvapaus? Oikeushistoriallinen tutkimus 1960 – 1970 – lukujen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen vaikutuksesta suomalaisen sananvapauden rajoihin joukkoviestinnässä, 2015. Fourth Life Publishing.

Juba Pöyhönen, Uusi varallisuus oikeus, 2000. Lakimiesliiton kustannus.

Alpo Rusi, Kylmä tasavalta, 2003. WSOY.

Ahti Saarenpää, Karoliina Sztobryn (toim.), Lawyers in the media society. The Legal challenges of the media society, 2016. Lapland University Press.

Ari Saarnilehto, Vesa Annola, Mika Hemmo, Juba Karhu, Leena Kartio, Eva Tammi-Salminen, Juba Tolonen, Jarmo Tuomisto ja Mika Viljanen, Varallisuus oikeus, 2012. WSOYpro.

Leif Salmén, Maanalainen moskeija, 2013. Teos.

Heli Sankari, Rikosasian asianosaisten yksityiselämän suoja, 2009. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Kirjoituksia viestintäoikeudesta. Saatavissa pdf-muodossa:<<www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus>>

Jason M. Shepard, *Privileging the press*, 2011, verkkojulkaisu:<<www.ulapland.fi/lib>>

Raimo Siltala, *Oikeustieteen tieteenteoria*, 2003. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o234. Vammalan Kirjapaino Oy.

Jyrki Tala, Katsaus oikeudellisen sääntelyn uusiin muotoihin, 2010. s. 185–204. Saatavissa pdf-muodossa:<<www.edilex.fi>>. Julkaistu aiemmin teoksessa; Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa, Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946–24/4–2006. Toimituskunta Eero Backman, Heikki Kulla, Jyrki Tala, toim. Timo Ahonen. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. 2006.

Päivi Tiilikka, (toim.) Sananvapaus puntarissa, Viestintäoikeuden vuosikirja 2013. Unigrafia Oy.

Päivi Tiilikka, Journalistin sananvapaus, 2008, WSOY Pro.

Päivi Tiilikka, Sananvapaus, yksilönsuoja, lähdesuoja, Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa, 2010. Oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita. (54/2010). Saatavissa pdf-muodossa: <<www.julkaisut.valtioneuvosto.fi>>

Päivi Tiilikka, Sananvapaus ja yksilönsuoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. 2007. WSOYpro.

Matti Tolvanen, Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta, Edilex 2014/14. s. 241–255. Julkaistu aiemmin teoksessa, Rikoksesta rangaistukseen; juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. toim. Tatu Hyttinen, Antti Jokela, Jussi Tapani, Mikko Vuorenpää Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.2012.

Risto Uimonen, Median mahti, 2003. WSOY.

Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet sananvapausrikoksissa, 2017. <<www.vksv.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet>>

Mika Viljanen - Jarmo Tuomisto – Juba Tolonen -Eva Tammi-Salminen – Ari Saarnilehto - Leena Kartio - Juba Karhu - Mika Hemmo – Vesa Annola, Varallisuus oikeus, 2012. Oikeuden perusteokset. Sanoma Pro.

Jyrki Virolainen, Pasi Pölonen, Rikosprosessin osalliset, Rikosprosessioikeus II, 2004. Sanoma Pro.

Anna-Riitta Wallin, Timo Konstari, Julkisuus- ja salassapitolainsäädäntö. Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyvät lait, 2000. Gummerus Kirjapaino Oy.

Virallislähteet:

HE 54/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, 2002.

PeVM 25/1994.

Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus, Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö, 2009. Oikeusministeriö KM 2009:2.

Säädökset:

Perustuslaki 731/1999

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997

Esitutkintalaki 805/2011

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 906/2015

Rikoslaki 39/1889

Kotimaiset oikeustapaukset:

KKO 2004:30

KKO 2009:3

KKO 2009:88

KKO: 2010:88

KKO 2013:100

Helsingin hovioikeus R 16/1036

Helsingin hovioikeus R 08/172

Helsingin hovioikeus R 14/318

Helsingin käräjäoikeus R 12/5717

Helsingin käräjäoikeus R 07/30764

Helsingin käräjäoikeus R16/154477

Valtakunnansyyttäjänvirasto, haastehakemus R 14/768

Helsingin syyttäjänvirasto, syyttämättäjättämispäätös R 17/5962

Helsingin hallinto-oikeus R 16/8511

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 1585/4/03

Työtuomioistuin (TT:2013–100)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin:

EIT, Yleisradio and others –tapaus. (8.2.2011)

EIT, Oberschlick v. Itävalta. (1.7.1997)

EIT, Karadag vs Turkki. (29.6.2010)

EIT, Tourancheau ja July vs. Ranska. (24.11.2005)

EIT, Campos vs. Portugali (24.4.2008)

Kansainväliset sopimukset:

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva Kansainvälinen yleissopimus 8/1976

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

Julkisen sanan neuvoston päätökset ja lausumat:

Julkisen sanan neuvoston päätösesitys, 5660/TV/14.

Julkisen sanan neuvoston päätös, 4152-1-09.

Julkisen sanan neuvoston lausunto, 3206/L/02.

Internetlähteet:

<<www.aamulehti.fi/maailma/18-vuotias-nainen-haastoi-vanhempansa-oikeuteen-julkaisivat-lapsuuskuvia-facebookissa>> (käyty 5.7.2017)

<<www.asianajajaliitto.fi/viestinta/oikeudellisia_uutisia/kansainvaliset_tietolahteet/2015/eit_lta_tuomio_suomelle_sananvapauden_loukkauksesta.8992.news>> (käyty 8.7.2017)

<<www.finlex.fi>>

<<www.edilex.fi>>

<<www.hollywoodreporter.com/thr-esq/judge-upholds-hulk-hogans-140-897301>> (käyty 4.7.2017)

<<www.hs.fi/kotimaa/art-2000002777493.html>> (käyty 4.7.2017)

<<www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005217450.html>> (käyty 2.9.2017)

<<www.iltalehti.fi/ulkomaat/201709042200370547_ul.shtml>> (käyty 9.9.2017)

<<www.jsn.fi/jsn/jsn/>> (käyty 25.7.2017)

<<www.marmai uutiset/aarnio-jutun-syyttaja-taipui-mtv-ei-vaadi-ena-toimittajan-lahdesuojan-murtamista-6271635>> (käyty 23.7.2017)

<<www.mediaauditfinland.fi/levikit/tilastot/levikkitrendihaku/>> (käyty 11.7.2017)

<<www.medialiitto.fi/files/783/090831Esitutkinta.pdf>> (käyty 11.8.2017)

<<www.mikkoniskasaari.fi/node/47>> (käyty 12.9.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ilmainen-maistiainen/4431500>> (käyty 4.7.2017)

<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mtv-uutisille-yrityttiin-kaupata-salaista-poliisin-tietoa-500-euroa-skuupista/4440828>> (käyty 4.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mtv-uutisille-yritettiin-kaupata-salaista-poliisin-tietoa-500-euroa-skuupista/4440828>> (käyty 4.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/spr-n-veripalvelulta-miljoonia-johtajan-luottokonsultille-tarkastajan-moitteet-ohitettiin/1832868#gs.vOl4HVk>> (käyty 29.7.2007)

<<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/spr-n-veripalvelulta-miljoonia-johtajan-luottokonsultille-tarkastajan-moitteet-ohitettiin/1832868#gs.vOl4HVk>> (käyty 29.7.2007)

<<www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-iski-kolme-kiinni-epailtyna-terrorisimirikoksista/4389398>> (käyty 4.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-iski-kolme-kiinni-epailtyna-terrorisimirikoksista/4389398>> (käyty 4.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/rusi-oikeudenkaynti--ahtisaari-kertoi-supotapaamisesta/2068072#gs.QbmvCxQ>> (käyty 27.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-luopui-mtv-n-toimittajan-lahdesuojan-murtamisyriyuksesta/5685158>> (käyty 23.7.2017)

<<www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/veripalvelu-johto-vapautettiin-rikossyytteista-myoshovissa/4740830#gs.WPPQA0>> (käyty 30.7.2017)

<<www.punainenristi.fi/uutiset/20120618/syyttaja-paatti-veripalvelun-konsulttihankinta-asiassa>> (käyty 29.7.2017)

<<www.sahkoala.fi/ammattilaiset/Asennussuositukset/markatilat/fi_FI/5-2003/>> (käyty 5.7.2017)

<<www.savonsanomat.fi/kotimaa/Toimittajien-1%C3%A4hdesuoja-yritet%C3%A4%C3%A4n-murtaa-poikkeuksellinen-tapaus-oikeuteen/725007>> (käyty 23.7.2017)

<<www.telegraph.co.uk/news/2017/05/17/chelsea-manning-released-prison/>> (käyty 2.9.2017)

<www.tyotuomioistuun.fi/fi/index/tyotuomioratkaisut/tyotuomioratkaisut/>> (käyty 2.11.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-6908087>> (käyty 10.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-9497625>> (käyty 23.7.2017)

<<www.yle.fi/aihe/artikkeli/2015/02/16/kun-lahteen-suoja-murtuu-kasikirjoitus>> (käyty 10.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-5628500>> (käyty 29.7.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-7633687>> (käyty 10.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-8586917>> (käyty 3.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-8650328>> (käyty 2.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-9621209>> (käyty 13.9.2017)

<<www.yle.fi/uutiset/3-9545453>> (käyty 2.11.2017)

<<www.wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>> (käyty 2.9.2017)

<<www.wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>> (käyty 2.9.2017)

Muut:

Suomen Journalistiliiton lausunto esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta koskevaan komiteanmietintöön. 2009. Saatavissa:<<hate.fi>> (käyty 24.7.2017)

Viestinnän keskusliiton lausunto 31.8.2009 esitutkinta- ja pakkokeinokomitean mietintöön KM 2009:2. Saatavilla pdf-muodossa: <<www.vkl.fi/files/783/090831Esitutkinta.pdf. >>(käyty 24.7.2017)

Dokumenttielokuva Hulk Hogan vs.Terry Bolea, ohjaaja Jeremy Belanger, 2016. Netflix. (katsottu 1.7.2017)

Lyhennykset

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
HAO	Hallinto-oikeus
HVA	Itä-Saksan tiedustelupalvelun ulkomaanosasto
KKO	Korkein oikeus
KHO	Korkein hallinto-oikeus
JSN	Julkisen sanan neuvosto
ICIJ	International Consortium of Investigative Journalists (suom. Kansainvälinen tutkivien toimittajien konsortio)
RL	Rikoslaki

1. Taustaa

*”Älä koskaan tappele miehen kanssa,
joka ostaa musteensa tynnyreissä”¹.*

Maisteritutkielman aihe on lähdesuoja. Se on tärkeä ja olennainen osa median toimintaa ja suoja on liitetty kiinteästi perusoikeuteen, sananvapauteen. Lähdesuoja (engl. reporter’s privilege) on etuoikeus, jonka turvin voidaan antaa suojan nimettömille median lähteille. Lisäksi etuoikeus antaa toimittajalle mahdollisuuden kieltäytyä todistamasta. Lähdesuojan avulla lähde voi antaa medialle tietoja, joiden pohjalta voidaan paljastaa esimerkiksi yhteiskunnallisia epäkohtia. Suomalaisessa mediamaailmassa ja viestintäoikeudellisessa keskustelussa, lähdesuojalla on likimain ”betonoitu” asema. Voidaan sanoa, että vaikka maailma ja media ovat muuttuneet, yksi on ja pysyy; lähdesuoja. Kriittiset puheenvuorot lähdesuojasta ovat olleet vähissä. Maisteritutkielmassa tuodaan esiin lähdesuojan oikeudellinen sääntely, tunnustetaan lähdesuojan merkitys, mutta tuodaan esiin myös kriittinen näkökulma lähdesuojaan ja sen käyttöön.

Maisteritutkielman aloituksen sitaatti on peräisin kirjailija Mark Twainilta. Entisenä toimittajana Twain tiesi mistä puhui. Medialla on aina ollut valtaa. Twainin aikana, ennen sitä ja vielä tänäkin päivänä. Toimittaja Leif Salmén on todennut yksioikoisen sarkastisesti, ettei yksikään maamme hallitus voi hallita ilman *Helsingin Sanomien* pääkirjoitusten tukea.²

Rahallakin on sananvapausasioissa merkitystä. Yhdysvaltalainen showpainija Hulk Hogan nettosi 140 miljoonaa dollaria oikeudenkäynnistä, jossa oli kyse sananvapaudesta ja yksityisyyden suojasta. Kyse oli lyhykäisyydessään seksivideoista, jossa oli kuvattu Hulk Hoganin ja hänen ystävänsä puolison intiimi kanssakäyminen. Hoganin ystävä oli sittemmin lähettänyt kyseisen video-otoksen Gawker -medialle, joka julkaisi kyseisen videon nettisivuillaan.³

Floridan osavaltion tuomari Pamela Campell määräsi Gawker-yhtiön ja yhtiön omistajan maksettavaksi yksityisyyden suojan loukkauksesta 140 miljoonan dollarin vahingonkorvaukset Hulk Hoganille ”ja/tai” Terry Bolealle. Oikeudenkäynti ja siihen liittyvät

¹ Randall D. Eliason, The problems with the reporter’s privilege, 2008. s. 1352, American University Law review [Vol. 57:1341]

² Leif Salmén, Maanalainen moskeija, 2013, s. 120.

³ kts.esim. <http://www.hollywoodreporter.com/thr-esq/judge-upholds-hulk-hogans-140-897301>

käänteet olivat monella tavalla vähintäänkin erikoiset. Hulk Hogan on roolihahmo, oikealtaan nimeltään Terry Bolea. Hogan oli tietoinen videon kuvauksesta, videota olivat käsitelleet myös muut yhdysvaltalaiset tiedotusvälineet (muun muassa TMZ-kanava). Oikeudenkäynnissä käsiteltiin jopa Hoganin ”miehuuden mittaa”. Hogan oli itse julistanut julkisuudessa ”omistavansa” 25 senttisen elimen. Oikeudenkäynnissä Terry Bolea kuitenkin totesi, ettei hänellä ole moista elintä. Kyse on vain hänen roolihahmostaan Hulk Hoganista ja Hoganin suorastaan retostelevista puheistaan.⁴

Hulk Hogan -tapaus ei liity lähdesuojaan, mutta osoittaa omalla, tosin vinoutuneella, tavallaan sananvapauskysymysten merkityksen. Median murroksen ja teknologisen kehityksen seurauksena keskustelu sananvapauteen, yksityisyyden suojaan, lähdesuojaan tai siihen mikä on julkista mikä salassa pidettävää tietoa tulee jatkumaan kiivaana tai ainakin mielenkiintoisena.

Helsingin yliopiston tutkimuskeskus teki (2011) kattavan tutkimuksen lähdesuojasta. Tutkimuksen mukaan lehdistön rooli vallankäytön vahtikoirana olisi kesympi, mikäli lähteet eivät voisi antaa tietoaan ilman pelkoa henkilöllisyytensä paljastumisesta. Tutkimuksessa todetaan, että lähdesuoja-kolikon toisella puolella ovat yksilön oikeudet ja länsimaisen oikeusjärjestelmän peruseriaatteen; tasavertaisuus lain edessä ja kaikkien oikeus oikeudenkäyntiin, jossa päätösten pohjana ovat kaikki tapaukseen ratkaisuun olennaisesti vaikuttavat tiedot. Lähdesuoja on poikkeus ja etuoikeus, joka osin rikkoo tätä periaatetta. Lisäksi voi käydä niin, että jonkun oikeusturva voi olla uhattuna, mikäli olennaisia asioita rikoksesta tietävä henkilö kieltäytyy todistamasta. Oikeusjärjestelmän näkökulmasta ongelma on myös se, jos rikoksia jää lähdesuojan takia selvittämättä. Tätä on Suomessa käytetty perusteluna sille, että lähdesuojan murtamista pitäisi helpottaa tilanteissa, joissa viranomaiset ovat vuotaneet tietoja vastoin vaitiolovelvollisuuttaan.⁵ Tutkimuksessa lähdesuojakäytäntöjä tutkittiin analysoimalla neljää aikoinaan runsaasti julkisuutta saanutta tapausta, jotka perustuivat lähdesuojan käyttöön. Tapaukset olivat Suomen tietotoimiston doping-uutisointi, nimimerkki Pekka Pelottoman Sonera-kirja, MOT:n asekauppoja ja lahjuksia käsittelevä ohjelma *Totuus Patriasta* sekä ns. lautakasa -tapaus eli vaalirahoitusta ja Matti Vanhasen rakennustarvikkeiden alkuperää käsittelevä *Matin talot* -ohjelma. Journalistista keskustelua lähdesuojasta analysoitiin neljän lehden (Aamulehti, Helsingin Sanomat, Iltalehti, Kaleva ja Keski-suomalainen) sisältöjen avulla. 33 suomalaisen journalistin ja lähdesuojaa tuntevan

⁴ Dokumenttielokuva Hulk Hogan vs. Terry Bolea, ohjaaja Jeremy Belanger, 2016.

⁵ Mörä, 2011, s. 7.

asiantuntijan haastattelujen avulla puolestaan tutkittiin, miten journalistit, virkamiehet, journalistietiikan asiantuntijat, etujärjestöjen edustajat, paljastusten kohteiksi joutuneet ja muut asiantuntijat suhtautuivat lähdesuojaperiaatteeseen ja -käytäntöihin.⁶ Tutkimuskeskuksen lähdesuojatutkimus on laaja, mutta samalla mielenkiintoista on, että tutkimuksessa otettiin hyvin kantaa lähdesuojan väärinkäyttöön.

Tutkimuksen mukaan journalisteilla oli erilaisia käsityksiä siitä, onko lähdesuojaa käytetty Suomessa väärin. Osa katsoi, ettei väärinkäytöksiä ole ollut. Osa taas nimesi muutamia tunnettuja ongelmatapauksia. Useat mainitsivat Alpo Rusia koskevat vakoilu epäilyt.⁷

Kuten Jason M. Shepard toteaa, lähdesuojaan liittyvää keskustelua on käyty esimerkiksi Yhdysvalloissa vaatimattomat kolmatta sataa vuotta. James Franklin perusti New-England Courant -julkaisun 1721. Franklinin ja viranomaisten välit kiristyivätkin kohtuullisen pian julkaisun perustamisen jälkeen, Franklinin testatessa aikansa sananvapauden rajoja. Franklin kirjoitti muun muassa uutisjutun, jossa väitettiin viranomaisten sotkeentuneen jollakin tavalla merirosvouteen. Franklin kieltäytyi paljastamasta lähdeään ja juttu vei Franklinin kolmeksi viikoksi vankilaan. Kiihkeä uutismies pääsi vankilasta vasta kun hän nöyrytyi pyytämään kirjoitustaan julkisesti anteeksi.⁸

Franklinin ajasta nykyaikaan ja -tilanteeseen on kuljettu pitkä matka; maailma ja nimenomaan mediamailma verrattuna Franklinin aikaan on nykyisin monella tapaa erilainen. Toki uutisia merirosvoista ja epäilyjä viranomaisten toiminnan moitittavuudesta löytyy nykyisin, mutta 24/7 -tahdilla. Tämän päivän median kuluttaja saattaa olla helposti myös median tuottaja, toimittaja. Kännykkäkameralla kuvattu video/valokuva kulkeutuu napin painalluksella miljoonien, jopa satojen miljoonien ihmisten nähtäväksi sekuntien sadasosassa. Sähköposti on tiedonvälityksen ”kivikautta” Facebookin, Whatsupin, Instagramin, Twitterin, blogien ja ynnä monen muun sovelluksen rinnalla. Mediat pyytävät vähäänkään merkittävimmistä uutistapahtumista silminnäkijöiden videoita ja valokuvia. Uutisia kommentoidaan netissä paikoin kiivastikin. Eletään kansalaisjournalismin kulta-aikaa.

Puhelin ei ole enää puhelin, se on kännykkä, eikä kännykkä ole enää pelkkä kännykkä. Se on monipuolinen mediapalvelulaite, jonka avulla voi maksaa ostokset, sillä saa kotiovet lukkoon tai saunan päälle.⁹ Monet laitteet ovat jatkuvassa yhteydessä internetiin tarkoituksenaan

⁶ Mörä, 2011, tiivistelmä-sivu.

⁷ Mörä, s.148.

⁸ Jason M. Shepard, Privileging the press, 2011, verkkojulkaisu s. 107–109.

⁹ http://www.sahkoala.fi/ammattilaiset/Asennussuosituksset/markatilat/fi_FI/5-2003/

kerätä, mitata ja jakaa dataa ympäristöstään pilvipalvelun avulla. Puhutaan älyteknologiasta, *Internet of Things* suomeksi esineiden internet.¹⁰

Itävallassa 18-vuotias nuori nainen haastoi vanhempansa oikeuteen, koska vanhemmat ovat julkaisseet hänen lapsuuskuviaan Facebookissa. Naisen mukaan vanhemmat ovat julkaisseet hänestä satoja lapsuuskuvia. Tämä on ollut naisen mukaan nolostuttavaa ja tehnyt hänen lapsuudestaan kärsimystä. Itävallan median mukaan naisesta on julkaistu 500 lapsuuskuva sosiaalisessa mediassa, eivätkä vanhemmat ole ottaneet kuvia pois pyynnöistä huolimatta.¹¹

Itävaltalais- ja Hulk Hogan -tapaus sekä esineiden internet -aikakausi osoittavat sananvapauden ja informaatio- sekä viestintäoikeuden laajan kentän ja myös sen, että aihepiiriin liittyvää monimuotoista oikeudellista pohdintaa riittää myös tulevaisuudessa.

1.1. Maailma muuttuu ja media muuttaa maailmaa

Nettimaailmassa uutisen julkaisu on kiinnostava betki. Analytiikkatyökalut näyttävät reaaliajassa, millä tavalla artikkeli kerää klikkejä. Kun ohjelma alkaa piirtää pystysuoraa viivaa näytölle, toimitus on yleensä innoissaan.

– Varmasti ainakin 60 000 lukijaa nakuttaa tänään, Vuorikoski veikkasi katsoessaan Katera Steel -artikkelin käyrää.¹²

Ylegate -kirjan esimerkki kuvaa osuvasti joukkoviestinnän maailmaa. Internet on mullistanut uutistoiminnankin. Netin tuomat mahdollisuudet ovat joukkotiedotusvälineille monella tapaa kiistattomat: nopeus, halpuus ja suorastaan rajattomat levikkimahdollisuudet. Mutta ei hyvää, jos ei jotakin huonoakin Uutismaailmaa on syytetty myös niin sanotusta klikkausjournalismista. On myös moitittu, että taustoittavat ja yhteiskunnalliset merkittävät jutut jäävät pimentoon tai tekemättä.

Juha Honkosen ja Jussi Lankisen mukaan kyse on halvasta verkkojournalismista, jossa uutispääalliköt käyttävät työpaikoillaan neuroottisesti muiden tiedotusvälineiden tarjontaa ja reagoivat heti, kun jotain marginaalisestikin kiinnostavaa julkaistaan. Honkosen ja Lankisen

¹⁰ Saara Koski, Lasten henkilötietojen suojan tehokkuus ja riittävyys Euroopan Unionissa – erityisesti esineiden internetin sovelluksissa, (referee-artikkeli), Viestintäoikeuden vuosikirja (toim. Päivi Korpisaari), s. 33–34, 2016.

¹¹ <http://www.aamulehti.fi/maailma/18-vuotias-nainen-haastoi-vanhempansa-oikeuteen-julkaisivat-lapsuuskuvia-facebookissa/>

¹² Jussi Eronen, Jarno Liski ja Salla Vuorikoski, Ylegate, 2017, s. 122.

mukaan tämä on johtanut tiedonvälityksen yksipuolistumiseen.¹³ Honkosen ja Lankisen näkökulmaa voi pitää osin pamflettiin kuuluvana toimittajamaisena liioitteluna, mutta väite ei liene liioiteltunakaan ihan ilman faktaa.

Internet-aikakausi on tuonut myös esiin uusia median muotoja. Puhutaan niin sanotuista vastamediasta.

Neuvosen mukaan ”vastamedialla” eli epämedialla tarkoitetaan muutamaa julkaisua, jotka ilmestyvät pääsääntöisesti internetissä, mutta jotkut myös muussa muodossa. Yhteistä kaikille näille julkaisuille on vapaamielisyys faktojen tarkistamisen kanssa ja jopa tarkoituksellinen valehteleminen, jos lähtökohdaksi otetaan vallitsevat kysymykset ja esimerkiksi tieteellinen maailmankuva. Neuvosen mukaan yhtenä ilmeisenä tarkoituksena on ruokkia epäluottamusta muuta joukkoviestintää ja viranomaisia kohtaan.¹⁴

Internet on vaikuttanut muutoinkin mediaan ja joukkoviestintään. Median ansaintalogiikka on kokenut lähes täydellisen muutoksen. Perinteisten (paperisten) sanomalehtien levikki on laskenut joka puolella maailmaa. Esimerkiksi Helsingin Sanomien levikki on laskenut kymmenessä vuodessa (2006–2016) lähes 400 000 paperilehden tilaajasta runsaaseen 250 000 lukijaan. Pudotusta on lähes 35 prosenttia. Lapin Kansa -lehden levikki samassa ajassa on tippunut lähes 30 prosenttia; reilusta 32 000:sta noin 23 000:een.¹⁵

Laskevien levikki- ja mainostulojen kompensoimiseksi kaupallisen median puolella on viime vuosina mietitty sekä otettu käyttöön kuumeisesti uusia ratkaisumalleja: maksullisia nettijuttuja, maksullisia erityissisältöjä, oheistuotekauppaa, nettimaksumuureja tai erilaisille luku- ja katselulaitteille räätälöityjä maksullisia digitaalisia mediatuotteita.¹⁶

Karvalan mukaan kaupallisen median puolella kävijämäärien kalastelun taustalla on ollut mainostajien houkuttelevuus. Mitä suuremmat kävijämäärät nettisivustoille saadaan, sitä kiinnostavampi sivuston uskotaan olevan myös mainostajien mielestä. Karvalan mukaan kävijämassojen kalastelu on osoittautunut eräiden mediatalojen kohdalla menestykselliseksi strategiaksi. Onnistujien joukossa on esimerkiksi Ruotsin suurin verkkolehti Aftonbladet, jolla oli vuonna 2012 kolme miljoonaa päiväkävijää nettisivustollaan. Aftonbladetin selkeä verkkoylivoiama Ruotsin markkinoilla on tuonut mukanaan myös mainostajat, jopa siinä

¹³ Juha Honkonen, Jussi Lankinen, Huonoja uutisia, 2012, s. 110.

¹⁴ Riku Neuvonen, Vastamedia sananvapauden ja journalismin rajoilla, 2015. s. 2. Teoksessa; Oikeus, tieto ja viesti, Viestintäoikeuden vuosikirja, 2015.

¹⁵ <http://mediaauditfinland.fi/levikit/tilastot/levikkitrendihaku/>

¹⁶ Kreetta Karvala, Kaaoksen kesyttäjät, 2014, s. 41.

määrin, että Karvalan haastattelema Aftonbladetin toimituspäällikkö totesi keväällä 2013 yhtiön olevan superkannattava: ”*Mainosrabaa tulee nyt ovista ja ikkunoista*”, toimituspäällikkö sanoi.¹⁷

Huolimatta uusista ansaintamalleista, perinteisten paperilehtien levikkien lasku korreloi, jos ei suoraan, niin vähintään epäsuorasti myös toimittajien määrään ja toimitukselliseen työhön. Toimittajia on irtisanottu, toimituksia lakkautettu, yhteistyötä eri lehtien välillä lisätty ja lehtiä yhdistetty. Yhdysvalloissa toimituksellinen väki väheni kymmenessä vuodessa (2001–2010) 25 prosenttia.¹⁸

Toki on muistettava, että vuoden 2007 paikkeilla alkanut maailmanlaajuinen talous- ja finanssikriisi on vaikuttanut myös mediaan. Paperilehden perinteet brändeineen ovat paperia, kun media- ja digimurros jyrää perinteistä paperilehtialaa; Alma Media ilmoitti keväällä 2017 lopettavansa yli sata vuotta toimineen Pohjolan Sanomat-lehden ja lehti sulautettiin lopullisesti Lapin Kansa -lehteen.¹⁹

1.2. Koira ja lyhtypylväs

Toimintaympäristö muuttuu ja on muuttunut muutoinkin. Lloyd kirjoittaa median pr-toiminnasta ja niin sanotusta spinnauksesta. Lloydin mukaan journalistit väittävät mielellään, että lehdistösuhteita kohdellaan kuin koira kohtelee lyhtypylvästä. Kysymättä kuitenkin jää, kuka on koira ja kuka lyhtypylväs.²⁰

Lloydin mielestä median kaupallistuminen eli suhdetoiminta ei enää ole pelkkää kaupustelua. Se on puolueellista toimintaa eikä salaile puolueellisuuttaan, mutta sen väitteitä tarkastellaan yhä avoimemmin. Kyse on siitä, miten jokin instituutio, yritys tai yksilö esittää toimintansa ja tarjontansa yleisölle. Lloyd antaa esimerkkejä; kun Glaxo Smith Klein suosittelee uutta lääkettä, kun Milanon La Scala kehuu omaa La Traviata -tuotantoaan. Tai kun Greenpeace sanoo, että sille annettu lahjoitus pelastaa maailman ympäristön. Kaikki spinnaavat. Samalla kaikki ovat enemmän tai vähemmän avoimia sille ennakoivalle ja skeptiselle älylle, jota journalismissa tulisi olla. Lloydin mukaan on kuitenkin kehkeytymässä tilanne, jossa PR-toiminta laajenee täyttämään journalismin tai sen puutteen jättämän tyhjiön ja pyrkii kilpailemaan uutismedian kanssa kertomalla maailmasta totuudenmukaisesti. Lloyd näkee

¹⁷ Karvala, 2014, s. 41,

¹⁸ Jason M. Shepard, *Privileging the press*, 2011, verkkojulkaisu, s. 263

¹⁹ kts.esim. <http://yle.fi/uutiset/3-9497625>

²⁰ John Lloyd, *Vakava journalismi on pelastettava*, s.12. Artikkelikokoelmasta *Journalistit ja demokratia*, 2008. Oikeusministeriö julkaisut (2008/5).

tähän kaksi syytä. Ensimmäinen syy on juuri se, että journalisteja on vähemmän ja heillä on vähemmän aikaa tehdä työtään. Toinen syy on, ettei koko journalismi pyri riittävän kunnianhimoisesti vakiinnuttamaan mainettaan tärkeimpänä totuudenpuhujana.²¹

Uutistoimitusten budjetteja leikataan kaikkialla, sanomalehtien levikki on laskussa ja niin tv-uutiset kuin ajankohtaislähetykset menettävät suosiotaan ja mainostulojaan. Lloydin mukaan ne menettävät jopa osan siitä vahvasta ja jatkuvasta sitoumuksestaan, josta esimerkiksi BBC:n kaltaiset julkisen yleisradiotoiminnan harjoittajat aikoinaan tunnettiin. Lisäksi nykyaika ja nykyaikainen teknologia suosivat ilmaisuutta – eivät vapautta, jota pidetään uutismedian välttämättömänä elinehtona. Uutisia kulutetaan maksutta kaikkialla, esimerkiksi internetissä ja ilmaisjakelulehdissä. Lloyd muistuttaa, ettei ilmaisia uutisia tietenkään ole olemassa. Internetin ilmaisuutiset on joko poimittu lähteistä, joille jokin uutisorganisaatio (sanomalehti tai televisio) on niistä maksanut, tai kyse on julkiksia koskevista ja heidän PR-tiimiensä suoraan liikkeelle laskemista tiedotteista tai bloggaajien tai muiden tahojen tarjoamista tiedoista, jotka voivat yhtä hyvin olla tosia kuin perättömiäkin.²²

Lloydin esiintuoma spinaus, on kiistatta yksi median haasteista. Mediatalojen tiivis toiminta mainostajien kanssa näkyy muun muassa entistä enemmän kaupallisena yhteistyönä. Mainokset on puettu uutisjutun formaattiin niin taitavasti, ettei lukija erota onko kyseessä uutisjuttu vai mainos. Tähän liittyviä kanteluita on Julkisen sanan neuvostossa koko ajan enemmän. Mediatalojen heikkenevä talous saattaa olla myös joissakin tilanteissa uhka median riippumattomuudelle. Tärkeä mainostaja saattaa saada kohtuutonta palstatilaa tai toisaalta mainostajaa mahdollisesti koskevia ikäviä asioita tai jopa väärinkäytöksiä ei tuoda esiin.

Korpisaaren mukaan muutosta on tapahtunut myös oikeustieteen alalla.²³ Korpisaaren mukaan niin sanottu perinteinen oikeudenalajaotus ei toimi enää selkeänä kehikkona, jossa jokainen normi voitaisiin jäsentää tietyn oikeudenalan pariin, vaan sama normisto voidaan luontevasti jäsentää osaksi useampaa oikeudenalaa tai oikeudenalaehdokasta. Esimerkkinä Korpisaari mainitsee tilanteen, jossa työntekijän työsuhde on päätetty työnantajan toimintaan kohdistuvan arvostelun vuoksi. Vielä pari-kolmekymmentä vuotta sitten työsuhteen päättämistä koskeva pohdinta olisi asiaa kyseenalaistamatta jäsenetty vain ja ainoastaan työoikeuden alaan kuuluvaksi. Tänä päivänä asiaa voidaan luontevasti tarkastella myös viestintäoikeudellisesta näkökulmasta tai valtiosääntöoikeudellisena sananvapautta ja oikeutta

²¹ Lloyd, 2008, s.12.

²² Lloyd, 2008, s. 13.

²³ Päivi Korpisaari, Oikeudenalan tunnusmerkeistä ja oikeudenalajaotuksen tarpeellisuudesta, Lakimies 7-8, 2015 s. 988.

työhön koskevana oikeuskysymyksenä. Korpisaaren mukaan olisi vaikea kuvitella, että asia ratkaistaisiin pelkästään työsopimuslain ja muun puhtaasti työoikeudellisen normiston perusteella ottamatta huomioon perus- ja ihmisoikeuksien tulkintavaikutusta. Arvostelun aiheesta riippuen harkittavaksi voisi tulla erilaisia perus- ja ihmisoikeuksia, kuten esimerkiksi yhdenvertaisuus (jos arvostelu olisi kohdistunut työntekijöihin tai asiakkaisiin kohdistuviin syrjiviin käytäntöihin), oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (jos olisi arvosteltu työpaikan työturvallisuuspuutteita) taikka oikeus yksityiselämän suojaan.²⁴

Korpisaaren mainitsema muutos liittyy laajemminkin oikeustieteen muutokseen. Vähäisempänä ei liene EU-oikeus. Muutos on tuonut uusia oikeudenaloja: esimerkiksi urheilu-oikeus, informaatio-oikeus, viestintäoikeus ja lapsioikeus. Samalla on käyty keskustelua muun muassa oikeuslähteistä, johon palataan myöhemmin.

2. Tutkimuskysymys, rakenne ja rajaus

Tarkastelen maisteritutkielmassa lähdesuojaa ja sen merkitystä. Lähdesuoja on tärkeä osa median toimintaa ja sananvapautta. Sen avulla voidaan paljastaa yhteiskunnallisia epäkohtia ja pitää yllä julkista keskustelua yhteiskunnallisista merkittävistä aiheista. Samalla, useinkin, törmätään perusoikeuksien väliseen kollision. Yhtäällä vastakkain on sananvapaus ja lähdesuoja ja toisaalta yksityisyyden ja/tai kunnian suoja. Varsin usein, esimerkiksi lähdesuojin tehdyn rikosepäilyjen uutisoinnissa, on kyse myös syyttömyysolettamasta. Perusoikeuksien välinen punninta ja ristiriidan ratkaiseminen ei ole helppoa. Tämä käy ilmi lukuisista oikeustapauksista.

Haastavuutta lisää sekin, että yksityisyys, yksityiselämä ja kunnia ovat vaikeita asioita määritellä. Kuten Korhonen toteaa, lainsäädännössä niitä ei ole haluttu tarkemmin määritellä. Käsitteiden merkitys ja sisältö elävät ajassa ja ne ovat riippuvaisia yhteiskunnan kehitysvaiheista ja moraalisisista arvostuksista.²⁵ Tarkastelen lähdesuojaa kriittisesti ja tutkielmassa tuodaan esiin tapauksia, joiden osalta voidaan ainakin kysyä, onko kyse lähdesuojan väärinkäytöistä.

²⁴ Korpisaari, 2015 s. 988.

²⁵ Rauno Korhonen, Ajatuksia poliitikon yhteiskunnallisesti merkittävästä toiminnasta ja yksityisyyden oikeudesta perusoikeutena, 2011, s. 117. Teoksessa: Oikeutta kansainvälisessä maailmassa, Ilkka Saraviidan juhla-kirja.

Lähdesuojasta tulee erottaa esitutkinnassa epäilylle ja rikosoikeudenkäynnissä syytetylle kuuluva oikeus olla vastaamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin. Esimerkiksi: kuka on antanut julkaistun viestin perusteena olevat tiedot. Epäilyllä tai syytetyllä ei myöskään ole totuudessa pysymisvelvollisuutta, kuten todistajalla ja asianomistajalla on. Lähdesuoja tulee siis kysymykseen varsinaisesti silloin, kun toimittajaa halutaan kuulla todistajana eikä toimittaja tässä roolissaan halua paljastaa tietolähdettään.²⁶

Käytännössä lähdesuojasta puhutaan myös silloin, kun esimerkiksi kunnianloukkauksesta epäilty toimittaja ei halua paljastaa julkaisemiensa tietojen lähdettä. Tällöin kieltäytymisen perusteena ei kuitenkaan ole varsinainen lähdesuojasääntely vaan edellä mainittu, kaikille rikoksesta epäilylle tai syytetyille kuuluva vaitiolo-oikeus, itsekriminointisuoja.²⁷

Itsekriminointisuoja tuli esille niin sanotussa tapaus-Aarniossa. Syyttäjä pyysi käräjäoikeutta velvoittamaan kaksi toimittajaa paljastamaan tietolähteensä ja heiltä saamansa tiedot huumeepoliisi Jari Aarnion rikosvyyhdin oikeuskäsittelyssä. Toimittajia pidettiin todistajina, heitä ei epäilty rikoksesta. Toimittajien ja Aarnion yhteydenpito oli ollut kiistatonta, yhteydenpito kävi ilmi Aarnion takavarikoitujen kännyköiden tekstiviesteistä sekä hänen anonyymien sähköpostinsa viesteistä.²⁸

Sittemmin syyttäjä ilmoitti luopuvansa vaatimuksestaan rikkoa lähdesuoja. Syy oli se, että syyttäjän mukaan salassapitorikoksen tutkinta oli tullut jo riittävän hyvin selvitettyksi ilman lähdesuojan murtamistakin.²⁹ Tapauksessa vedottiin lähdesuojan lisäksi itsekriminointisuojaan. Paljastamalla lähteen toimittaja olisi saattanut saada itse syytteen avunannosta tai yllytyksestä salassapitorikokseen.³⁰

Tarkastelen tutkielmassa lisäksi Julkisen Sanan neuvoston ohjeita ja nimenomaan ohjeiden lähdesuojan käsittelevää (kohta 14.) kohtaa. Ohjeiden kohdan 14. mukaan lähdesuojasta on sovittava eli sekä lähteen että toimittajan on oltava samaa mieltä siitä, että lähde saa suojan ja toimittaja sitoutuu olemaan paljastamatta tätä. Journalistin ohjeiden mukaan lähdesuoja ei siis synny yksipuolisesti, vaan se vaatii aina kaksi osapuolta ja heidän välisensä

²⁶ Päivi Tiilikka, Sananvapaus, yksilönsuoja, lähdesuoja, Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa, 2010, s. 48.

²⁷ Tiilikka, 2010, s. 48.

²⁸ kts.esim. <http://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Toimittajien-l%C3%A4hdesuoja-yritet%C3%A4%C3%A4n-murtaa-poikkeuksellinen-tapaus-oikeuteen/725007>

²⁹ kts.esim. <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-luopui-mtv-n-toimittajan-lahdesuojan-murtamisyrityksesta/5685158>

³⁰ <http://www.marmai.fi/uutiset/aarnio-jutun-syyttaja-taipui-mtv-ei-vaadi-ena-toimittajan-lahdesuojan-murtamista-6271635>

yhteisymmärryksen eli käytännössä sopimuksen.³¹ Tämän takia lähdesuojaa voidaan ja tulee tarkastella myös sopimusoikeudellisesti.

Tutkimus rakentuu siten, että tutkimuksessa käydään ensin läpi sananvapauden ja lähdesuojan oikeudellinen pohja, jonka jälkeen käsittelemme journalistin itsesääntelyä ja Journalistin ohjeita. Lähdesuojan kritiikki perustuu Randall D. Eliasonin esittämiin havaintoihin. Luonnollisena osana esimerkkeinä maisteritutkielmassa ovat uutisjutut. Lopussa on tutkimuksen yhteenveto ja tutkimustulosten pohdinta.

2.1. Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä on osin lainopillinen, eli oikeusdogmaattinen sekä oikeussosiologinen. Oikeusdogmatiikalla tarkoitetaan voimassa olevien oikeussääntöjen systemaattista tulkittamista ja esittämistä. Tavoitteena tai päämääränä on saada selvyys voimassa olevan oikeuden sisällöstä.³² Oikeussosiologia voidaan määritellä puolestaan tutkimussuuntaukseksi, jossa tutkitaan oikeudellisten käytäntöjen, instituutioiden, oikeudellisen doktriinin ja niihin liittyvän yhteiskunnallisen kontekstin välisiä suhteita.³³ Oikeussosiologinen näkökulma lähdesuojan tarkastelussa on perusteltavissa monestakin syystä.

Ensiksikin oikeusdogmatiikkaan liittyy vahvasti oikeuspositivismi. Tiivistetysti oikeuspositivismin lähtökohtana on ajatus siitä, että:

1. Oikeuden olemassaolo on pohjimmiltaan yhteiskunnallinen tosiasia. Kyse on asetetusta oikeudesta, joka muodostuu joukosta oikeussääntöjä, jotka ovat lainsäätäjän, tuomioistuinten ja muiden instituutionaalisten lainsoveltajien sekä, määräedellytysten täytyessä, rajoitetusti myös yksittäisten oikeussubjektien, tahdonvaltaisesti luotavissa, muutettavissa, pantavissa yksittäistapauksissa täytäntöön sekä kumottavissa.

(2) Lisäksi oikeuden voimassaolo ja oikeuden sisällöllinen oikeus tulee tarkoin erottaa toisistaan.³⁴ Toisin sanoen esimerkiksi oikeuden ja moraalin

³¹ Julkisen sanan neuvosto, päätösesitys 5660/TV/14.

³² Jaakko Husa, Anna Mutanen, Teuvo Pohjolainen, Kirjoitetaan juridiikkaa, 2010, s. 20.

³³ Cotterell 1994, s. xi–xiii; Kaius Ervasti, Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä, 2011, s. 75, Edilex, referees -artikkeli.

³⁴ Raimo Siltala, Oikeustieteen tieteenteoria, 2003, s. 72.

välillä ei ole välttämätöntä yhteyttä. Puhtaan oikeusopin ulkopuolelle rajataan kaikki ”ei-oikeudellinen” aines³⁵.

Lähdesuojan tarkastelu pelkästään tiukan oikeusdogmaattisesti ja oikeuspositivismin kautta ei ole mahdollista. Kuten Neuvonen toteaa, lähdesuoja voi olla joissakin tapauksissa eettisesti ja moraalisesti hyvin vaikea kysymys.³⁶ Lisäksi lähdesuoja on suojattu lailla, mutta samaan aikaan lähdesuojan käyttöä valvotaan myös median itsesääntelyelimen Julkisen sanan neuvoston (JSN) toimin ja JSN:n ohjein. Julkisen sanan neuvosto on myös itsessään instituutio ja vallan käyttäjä.

JSN valvoo median toimintaa ja sitä, että JSN:n toimintaan sitoutuneet joukkotiedotusvälineet noudattavat hyvää journalistista tapaa.³⁷ Median itsesääntelyä voidaan pitää oikeussosiologian näkökulmasta vaihtoehtoisena konfliktinratkaisukeinona. Tosin, kuten jäljempänä havaitaan, JSN:n ohjeiden tulkintaan tai käyttöön liittyy itsessäänkin tietynlaista konfliktiherkkyttä.

Oikeussosiologista näkökulmaa puolta sekin, että mediaa voidaan pitää laajasti ottaen merkittävänä instituutiona ja vallankäyttäjänä (myös taloudellisessa mielessä), mediaa pidetään niin sanotusti neljäntenä valtiomahtina. Voidaan puhua instituutioiden välisestä vallasta tai valtasuhteesta: vallankäyttäjän (median) yhtenä tehtävänä on vallan vahtikoirana valvoa muita vallankäyttäjiä ja vallan vahtikoiraa valvoo puolestaan yksi vallankäyttäjistä, Julkisen sanan neuvosto. Valtasuhteisiin liittyy muun muassa se mielenkiintoinen piirre, että yksi merkittävimmistä vallan vahtikoirista eli Yleisradio (Yle) on veronmaksajien rahoittama. Eduskunta on Ylen luupin alla ja Ylen rahoitus on lainsäätäjän, eduskunnan, päätösten varassa.

Lisäksi, kuten Ervasti toteaa, lainkäyttöä on tarpeen tarkastella laajemmin ja myös muusta kuin oikeusdogmaattisesta näkökulmasta, koska puhdas ”oikeuden sisäinen” näkökulma jättää monia lainkäytön tärkeitä rakenteellisia kysymyksiä ja kehityspiirteitä huomioon ottamatta.³⁸

³⁵ Siltala, 2003, s.97.

³⁶ Riku Neuvonen, Viestintäoikeuden perusteet, 2008, s. 42.

³⁷ <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>

³⁸ Kaius Ervasti, Lainkäytön funktiot, Lakimies 1/2002 s. 47–72.

2.2. Informaatioyhteiskunnasta uuteen verkkoyhteiskuntaan

Tutkielma sijoittuu oikeusinformatiikan alaan. Ahti Saarenpää määrittelee oikeusinformatiikan seuraavasti:

”Oikeusinformatiikka on oikeustieteellinen tutkimus- ja opetusala, jonka puitteissa tutkitaan ja opetetaan oikeuden ja informatiikan sekä oikeuden ja tietotekniikan välisiä suhteita eri muodoissaan samoin kuin niissä ilmeneviä oikeudellisia sääntely- ja tulkintakysymyksiä.”³⁹

Saarenpää jakaa suomalaisen oikeusinformatiikan yleiseen ja erityiseen osaan. Yleisen osan tiimoilta tutkitaan erityisesti verkkoyhteiskunnan oikeellistumista, uutta informaatioinfrastruktuuria, oikeusvaltion informaationaalisia reunaehtoja ja lakimiesten ammattitaidolle verkkoyhteiskunnassa asetettavia vaatimuksia. Erityinen osa kuuluu Saarenpään jaottelussa seuraavasti:

- 1) oikeudellinen tietojen käsittely,
- 2) oikeudellinen informaatio,
- 3) informaatio-oikeus,
- 4) tietotekniikkaoikeus.⁴⁰

Saarenpään mukaan informaatio-oikeuden keskeiset oikeusperiaatteet ovat oikeus tietoon, oikeus viestintään, informaation ja tiedon kulun vapaus, tiedollinen itsemääräämisoikeus ja oikeus tietoturvaan.⁴¹

Anna Riitta Wallinin ja Timo Konstarin mukaan informaatio-oikeutta ei ole tarpeen nähdä minkään muun alan osana, eikä esimerkiksi oikeusinformatiikan osiona vaan informaatio-oikeudella on oma itsenäinen tehtävänsä. Wallinin ja Konstarin mukaan informaatio-oikeuden yhtenä keskeisenä tehtävänä on osoittaa kenellä on määräämisvalta informaatioon. Toisin sanoen, kuka voi hankkia, pitää hallussa, käyttää muokata, levittää, julkaista ja luovuttaa tietoja.⁴²

Tutkielmaa voidaan pitää Wallinin käsitteen mukaisena informaatio- ja viestintäoikeudellisena tutkimuksena. Wallinin mukaan informaatio- ja viestintäoikeus

³⁹ Rauno Korhonen, *Perusrekisterit ja tietosuojat*, 2009, s. 28; Ahti Saarenpää, *Oikeusinformatiikka*, 2002, s. 1.

⁴⁰ Korhonen, 2009, s. 28.

⁴¹ Korhonen, 2009, s. 32.

⁴² Anna-Riitta Wallin, Timo Konstari, *Julkisuus- ja salassapitolainsäädäntö*, 2000, s. 33–34.

käsittelee oikeudellisesti relevanttien suhteiden verkostoa, jossa huomioon otettavia osapuolia ja etuja on useita. Pelkkä viestintäoikeuden käsite rajataan helposti ”vain” mediaoikeudeksi, kysymykseksi sananvapaudesta ja sen käyttämisestä.⁴³

Oikeusinformatiikan merkitys on joka tapauksessa kasvanut ja kasvaa jatkossakin. Digitalisoituminen vaikuttaa myös juridiikkaan ja vain mielikuvitus on rajana. Englantilainen Joshua Browder kyllästyi saamiinsa parkkisakkoihin, joista osa oli selvästi virheellisiä. Browder koodasi kolmessa tunnissa ohjelman, jonka avulla epäilevät sakot voidaan kiistää. Sovelluksen nimi on DoNotPay. Yli 250 000 sakonsaajaa on kiistänyt New Yorkissa ja Lontoossa parkkisakkonsa pelkäämään sovelluksen ensimmäisten kuukausien aikana. Ja yli 160 000 menestyksekkäästi. Browder on lisäksi ilmoittanut rakentavansa Iso-Britannian ensimmäisen robottijuristin. Robotin ideana on olla käytettävissä 24/7 ja vastata ihmisten kysymyksiin alle sekunnissa ja ilmaiseksi. Browderin tavoitteena on tehdä työttömäksi arviolta 25 000 lakimiestä.⁴⁴ Gavin Wood perusti puolestaan Ethereum-alustan, joka pyrkii poistamaan välikäden -lakimiehen - sopimusosapuolten välillä. Tavoitteena on, että kun inhimillinen välikäsi poistetaan yhtälöstä, koneet puhuvat koneille ilman mahdollisuutta hidasteluun, vääristelyyn ja sensurointiin.⁴⁵

Robottitoiminta ei ole vierasta myöskään uutistoiminnassa. Esimerkiksi Yleisradio otti käyttöön joulukuussa 2016 Voitto-robotin, joka teki uutisia jääkiekon NHL-urheilutuloksista. Voitto-robotia kokeiltiin myös 2017 kuntavaalien yhteydessä.⁴⁶

Syystäkin Saarenpään toteaa, että informaatioyhteiskunnan aika on jo mennyt, on siirrytty uuteen aikaan, jota Saarenpää kutsuu uudeksi verkkoyhteiskunnaksi.⁴⁷

3. Sana on vapaa

Sananvapaus turvataan Suomen perustuslain (731/1999) 12 §:ssä:

”12 § Sananvapaus ja julkisuus. Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tärkeimpia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan

⁴³ Korhonen, 2009, s. 33; Anna-Riita Wallin, Yritystoiminnan ja julkishallinnon avoimuus informaatio- ja viestintäoikeudellisesta näkökulmasta, 2002, s.155. Teoksessa Heikki Kulla, Viestintäoikeus.

⁴⁴ Sami Anteroinen, Onko robotti tulevaisuuden lakimies, Lakimiesuutiset 7/2017.

⁴⁵ Anteroinen, 2017, s. 46.

⁴⁶ <https://yle.fi/uutiset/3-9545453>

⁴⁷ Ahti Saarenpää ja Karoliina Sztobryn (toim.), Lawyers in the media society. The Legal challenges of the media society, 2016. s. 10–11.

lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

Säännöksen mukaan sananvapaus kuuluu jokaiselle. Tämä tarkoittaa sitä, että sananvapaudesta saavat Suomen lainkäyttöpiirissä nauttia sekä suomalaiset että ulkomaalaiset henkilöt sekä yhtä lailla lapset tai muutoin vajaavaltaiset kuin aikuiset ja täysivaltaisetkin luonnolliset henkilöt. Tiilikka muistuttaa, että vaikka perustuslaissamme turvattujen perusoikeuksien idea lähtee siitä, että perusoikeudet ovat nimenomaan ihmisyksilöille kuuluvia oikeuksia, sananvapauden perusoikeussuojan on perusteltua katsoa ulottuvan myös lehtien julkaisutoimintaa tai ohjelmatoimintaa harjoittaviin oikeushenkilöihin. Tiilikan mukaan tätä voidaan perustella sillä, että sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus julkiseen kritiikkiin. Näitä tarkoituksia toteutetaan keskeisesti nimenomaan joukkotiedotusvälineiden kautta ja avulla niiden toimiessa tärkeänä tiedon ja mielipiteiden levittäjänä.⁴⁸

Perusoikeudet, kuten sananvapaus, eivät ole rajoittamattomia. Oikeuden muotoon kirjoitettujen perusoikeuksien sallitut rajoitukset määräytyvät kunkin oikeuden osalta tarkemmin lainsäädäntö käytännössä. Perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina perusoikeuksina voidaan johtaa joitain yleisiä rajoittamista koskevia vaatimuksia. Perustuslakivaliokunnan mukaan niitä ovat esimerkiksi:

1) Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin. Tähän liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia aiemmalle säädöstatasolle,

2) Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista,

⁴⁸ Päivi Tiilikka, Journalistin sananvapaus, 2008, s. 17.

3) Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaavanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita,

4) Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.

5) Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus subteessa rajoitettavaan oikeushyvään.

6) Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä.

7) Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeusudistu lähentää entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaaikin tärkeämpää.⁴⁹

Suomi on liittynyt YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan sopimukseen (SopS 7-8/1976)⁵⁰. Sopimuksen 19. artikla kuuluu seuraavasti.

1. Jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista.

2. Jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti,

⁴⁹ PeVM 25/1994, s. 4–5.

⁵⁰ Neuvonen, 2008, s. 21.

kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tai muulla hänen valitsemallaan tavalla.

3. Edellisessä kohdassa tarkoitettujen vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Se voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen ("ordre public"), terveydenhoidon tai moraalin suojelemiseksi.

Sananvapaus turvataan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (10 artikla):

1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Lailla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) eli sananvapauslailla annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatus sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Sananvapauslakia sovelletaan sen 3 §:n mukaan vain Suomessa harjoitettavaan julkaisu- ja ohjelmatoimintaan. Säännös rajoittaa sananvapauslain soveltuvuutta sekä alueellisesti (Suomi) että asiallisesti (vain julkaisu- ja ohjelmatoiminta).⁵¹

⁵¹ Tiilikka, 2008, s. 24.

4. Lähdesuoja

Lähdesuoja tunnustetaan laajasti ja lähdesuojan asema on vahva. Tämä näkyy myös suomalaisessa viestintäoikeudellisessa keskustelussa. Lähdesuoja liitetään luonnollisena ja olennaisena osana sananvapauteen.

Lähdesuojan keskeisimpänä tarkoituksena on sananvapauden ydinalueelle kuuluvan poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun, yhteiskunnallisten epäkohtien paljastamisen sekä vallankäytön valvonnan turvaaminen. Tosin lähdesuojaa käytetään myös esimerkiksi julkaistaessa niin sanottuja julkisjuoruja viihdelehdissä, joiden toimituksiin ihmiset voivat lähettää juttuvinkkejä tekstiviestillä, puhelimitse tai internetin kautta. Lähdesuoja soveltuu yhtälailla poliittiseen ja yhteiskunnalliseen kuin viihteelliseen ja kaupalliseen viestintään.⁵² Lähdesuoja koskee sananvapauslain 16§:n sanamuodon mukaan kaikkia yleisön saataville toimitettujen viestien kirjoittajia eli median lisäksi myös blogeja, kotisivuja ja vaikka keskustelupalstoja.⁵³

Tiilikan mukaan lähdesuoja edesauttaa monipuolisten tietojen ja valtavirrasta poikkeavien mielipiteiden esittämistä. Se suojaa tietojen antajaa korvaus- ja rangaistusvaatimuksilta, kostotoimilta ja esimerkiksi työ-, opiskelu- tai perheyhteisön hyljeksinnältä, johon avoin tietojen antaminen saattaisi johtaa. Tiedon todenperäisyyttä ei voida kyseenalaistaa sen esittäjän henkilöllisyyteen liittyvien seikkojen nojalla. Toisaalta tiedon esittäminen lähdesuojan turvin saattaa yleisesti ottaen vähentää sen uskottavuutta yleisön silmissä.⁵⁴

4.1 Lähdesuojan synty Suomessa

Laki lehdistön uutislähdesuojasta 176/66 syntyi ”elävän elämän tuloksena” ja luontaisesti uutisjutun seurauksena. Helsingin Sanomien toimittaja Irene Huurre kirjoitti 1965 jutun, jossa kerrottiin Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) sadoista käyttämättömistä levyautomaateista eli jukeboxeista. Tuohon aikaan äänilevymusiikki teki läpimurtoaan Suomessa, mutta vain harvoilla oli varaa ostaa levysoittimia. Siten baarien ja ravintoloiden jukeboxeilla oli merkitystä suurelle yleisölle. RAY osti vuosittain 180 000 singlelevyä ja se oli

⁵² Päivi Tiilikka, Sananvapaus, yksilönsuoja, lähdesuoja, Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa, 2010, s. 48. Oikeusministeriö selvityksiä ja ohjeita 54/2010.

⁵³ Riku Neuvonen, Sananvapauden sääntely Suomessa, 2011, s. 244–245.

⁵⁴ Tiilikka, 2010, s. 48.

lisäksi sitoutunut ostamaan yli 75 prosenttia kotimaasta hankittavista äänilevyistä Musiikki-Fazerilta. RAY valtasi Jukebox-markkinat. Vuonna 1963 RAY:llä oli 1200 soitinta, seuraavana vuonna jo 1500. Laajentumisella oli sikäli merkitystä, että ostaessaan Musiikki Fazerin 61 valmiiksi sijoitettua musiikkisoitinta, RAY sitoutui ostamaan ainakin 75 prosenttia kotimaasta hankittavista äänilevyistä Musiikki Fazerilta seuraavan kolmen vuoden aikana eli vuosina 1963–1965.⁵⁵

Irene Huurteen artikkeli käyttämättömistä jukeboxeista nosti julkisen hälyn. Toimittaja haastettiin oikeuteen ja toimittajaa vaadittiin 100 markan uhkasakon uhalla paljastamaan lähteensä. Huurre kieltäytyi. Helsingin hovioikeus kumosi sakkotuomion 12.11.1965. Tapaus herätti huomiota ulkomaita myöten ja johti lähdesuojalain säätämiseen. Laki 176/66 saikin liikanimen ”Lex Huurre”. Näin Irene Huurteesta tuli Suomen lähdesuojan äiti. Laki lehdistön uutislähdesuojasta 176/66 hyväksyttiin eduskunnassa 25.2.1966. Olavi Merimaan toimikunta rajasi uutislähdesuojan alkuun vain painoviestimiin. Toimikunta jätti uutistoimistot sekä radion ja television ulkopuolelle lähdesuojan ulkopuolelle. Tämä korjattiin lakimuutoksella 220/1971, jolloin lähdesuoja ulotettiin radioon ja televisioon. Laki astui voimaan syyskuussa 1971.⁵⁶

4.2. Lähdesuojan sääntely

Nykyisin lähdesuoja on suojattu sananvapauslaissa, jonka 4 luvun 16§:n mukaan:

Yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaiseematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on lisäksi oikeus olla ilmaiseematta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu oikeus on myös sillä, joka on saanut mainituista seikoista tiedon ollessaan viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Velvollisuudesta ilmaista 1 momentissa tarkoitettu tieto esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä säädetään erikseen.

⁵⁵ Tuomo Mörä (toim.), Lähdesuoja – Normit, ideaalit ja käytännöt, 2011, s. 32.

⁵⁶ Mörä, 2011, s. 32.

Tämän lisäksi lähdesuoja annetaan sekä esitutkintalaissa että oikeudenkäymiskaaressa. Esitutkintalain 7 luvun 8§:n mukaan:

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 §:n, 16–21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään todistajan oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 tai 2 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen;

2) tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, taikka tällaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen, ja tuomioistuimien voisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n 2 momentin nojalla;

3) tutkittavana on rikos, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta, eikä todistaja ole mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20§:n mukaan:

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Tuomioistuimien voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitettun henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee salassapitovelvollisuuden rikkomista rangaistavaksi säädettyllä tavalla.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun § 22:ssä todetaan lisäksi, että oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianosainen ole enää siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Toisin sanoen; toimittaja voidaan todistajana velvoittaa paljastamaan lähteensä esitutkinnassa, mikäli tutkittavana on rikos, josta säädetty rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Oikeudenkäynnissä toimittaja voidaan velvoittaa todistuksen nojalla paljastamaan lähteensä, mikäli kyse on rikoksesta, josta säädetty rangaistus on kuusi vuotta vankeutta tai kyse on rikoksesta, joka koskee salassapitovelvollisuuden rikkomista säädettyllä tavalla.

Käytännössä kun media julkistaa salassa pidettävää tietoa ja epäillään, että tieto on saatu salassapitovelvollisuutta rikkomalla, tilanne on hyvin usein se, että salassapitorikosten tutkinta ei etene esitutkintaa pidemmälle. Samalla on kuitenkin myös niin, että vaikka lainmukaiset edellytykset lähdesuojan murtamiseen täytyisivät, lähdesuojan murtamista esitetään erittäin harvoin. Lähdesuojaa ei ole Suomessa murrettu koskaan.

5. Journalistien itsesääntely

Itsesääntelyssä tietty elinkeinoala, ammattiryhmä, muu yhteisö kuten tutkimusmaailma tai urheilujärjestö, sääntelee jäsentensä toimintaa. Talan mukaan ainakin puhdaspiirteisessä itsesääntelyssä aloite ja sääntelytoimet syntyvät ja toteutuvat kyseisen ryhmän sisällä, sen omin toimenpitein ilman ulkopuolistahojen, kuten viranomaisten, puuttumista asiaan. Itsesääntelylle on puhtaassa muodossaan leimallista vapaaehtoisuus kahdessakin merkityksessä: itsesääntelyjärjestelmän luominen ja ylläpitäminen on vapaaehtoista, samoin sitoutuminen sen sääntöjen noudattamiseen.⁵⁷

Julkisen sanan neuvosto (JSN) on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien perustama elin, jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Neuvosto käsittelee myös toimittajan menettelyä tietojen hankinnassa. JSN ei ole tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa.⁵⁸

Sääntelymuotona itsesääntelyssä voidaan erotella seuraavia osatekijöitä:

- 1) yleiseen muotoon laaditut säännöt toimintavoista, toiminnan harjoittamisen edellytyksistä tai noudatettavista menettelytavoista,
- 2) mekanismi, jolla seurataan tai valvotaan sääntöjen noudattamista,
- 3) sanktiojärjestelmä sääntöjen rikkomisen varalle ja
- 4) päätöksentekotapa kiistatilanteiden ratkaisemiseksi.⁵⁹

Osatekijöitä 2-4 varten jollekin toimielimelle tai henkilölle on yleensä annettu toimivaltaa valvontaa, sanktioita ja päätöksentekoa varten.⁶⁰ Journalistien itsesääntely toimii siten, että JSN:n toimintaan sitoutuneet joukkotiedotusvälineet ovat allekirjoittaneet perussopimuksen ja siten sitoutuneet noudattamaan JSN:n laatimia Journalistin ohjeita. JSN on laatinut Journalistin ohjeet, jotka on viimeksi uusittu 2011. Ohjeiden tavoitteena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestimissä ja edistää ammattieettistä keskustelua. Ohjeet koskevat kaikkea journalistista työtä. JSN korostaa, että ohjeet on laadittu vain alan itsesääntelyä varten. JSN:n mukaan ohjeita ei ole tarkoitettu käytettäväksi rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteena. Kuka tahansa, jonka mielestä lehdistössä, radiossa tai

⁵⁷ Jyrki Tala, Katsaus oikeudellisen sääntelyn uusiin muotoihin, 2010. s. 187.

⁵⁸ <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>

⁵⁹ Tala, 2010, s. 187.

⁶⁰ Tala, 2010, s. 187.

televisiossa on loukattu hyvää journalistista tapaa voi kannella Julkisen sanan neuvostoon. JSN voi käsitellä myös internet-aineistoa, jos se katsotaan julkaistuksi tiedotusvälineessä. Asian ei tarvitse koskea kantelijaa itseään, mutta asianomistajan on annettava kuitenkin suostumus kantelun käsittelylle. Jos tiedotusväline neuvoston mielestä on rikkonut hyvää journalistista tapaa, sille annetaan huomautus (langettava päätös), joka on julkaistava lyhyessä määräajassa. Ellei huomautuksen saanut tiedotusväline julkaise langettavaa päätöstä, annetaan se muutoin julkisuuteen. Kantelumenettely on maksuton. Valtaosa suomalaisista tiedotusvälineistä kuuluu JSN:n perussopimuksen allekirjoittaneisiin yhteisöihin, jolloin JSN voi suoraan käsitellä niihin kohdistuvia kanteluita. JSN voi myös omasta aloitteestaan käsitellä tärkeänä pitämiään asioita.⁶¹

5.1 Itsesääntelyn etuja ja haittoja

Tala on listannut itsesääntelyyn liittyviä etuja ja haittoja. Tala muistuttaa, että etujen ja haittojen luettelo ei sellaisenaan suoraan sovellu kaikkiin sääntelyn uusiin muotoihin. Itsesääntelyn lisäksi Tala listaa sääntelyn uusiksi muodoiksi esimerkiksi standardoinnin, soft law-sääntelyn ja yhteissääntelyn.⁶² Mutta Talan mukaan etujen ja haittojen luettelo kiteyttäneen aiheen kannalta keskeisimpiä argumentteja. Etuina Tala mainitsee muun muassa sen, että sääntöjen laadintaan, usein myös niiden toimeenpanoon osallistuminen, synnyttää eräänlaisen omistusoikeuden tunteen tai siteen sääntelyyn. Verrattuna tavanomaiseen säädettyyn oikeuteen tämä vahvistaa sääntelyn hyväksyttävyyttä asianomaisella alalla ja parantaa sääntöjen noudattamista. Uusien sääntelymuotojen etuna on pidetty myös sitä mahdollisuutta, että niissä voidaan asettaa säänneltävää toimintaa koskeva vaatimustaso korkeammalle kuin tavanomaisessa lainsäädännössä. Uusien sääntelymuotojen katsotaan usein varmistavan sääntöjen paremman joustavuuden perinteiseen oikeudelliseen sääntelyyn verrattuna. Joustavuus voi ilmetä sääntöjen mukautumiskykyinä erilaisiin tarpeisiin ja tilanteisiin sekä myös helppoutena muuttaa tarvittaessa sääntelyn sisältöä. Jos myös sääntöjen toteuttaminen kuuluu ainakin osaksi yksityisten toimijoiden vastuulle, valvonnan ja toimeenpanon ajatellaan olevan tehokkaampaa kuin perinteisessä viranomaisvalvonnassa. Kiistatilanteiden varalle luotava oikeuksien toteuttamismahdollisuus (Access to Justice) voidaan mahdollisesti myös rakentaa paremmin toimivaksi kuin tavanomaisessa oikeussuojajärjestelmässä. Uusiin sääntelyn muotoihin liittyvien sääntöjen laadinnan otaksutaan voivan tapahtua nopeammin ja joustavammin kuin perinteisen säädetyn

⁶¹ <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>

⁶² Kst.esim. Tala, 2010.

oikeuden, onpa kyse kansallisesta lainsäädännöstä tai sitovasta kansainvälisoikeudellisesta sopimuksesta tai muusta järjestelystä. Uusien sääntelymuotojen uskotaan säästävän julkisen vallan kustannuksia niin sääntöjen laadinnassa kuin tarvittavien toimeenpanojärjestelmien ylläpitämisessä. Periaatteellisesti tärkeänä pidetään, useisiin uusiin sääntelymuotoihin liittyvää ideaa siitä, että niissä yksityiset toimijat ovat tasavertaisemmassa asemassa suhteessa julkiseen valtaan kuin perinteisen sääntelyn yhteydessä. Samalla julkinen valta hyödyntää yksityisten toimijoiden vastuunkantokykyä ja halua esiintyä eettisesti vastuullisina, hyviä sääntöjä ja käytäntöjä noudattavina toimijoina. Etuihin luetaan myös, erityisesti kyseisen alan toimijoiden omista lähtökohdista, se, että uusien sääntelymuotojen avulla voidaan parantaa alan mainetta ja arvostusta muihin nähden sekä estää julkisen vallan liiallista puuttumista kyseisen alan asioihin.⁶³

Ongelmana on Talan mukaan muun muassa sääntelyn puutteellinen kattavuus ja siitä johtuva tehottomuus. Yksityisten tahojen laatima sääntely voi useimmiten koskea vain asianomaisten yhteisöjen jäseniä, ei sitä vastoin ulkopuolisia. Jos sitoutuminen sääntöjen noudattamiseen jää toimijoiden vapaaehtoisuuden varaan, sääntelyn kattavuus ja tuloksellisuus kärsivät ja syntyy niin sanottu vapaamatkustajaongelma. On myös epäilty erinäisten uusien sääntelymuotojen tehokkuutta, oikeussubjektien valmiutta noudattaa sääntöjä ja sääntelyn uskottavuutta. Tala toteaa, että argumenttia arvioitaessa on kuitenkin hyödyllistä muistaa, että sanktiouhka ei ole kaikissa tapauksissa muutoinkaan ainoa tai tärkein peruste sääntöjen noudattamiseen. Ongelmana on myös asianomaisen alan tai toimijaryhmän omien, erityisten intressien liiallinen painotus sääntöjen sisällössä ja niiden toteuttamisjärjestelmässä. Vastaavasti epäillään yleisen edun tai yleisön intressien väistyvän: esimerkiksi asiakkaiden intressien, elinympäristön suojan tai vaikkapa tehokkaan rikostorjunnan tarpeiden.⁶⁴

Keskeisimpiä uusien sääntelyn muotojen kritiikin kohteita on ollut laadintaprosessi verrattuna perinteiseen lainsäädäntömenettelyyn. On kysytty, missä määrin sääntelyn laadinta on avointa ja julkista, ketkä (ulkopuoliset) tahot pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan menettelyyn ja miten, millaisten sääntöjen mukaan ratkaistaan normien laadinnassa esiin tulevat erimielisyydet. Uusiin sääntelyn muotoihin liittyvien säännösten sisällössä on lisäksi kiinnitetty huomiota kahteen ongelma-alueeseen. Talan mukaan ei ole takeita siitä, etteikö myös näin laadittuihin normeihin voisi liittyä aivan samoja puutteita ja epäkohtia kuin tavanomaiseen lainsäädäntöön. Toisena ongelmana on mahdollisuus, että sääntöjen sisältö

⁶³ Tala, 2010, s. 199–201.

⁶⁴ Tala, 2010, s. 200.

määräytyy kyseisellä toiminta-alalla ”heikompien toimijoiden” ja näiden kannalta realististen vaatimusten mukaisesti.⁶⁵

Lisäksi on pidetty epävarmana, missä määrin ulkopuolisten seuranta, arviointi ja kriittinen julkisuus kohdistuvat sääntelyn uusiin muotoihin ja niiden toimintaan. JSN:n ohjeiden osalta kriittinen julkisuus on luonnollisesti hyvin pitkälti toimijoiden omissa käsissä. Tala tosin huomauttaa, ettei normaalin lainsäädännönkään toimivuuteen ja vaikutuksiin kohdistu yleensä järjestelmällistä seurantaa eikä hyvin toimivaa palautemekanismia, joka informoisi lainlaatijoita saaduista kokemuksista. Yhtenä perustavana kysymyksenä, joka saattaa olla peräisin useasta edellä mainitusta ongelmasta, on se, missä määrin yleisö tuntee luottamusta näihin sääntelymuotoihin ja niiden riittävyteen tiettyjen epäkohtien korjaajana. Vahva epäluottamus saattaa johtaa vaatimaan julkisen vallan sääntely- tai muita toimenpiteitä asiassa.⁶⁶ Neuvonen käyttää itsesääntelystä termiä käytäntösäännöt ja toteaa, että yleinen ongelma on sisällön lisäksi se, miten sääntöjen käyttäminen suhteutuu oikeusvarmuuteen sekä yleiseen lakisidonnaisuuteen.⁶⁷

5.2. Lain ja Journalistin ohjeiden välinen suhde

JSN:n ohjeiden ja lain välisestä suhteesta on käyty aika ajoin oikeuslähdeopillista keskustelua. Käytännössä kyse on juuri Neuvosen mainitsemasta lakisidonnaisuudesta. Toisin sanoen; voidaanko JSN:n ohjeita käyttää tuomioiden perusteena ja katsotaanko, että Journalistin ohjeet ovat niin sanottua tapaoikeutta.⁶⁸ Tosin oikeuslähdeoppi-keskustelu ei ole koskenut pelkästään journalisteja tai joukkotiedotusvälineiden itsesääntelyä, kyse on ollut laajemminkin oikeustieteen ja myös yhteiskuntatieteen piirissä käydystä keskustelusta.

Tuorin mukaan kyse on polysentriasta, jolla hän viittaa oikeuslähteiden moninaistumiseen ja perinteisen hierarkkisen oikeuslähdeopin problematisoitumiseen; oikeudellinen diskurssi on saanut uusia osanottajia, eikä eri puheenvuorojen keskinäinen painoarvo ole enää yhtä yksiselitteinen kuin skandinaavinen oikeuslähdeoppi on aikaisemmin antanut ymmärtää. Tuori toteaa, että polysentriailmiöt ovat antaneet joillekin keskustelijoille aiheen epäillä, onko aiemmin mainittu perinteinen oikeuslähdeoppi enää ylipäätään kodifioitavissa aiemmin

⁶⁵ Tala, 2010, s. 201–202.

⁶⁶ Tala, 2010, s.202.

⁶⁷ Riku Neuvonen, Tapaoikeus oikeuslähdeopissa, Lakimies 3/2006, s. 423.

⁶⁸ kts. tarkemmin esim. Neuvonen, Lakimies 3/2006 s. 420–432.

määritellyllä tavalla.⁶⁹ Keskustelu oli ehkä kiivaimmillaan 2000-luvun alkupuolella, jolloin haastettiin perinteinen Aulis Aarnion ja Aleksander Peczenikin kehittämä oikeuslähdeoppi.⁷⁰

Perinteinen oikeuslähdeoppi jakaa oikeuslähteet kolmeen ryhmään riippuen niiden velvoittavuudesta. Aarnion ja Peczenikin kehittämässä mallissa puhutaan a) vahvasti, b) heikosti velvoittavista sekä c) sallituista oikeuslähteistä. Vahvasti velvoittavilla tarkoitetaan lakia ja tapaoikeutta. Heikosti velvoittaviin kuuluvat lain esitöiden ohella myös oikeuskäytäntö. Sallittuina oikeuslähteinä ovat oikeusvertailu, oikeushistoria, lainoppi, teleologinen argumentti ja arvot arvostukset.⁷¹

Siltalan mukaan perinteisessä oikeuslähdeopissa on kyse *staattisesta* oikeuslähdeopista, joka rakentuu *sääntökeskeisen* oikeusnormikäsityksen varaan. Staattinen oikeuslähdeoppi ei Siltalan mukaan pysty käsittelemään oikeusperiaatteita ja muita systeemiseltä ratkaisuarvoltaan vaihtelevia ratkaisuperusteita.⁷² Merkittävää on myös luonnollisesti se, että perinteinen oikeuslähdeoppi on kirjoitettu ennen Suomen liittymistä Euroopan ihmisoikeussopimukseen (1990) sekä ennen Suomen jäsenyyttä (1995) Euroopan yhteisössä. Siltala määrittelee oman mallinsa *dynaamiseksi oikeuslähdeopiksi*, jossa on kyse tilannekohtaisesti muuttuvista, systeemisesti ”kelluvista” ratkaisuperusteista.⁷³ Karhun perusoikeuksia korostava oikeuslähdeopillinen tarkastelu painottaa, että kyse on tilanneherkkyydestä, jota voidaan pitää oikeudellisen ratkaisijan kykyä tunnistaa ja havaita eri tilanteissa niille ominaisia tyypillisiä piirteitä.⁷⁴

Karhu antaa tiukan perinteiseen oikeuslähdeoppiin tukeutuvan lakipositivismin ja tilanneherkkyyden, niin sanotun presumptiivisen kontekstualismin, tulkintaeroista esimerkin. Tapauksessa harkitaan sitä, loukkaako joukkotiedotusvälineen julkaisema rikostieto yksityisyyttä. Karhun mukaan lakipositivismi tuottaa omien tunnusmerkkiensä mukaisesti riittävän perustelun soveltaa rikoslain kunnianloukkaussäännöstä tilanteeseen. Ratkaisu voidaan tehdä selvittämällä, täyttyykö tuon rangaistussäännöksen tunnusmerkistö. Tätä kysymystä harkittaessa voidaan ottaa huomioon muitakin tekijöitä kuin lain sanamuoto,

⁶⁹ Kaarlo Tuori, *Oikeuden ratio ja volunta*, 2007, s. 286.

⁷⁰ kts. esim. Raimo Siltala, *Oikeustieteen tieteen teoria*, 2003, s. 17.

⁷¹ Aleksander Peczenik, *The Basis of Legal Justification* s. 35–44; Aulis Aarnio, *Oikeussäännösten tulkinnasta*, s. 220–247; Raimo Siltala, *Oikeustieteen tieteen teoria*, 2003, s. 200–201.

⁷² Siltala, 2003, s. 201.

⁷³ Siltala, 2003, s. 202.

⁷⁴ Juha Karhu, *Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi*, *Lakimies* 5/2003, s. 803.

mutta niiden merkitys on legaliteettiperiaatteen vuoksi sanamuotoa lähtökohtaisesti kevyempi.⁷⁵

Presumptiivinen kontekstualismi puolestaan tunnistaisi Karhun mukaan tilanteessa nimenomaan sananvapauden, yksityisyyden suojan ja joukkotiedotuksen kaupallistumisen aiheuttamissa ristipaineissa muodostuvan jännitteisen kentän. Karhun mielestä tämän kentän sääntelyssä kunnianloukkausta koskeva rikosoikeudellinen rangaistussäännös on vain yksi harkintaa varten virikkeitä antava normisto ja normiston asema ja merkitys jäsenyytä vasta pohdittaessa sen soveltamisen vaikutuksia vaikkapa ihmisoikeustuomioistuimen tarkentamien sananvapauden sallittujen rajoittamistunnusmerkkien valossa. Karhu muistuttaa, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen voidaan perustellusti nähdä tuomioistuimiakin koskevana yleisenä velvollisuutena. Siksi sellaiset ratkaisun perustelut, joissa ei sananvapautta nosteta yhdeksi keskeiseksi harkintatekijäksi, jäävät Karhun mielestä nykyisen oikeusjärjestyksemme yhtenäisyyden kannalta puutteellisiksi.⁷⁶

Karhun mallissa ja tulkinnan jälkeenkin ratkaistavaksi jää mahdollinen lähdesuojan osuus. Joissakin tapauksissa voidaan puhua lähdesuojan väärinkäytöstä, jolloin kiistatta on kyse perusoikeudesta eli sananvapauden käyttämisestä, mutta samaan aikaan sananvapauden toteuttaminen on ”turvattu” sinänsä yleisesti hyväksytyin, mutta kyseenalaisesti hyödynnetyn lähdesuojan turvin. Tällaisissa tilanteissa Karhun mainitsema ”jännitteinen kenttä” on entistä jännitteisempi.

Journalistin ohjeiden lähdesuojaa koskevan kohdan 14 mukaan:

Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu.

Journalistin ohjeissa lähdesuojassa on kyse siis ensisijaisesti ja nimenomaan journalisteille kuuluvasta *oikeudesta* ja *velvollisuudesta* pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa ja nimenomaan *siten kuin lähteen kanssa on sovittu*. Jälkimmäinen viittaa sopimukseen.

⁷⁵ Karhu, 2003, s. 803.

⁷⁶ Karhu, 2003, s. 803–804.

Hallituksen esityksessä todetaan, että julkaisu- ja ohjelmatoimintaan keskeisesti osallistuvilla henkilöillä olisi oikeus olla paljastamatta yleisön saataville toimitetun viestin laatijan (oikeus anonyymiin ilmaisuun) tai tietolähteen (oikeus suojata tietolähdettä) henkilöllisyyttä.⁷⁷

Kuten todettua, Julkisen sanan neuvosto on pyrkinyt tekemään selvän eron lainkäytön ja neuvoston ohjeiden välillä. JSN antoi esimerkiksi joulukuussa 2002 lausuman (3206/L/02), jossa JSN totesi että Journalistin ohjeita on aiheellista soveltaa vain tiedotusvälineiden itsesääntelyssä ja arvioitaessa hyvän journalistisen tavan sisältöä. JSN:n mukaan ohjeet eivät ole käytettävissä syytteen tai tuomion perusteena. Lausuman taustalla oli Oikeustoimittajat ry:n pyyntö saada JSN:ltä kannanotto, koska Oikeustoimittajat ry:n mukaan tuomioistuinprosesseissa oli vedottu Journalistin ohjeisiin. Oikeustoimittajat ry:n mukaan ohjeita oli käytetty syyte- ja tuomioperusteina. Lausuntopyynnössä todettiin, että Journalistin ohjeita oli tuolloin käytetty useasti poliisitutkinnassa ja tuomioistuimissa sekä rangaistuksia että vahingonkorvauksia vaadittaessa. Lausuntopyynnössä mainittiin esimerkkeinä Oulun käräjäoikeuden päätös (01/4265) ja Helsingin käräjäoikeuden päätös (00/19812).⁷⁸

Julkisen sanan neuvosto totesi tuomioistuimien alkaneen lisääntyvästi käyttää Journalistin ohjeita arvioidessaan toimittajan menettelyn rangaistavuutta tai tiedotusvälineen vahingonkorvausvastuuta. Näin todetessaan JSN ei kuitenkaan viitannut oikeustapauksiin (pois lukien Oikeustoimittajien lausuntopyynnössä mainitut oikeustapaukset), joissa olisi viitattu JSN:n ohjeisiin. JSN:n arvion mukaan tällaiseen Journalistin ohjeiden käyttöön liittyy useita ongelmallisia piirteitä. JSN:n mukaan julkisen sanan käytön rajat on Suomen oikeusjärjestelmässä säännelty lailla, rangaistus- ja korvaussäännöksin. Niiden tulkinta ja soveltaminen on yksinomaan tuomioistuinten tehtävänä. Journalistin ohjeet on sen sijaan laadittu joukkoviestinnän itsesääntelyn toteuttamiseksi.

Ohjeet määrittelevät hyvän journalistisen tavan perusteet, ja niihin on kirjattu journalismin eettiset säännöt. Ohjeiden soveltaminen ja tulkinta on uskottu Julkisen sanan neuvoston tehtäväksi ja joukkoviestimet ovat sitoutuneet noudattamaan sen päätöksiä. Lausuman mukaan myös Journalistin ohjeiden luonne on toinen kuin julkista sanaa määrittelevän lain. Ohjeet ovat olennaisesti yksityiskohtaisempia ja sisällöllisesti selvästi vaativampia kuin lainsäädäntö. Journalistin ohjeita ei ole laadittu eikä tarkoitettukaan tuomioistuimissa sovellettaviksi.

⁷⁷ HE 54/2002 vp, s. 74.

⁷⁸ <http://www.jsn.fi/lausumat/lausuma-lain-ja-eettisten-ohjeiden-suhdetta-kokevassa-asiassa-2002/>

JSN:n mukaan Journalistin ohjeiden käyttäminen tuomiovallan perusteena on pulmallista myös siksi, että rangaistus rikoksesta tai korvaus vahingosta on perustuslain mukaan mahdollista tuomita vain säädetyn lain nojalla. Siksi ohjeet eivät ole käytettävissä syytteen tai tuomion perusteena. Jos tuomioistuimet kuitenkin ryhtyvät arvioimaan ja sanktioimaan median toimintaa myös Journalistin ohjeita käyttäen, tuomioistuimet laajentaisivat JSN:n mukaan oma-aloitteisesti toimintansa alueelle, joka ei oikeusvaltiossa luontevasti kuulu tuomiovallan piiriin. Journalistin ohjeita onkin aiheellista edelleen soveltaa vain tiedotusvälineiden itsesääntelyssä ja arvioitaessa hyvän journalistisen tavan sisältöä Julkisen sanan neuvoston päätöksiin.⁷⁹

Tiilikka ei allekirjoita JSN:n väitettä. Tiilikan mielestä kirjallisuudessa ja lehtikirjoituksissa on toistuvasti mainittu Journalistin ohjeita tai Julkisen sanan neuvoston ratkaisukäytäntöä käytetyn rikos ja vahingonkorvausoikeudenkäynneissä vaatimusten ja tuomioiden perusteena. Tiilikka viittaa muun muassa Ollilaan, jonka mukaan tuomioistuimet ovat ryhtyneet arvioimaan rikostunnusmerkistön toteutumista ja erityisesti rikoksen edellyttämää tahallisuutta sen perusteella, onko Journalistin ohjeita ja Julkisen sanan neuvoston periaatelausumia ja niiden edellyttämiä työmenetelmiä ja huolellisuutta noudatettu. Tiilikan mukaan Ollila ei kuitenkaan mainitse yhtään esimerkkitapausta, mikä on Tiilikan mielestä ollut tyypillistä muillekin itsesääntelyaineiston ”käyttämistä” kritisoineille.⁸⁰ Neuvosen mukaan Julkisen sanan neuvoston päätösten käytöstä oikeuslähteenä syntyy periaatteellisia ongelmia siksi, että itsesääntelyaineisto on kokonaan Journalistiliiton ja JSN:n päätöksillä muutettavissa, jolloin aineistoa käytettäessä näiden muutosten tulisi heijastua myös oikeuskäytäntöön.⁸¹

Neuvosen näkökulma on totta, mutta samaan aikaan on muistettava, että myös lakeja on muutettu ja muutetaan myös jatkossa. Lainsäätäjän on oltava monella tapaa ajan ja yhteiskunnallisten muutosten hermoilla. Eikä vähiten EU-oikeuden takia. Tämä tarkoittaa muun ohella sitä, että esimerkiksi korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus saattavat poiketa aiemmista linjauksistaan. Esimerkkinä voidaan mainita nimenomaan sananvapauteen liittyvät ratkaisut, joihin vaikuttivat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sananvapautta puoltavat ratkaisut.

⁷⁹ <http://www.jsn.fi/lausumat/lausuma-lain-ja-eettisten-ohjeiden-suhdetta-kokevassa-asiassa-2002/>

⁸⁰ Tiilikka, 2010, s. 256–257.

⁸¹ Neuvonen, 2006, s. 426.

Keskustelu lain ja Journalistin eettisten ohjeiden suhteesta on joka tapauksessa mielenkiintoinen. Koska hallituksen esityksessäkin viitataan Journalistin ohjeisiin, ihan kokonaan ”laista irrallisina” Journalistin ohjeita ei voida pitää. Hallituksen esitykset ovat lain esitöitä, jotka kuuluvat edelleen hyväksyttäviin oikeuslähteisiin, huolimatta aiemmin mainitusta oikeuslähteisiin liittyvästä keskustelusta.

Voidaan lisäksi katsoa, että tuomioistuimet voivat viitata Journalistin ohjeisiin ikään kuin epäsuorasti. Tällainen tulkinta on nähtävissä Helsingin hallinto-oikeuden niin sanotussa Panama-papereihin liittyvässä valituksessa:

”Tiedotusvälineiden toiminta perustuu keskeisiltä osin siihen, että niille toimitetaan tietoja ja lähdemateriaalia luottamuksellisesti ja mahdollisesti myös sellaisin edellytyksin, (alleviivaus tässä JL) että toimitettua materiaalia sinänsä ei luovuteta ulkopuolisille. Tiedotusvälineillä yleensä ja tässä tapauksessa Ylellä ja myös materiaalia luovuttaneilla taboilla on arvioitava olevan vahvat ja perustellut odotukset siitä, että aineisto on tarkoitettu ainoastaan asianomaisen tiedotusvälineen käyttöön sen journalistisessa työssä.”⁸²

Ilmaus ”..[j]a mahdollisesti myös sellaisin edellytyksin, että toimitettua materiaalia sinänsä ei luovuteta ulkopuolisille” voidaan tulkita viittaukseksi Journalistin ohjeiden kohdan 14. mukaisesta lähdesuojasopimuksesta.

Huomionarvoista on sekin, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on (2010) viitannut viidessä päätöksessään Journalistin ohjeisiin. Viittauksissa oli kyse siitä, milloin rikoksesta epäillyn tai rikokseen syylistyneen henkilön nimen julkaiseminen rikosuutisoinnissa oli Journalistin ohjeiden mukaan mahdollista.⁸³ Tuoreimpana tapauksena voidaan mainita Patrian lahjusepäilyjä koskevasta uutisoinnista tehty tutkintapyyntö ja esitutkinta. Tapaus eteni syyteharkintaan, mutta syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen kesällä 2017. Päätöksessään syyttäjä viittasi muun muassa Journalistin ohjeisiin sekä YLE:n eettisiin ohjeisiin.⁸⁴

⁸² Helsingin hallinto-oikeus 17/0812/6, s.13.

⁸³ Kyse oli entistä valtakunnansovittelijaa tämän naisystävää koskevasta rikostutkinnasta ja uutisoinnista. EIT viittasi Journalistin ohjeisiin tapauksissa, joista EIT antoi päätöksen samana päivänä (6.4.2010): Soila vs. Suomi, Tuomela and Others-tapaus, Karhuvaara and Iltalehti -tapaus, Flinkkilä and others -tapaus, Jokitaipale and other -tapaus Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. <http://www.finlex.fi> (käyty 30.8.2017)

⁸⁴ Helsingin syyttäjänvirasto, syyttämättäjättämispäätös R 17/5962, s.3.

5.3. Lähdesuojan sopimusoikeudellinen tarkastelu

Journalistin ohjeissa ilmaistu lähdesuoja antaa merkitystä journalistin ja lähteen sopimukselle. Sopimusvaatimus lisättiin JSN:n ohjeisiin 2011.

Neuvosen mukaan sopimuksella journalisti voi edellyttää esimerkiksi tietojen todenperäisyyttä tai sitä ettei tietojen hankinnassa ole syyllistytty rikokseen tai ettei tietojen luovuttamisen taustalla ole vahingontekoon pyrkiviä motiiveja.⁸⁵

Sopimusvaatimus ja sen merkitys on jäänyt lähdesuojakeskustelussa taka-alalle. Lähdesuojaa voisi ja pitäisikin tarkastella soveltavin osin varallisuus- ja sopimusoikeudellisten oppien mukaan, esimerkiksi hyvän tavan vastaisuuden ja oikeuden väärinkäytön näkökulmasta.

Neuvonen pitää sopimuskäytäntöä lähdesuojan osalta sekoittavana.⁸⁶ Neuvosen ilmausta voitaneen pitää varovaisena ja osin epäselvänä. Lisäksi Neuvosen toteamus, että lähdesuojasopimuksella journalisti voi edellyttää, ettei tietojen hankinnassa ole syyllistytty rikokseen tai tietojen taustalla ei ole vahingontekoon pyrkiviä motiiveja, on usein tai ainakin joissakin tapauksissa puhdas illuusio tai vain ”kaunis ajatus”.

Otetaan yksinkertainen esimerkki: poliisi ja toimittajat tekevät lähdesuojasopimuksen. Poliisi vuotaa tiedon keskeneräisestä esitutkinnasta toimittajalle. Toimittaja tekee jutun esitutkinnasta ”nimettömiin lähteisiin” vedoten. Toiminnassa poliisi on saattanut syyllistyä salassa pidettävän tiedon hankkimiseen rikollisin keinoin ja usein kyse saattaa olla myös vahingoittamistarkoituksesta. Ja vaikka kyse ei olisikaan rikollisin keinoin hankitusta aineistosta tai vahingoittamistarkoituksesta, vaatimus sopimuksesta tai sopimus ylipäänsä esimerkkitapauksessa, on sopimusoikeudellisesti vähintään ongelmallinen. Tapauksessahan viranomaisen (poliisi) tekee sopimuksen toimittajan kanssa siitä, että toimittaja julkaisee salassa pidettävää tietoa. Kahden sopimuskumppanin välinen salassa pidettävän aineiston julkistamisesta loukkaa kolmannen, sivullisen (esitutinnan kohteen), oikeutta joka tapauksessa.

Sopimusoikeudellisesti sopimus voi olla pätemätön sen vuoksi, että sen sisältö on lain tai hyvien tapojen vastainen. Myös sopimus, joka velvoittaa sopijapuolen lainvastaiseen toimenpiteeseen, on pätemätön.⁸⁷

⁸⁵ Neuvonen, 2012, s. 244.

⁸⁶ Neuvonen, 2012, s. 244.

⁸⁷ Mika Viljanen, Jarmo Tuomisto, Juha Tolonen, Eva Tammi-Salminen, Ari Saarnilehto, Leena Kartio, Juha Karhu, Mika Hemmo, Vesa Annola, Varallisuus oikeus. Oikeuden perusteokset, 2012, s. 435.

Toinen ongelma on se, että jos esimerkkitapauksen lähteen (poliisi) kanssa on nimenomaan sovittu lähdesuojasta ja lähdesuojasopimusta rikottaisiin, esimerkiksi niin, että toimittaja myöhemmin paljastaa lähteen, johtaisiko lähdesuojasopimuksen rikkominen esimerkiksi korvausvastuuseen tai sopimussakkoon asianomaisten keskinäisen sopimuksen perusteella?

Lähtökohtaisestihan sopimusperusteisen korvausvastuun tärkeimpiä käyttöyhteyksiä ovat nimenomaan tilanteet, joissa suoritusvelvollinen osapuoli ei täytä sopimusvelvoitettaan asianmukaisesti. Kyse on sopimusrikkomuksesta ja tällöin sopimuskumppani voi turvautua oikeuksiensa turvaamisessa vaatimalla vahingonkorvauksia.⁸⁸ Lisäksi voidaan kysyä ja viitata edellä mainittuun oikeuslähde-keskusteluun; pitäisikö sopimusoikeudellisissa tilanteissa ylipäänsä osapuolten välinen sopimus katsoa lakiin rinnastuvaksi vahvasti velvoittavaksi auktoriteettilähteeksi?⁸⁹

Annettaisiinko esimerkkitapauksen mainitulle, kolmannen oikeutta loukkaavalle, sopimukselle ylipäänsä suojaa? Suomessa tällaisesta ei oikeuskäytäntöä ole, mutta Yhdysvalloissa sen sijaan on. Tapauksessa Cohen vs. Cowles media lähteelle luvattiin ensin lähdesuoja, mutta sanomalehti paljasti myöhemmin lähteen ja lähde sai potkut. Supreme Court tuomitsi sanomalehden maksamaan vahingonkorvauksia lähteelle.⁹⁰

Sopimusvaatimus on ongelmallinen siitäkin syystä, että myös toimittaja voi syyllistyä salassapitorikokseen, joko avunantoon tai yllytykseen. Näin korkein oikeus on linjannut päätöksessään KKO 2009:3. Tapaukseen palataan myöhemmin.

5.4. Oikeuden väärinkäyttö

Mutta voisiko kolmatta loukkaavan lähdesuojasopimuksen haastaminen olla mahdollista? Olisiko esimerkkitapauksen esitutkinnan kohteen mahdollista vedota esimerkiksi oikeuden väärinkäyttöön?

Oikeuden väärinkäytön kielto on yleinen ja katsotaan varsin vakiintuneeksi oikeudelliseksi periaatteeksi.⁹¹ Johtoa oikeuden (oikeuksien) väärinkäytön kieltoon saa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksesta (EIS), jonka 17 artiklan mukaan:

⁸⁸ Viljanen ym., 2012, s. 669.

⁸⁹ Juha Karhu, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi, Lakimies 5/2003, s. 793.

⁹⁰ Neuvonen, 2011, s.244.

⁹¹ Tuula Linna, Oikeuden väärinkäytän kielto ja sen sovelluksia, 2004, Lakimies 4/2004 s.622

”minkään tässä yleissopimuksessa ei saa tulkita suovan millekään valtiolle, ryhmälle tai henkilölle oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu.”⁹²

Linnan mukaan oikeuden väärinkäyttö on menettelyä, joka on muodollisesti sallittua ihmisoikeuden, perusoikeuden tai muun oikeuden käyttämistä, mutta jota yksittäistapauksessa ei voida hyväksyä, koska toiminnassa ei oteta riittävässä määrin huomioon toisten oikeuksia tai yhteiskunnan perusarvoja.⁹³ Linnan määritelmä on helppo yhdistää lähdesuojan väärinkäyttötapauksiin.

Pöyhösen mielestä oikeuden väärinkäyttö sekä hyvän tavan vastaisuus ja kohtuuttomien oikeussuhteiden voimaansaattaminen varallisuus oikeudessa voivat aiheuttaa perusoikeushäiriöitä sekä perusoikeushaittaa että -vaaraa.⁹⁴ Pöyhönen jakaa varallisuus oikeudelliset perusoikeushäiriöt kuuteen tyyppiin: 1) kunnioittamisen haittaamiseen, 2) kunnioittamisen vaarantamiseen, 3) suojaamisen haittaamiseen, 4) suojaamisen vaarantamiseen, 5) toteuttamisen haittaamiseen ja 6) toteuttamisen vaarantamiseen.⁹⁵ Pöyhösen näkökulma ja jaottelu, sopii selkeästi ja monin osin tarkasteltaessa sananvapaus- ja lähdesuojakysymyksiä.

Pöyhösen mukaan (1) perusoikeuksien kunnioittamisen haittaamisena voidaan pitää sopimusta, joissa osapuolet sopivat kolmanteen henkilöön kohdistuvan rikoksen tekemisestä.⁹⁶ Pöyhönen korostaa, että varallisuus oikeudellisen ihmisarvon yksi keskeinen piirre on muiden velvollisuus kunnioittaa perusoikeushaltijan henkilökohtaista koskemattomuutta ja omaisuutta.⁹⁷ Pöyhösen määritelmää hyvän tavan vastaisuudesta ja oikeuden väärinkäytöstä voi pitää osuvana ja varsin tyhjentävänä.

Sopiessaan keskenään kolmanteen kohdistuvasta rikoksesta, sopimusosapuolet eivät asianmukaisesti kunnioita uhrin perusoikeusasemaa, hänen varallisuus oikeudellista ihmisarvoaan. Pöyhönen jatkaa, että jos sopimuksen sitovuutta näissä olosuhteissa pidettäisiin yllä, jouduttaisiin vähintään epäsuorasti oikeudellisesti tunnustamaan

⁹³ Linna, 2004, s. 631.

⁹⁴ Pöyhönen, Uusi varallisuus oikeus, 2000, s. 87–88.

⁹⁵ Pöyhönen, 2000, s. 90.

⁹⁶ Pöyhönen, 2000, s. 90.

⁹⁷ Pöyhönen, 2000, s. 90.

sopimuspuolten määräämisvalta kolmannen tahon perusoikeuksista.⁹⁸ Juuri näinhän tapahtuu esimerkkitapauksessa.

Kansainvälisen oikeuden professorin Martin Scheinin mukaan toimittaja ja tiedotusväline hyötyvät; ne saavat mehukkaan skuupin. Poliisin työtä tietovuodot auttavat siten, että julkisuus leimaa Scheinin mukaan väistämättä epäillyn rikolliseksi, vaikka kukaan ei ole syyllinen ennen kuin hänet on todettu oikeudessa syylliseksi. Scheinin mukaan pahinta on: julkisuusvaikutuksen takia tuomionkin todennäköisyys kasvaa.⁹⁹

5.5. KP – tapaus

Lähdesuojasopimukseen liittyvää suoranaista oikeuskäytäntöä ei ole. Myöhemmin tutkielmassa käsiteltävässä, niin sanotussa Panama-papereihin liittyvässä, oikeustapauksessa sopimusta sivutaan. Julkisen sanan neuvostossa on ollut lähdesuojasopimukseen liittyvä kantelutapaus.

Lokakuussa 2014 MTV3 julkaisi nettisivuillaan uutisen: ”*Kolme suomalaista kiinniotettuna terrorismirikoksesta*”.¹⁰⁰ Uutisen mukaan keskustrikospoliisi oli ottanut tuona aamuna (7.10.2014) kiinni useita henkilöitä epäiltynä terrorismirikoksista. Lisäksi poliisi oli tehnyt lukuisia kotietsintöjä. Tutkinnanjohtaja vahvisti, että poliisi on ottanut kiinni kolme miestä pääkaupunkiseudulla ja seudun lähialueilla.¹⁰¹ Kyseessä oli luonnollisesti kova uutinen, niin sanotusti skuuppi.

Kolmisen viikkoa myöhemmin (27.10.2014) MTV3 julkaisi uutisen, jonka mukaan MTV Uutisten toimittajalle on yritetty myydä poliisin salaista tietoa.¹⁰² Virkamieheksi esittäytynyt henkilö ehdotti jatkuvaa tietojen toimittamista rahaa vastaan. Toimituksella oli syy olettaa, että henkilö oli virkamies, jolla oli pääsy poliisin salaisiin tietoihin. Henkilö oli aiemmin antanut paikkansa pitävän tiedon nimenomaan keskustrikospoliisin terrorismitutkinnan operaatiosta MTV Uutisille.¹⁰³ MTV3 kertoi myös uutisointiin liittyviä taustoja ”*Ilmainen maistiainen -näin uutisella yritettiin rahastaa*” -uutisella.¹⁰⁴ Kolmen viikon päästä (14.11.2014)

⁹⁸ Pöyhönen, 2000, s. 90.

⁹⁹ Risto Uimonen, Median mahti, 2003, s. 253

¹⁰⁰ <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-iski-kolme-kiinni-epailtyna-terrorismirikoksista/4389398>

¹⁰¹ <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-iski-kolme-kiinni-epailtyna-terrorismirikoksista/4389398>

¹⁰² <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mtv-uutisille-yritettiin-kaupata-salaista-poliisin-tietoa-500-euroa-skuupista/4440828>

¹⁰³ <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mtv-uutisille-yritettiin-kaupata-salaista-poliisin-tietoa-500-euroa-skuupista/4440828>

¹⁰⁴ <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ilmainen-maistiainen/4431500>

uutisoitiin, että kyseinen henkilö on kuollut. Helsingin Sanomien mukaan henkilö oli tehnyt itsemurhan.¹⁰⁵

MTV:n verkkouutisesta ”*Ilmainen maistainen -näin uutisilla yritettiin rabastaa*” kanneltiin Julkisen sanan neuvostoon. Kantelun mukaan Keskusrikospoliisin työntekijä antoi MTV:lle vinkin niin sanotusta terroripidätyksestä. Kantelun mukaan miehelle luvattiin lähdesuoja (Toimittajan viesti: ”*Subtaudun lähdesuojaan erittäin vakavasti, joten sen subteen voit olla huoleti*”). Myöhemmin lähde ilmoitti, että jatkossa hän haluaa vuodoistaan pienen palkkion, josta MTV kieltäytyi. Koska uusia paljastuksia ei ollut tulossa, MTV päättikin tehdä jutun vuodosta. Kantelijan mukaan MTV rikkoi lupaamansa lähdesuojan.¹⁰⁶

Päätoimittaja Merja Ylä-Anttilan mukaan MTV Uutiset ei ole rikkonut lähdesuojaa, koska sellaisesta ei ole tietojen myymistä yrittäneen tahon kanssa sovittu. Vinkin lähettäjän henkilöllisyys ei myöskään ole missään vaiheessa ollut toimituksen tiedossa. MTV Uutisten toimittaja sai yhteydenoton 6.10.2014 anonymistä sähköpostiosoitteesta. Viestin kirjoittaja, nimimerkki KP kuvaili itseään seuraavasti: ”*Olen syvällä vakavan rikollisuuden pelikentässä työskentelevä virkamies ja etsin itselleni yhteistyökuviota jossa haluan suurella luottamuksella tuoda esille asioita jotka ihmisiä kiinnostavat*”. Päätoimittajan mukaan toimittaja vastasi sähköpostitse KP:lle kertoen yleisellä tasolla suhtautumisestaan lähdesuojaan. Lisäksi toimittaja kertoi, että turvallisin tapa pitää yhteyttä olisi tavata kasvokkain. Vaihtoehtoisena yhteydenottomuotona toimittaja tarjosi puhelinkeskustelua. Näihin ehdotuksiin nimimerkki ei päätoimittajan vastauksen mukaan reagoinut millään tavalla. Lähdesuojasta ei siis sovittu, koska toimitus ei päätoimittajan mukaan missään vaiheessa päässyt keskustelemaan henkilön kanssa. Jo seuraavana aamuna sama, nimimerkin takaa toiminut taho lähetti vinkin liittyen kiinniottoihin terrorismirikostutkinnassa.¹⁰⁷

Julkisen sanan neuvosto antoi vapauttavan päätöksen eikä MTV rikkonut neuvoston mukaan hyvää journalistista tapaa. Neuvosto viittasi Journalistin ohjeisiin, jonka 14 mukaan journalistilla on sekä oikeus että velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu. Neuvoston mukaan osapuolet eivät tässä tapauksessa voineet sopia lähdesuojasta, koska uutisvihjeen antanut virkamies pysyi tuntemattomana eikä suostunut edes keskustelemaan toimituksen kanssa.¹⁰⁸

¹⁰⁵ <http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002777493.html>

¹⁰⁶ Julkisen sanan neuvosto, päätösesitys 5660/TV/14, s. 1.

¹⁰⁷ Julkisen sanan neuvosto, päätösesitys 5660/TV/14, s. 3.

¹⁰⁸ Julkisen sanan neuvosto, päätösesitys 5660/TV/14, s. 7.

Tapaus on kiistatta hankala, mutta mielenkiintoista on se, miten Julkisen sanan neuvosto linjasi lähdesuojasopimusta jatkoa ajatellen. Neuvoston mukaan toimituksilla on (1) velvollisuus huolehtia siitä, että osapuolet ymmärtävät lähdesuojasopimuksen syntyneen ja että (2) toimitus ja lähde ovat samaa mieltä siitä, mitä asiaa sopimus lähdesuojasta koskee. Lähdesuojasta pitää (3) sopia aina niin, että toimitus tietää, kenelle se antaa suojan ja mistä syystä. Toimituksen on voitava (4) varmistaa lähteen luotettavuus ja se (5) ettei kyseistä asiaa voida julkistaa ilman lähdesuojaa. Toimituksen (6) velvollisuus on huolehtia siitä, että molemmat osapuolet ymmärtävät lähdesuojasopimuksen syntyneen ja (7) varmistettava, ettei tietolähteelle jää väärinkäsityksen mahdollisuutta.¹⁰⁹ Neuvosto ei päätöksessään nostanut esiin esimerkiksi Neuvosen mainitsemia ”sopimusehtoja”: *sopimuksella journalisti voi edellyttää esimerkiksi tietojen todenperäisyyttä tai sitä ettei tietojen bankinnassa ole syyllistytty rikokseen tai ettei tietojen luovuttamisen taustalla ole vabingontekoon pyrkiviä motiiveja.*

MTV:n toiminta ja Julkisen sanan neuvoston päätös aiheutti keskustelua journalistien piirissä. Muun muassa Yle:n toimittaja Sanna Ukkola kritisoi MTV:n toimintaa.¹¹⁰ Helsingin Sanomien entinen rikostoimittaja Harri Nykänen piti Julkisen sanan neuvoston päätöstä *kestämättömänä*. Nykäsen mielestä lähdesuoja on niin olennainen osa toimittajan työtä, ettei mitään erillistä sopimusta tarvita. Lisäksi Nykänen piti MTV:n toimittajan lähteelle sähköpostitse ilmoittamaa: ”*subtaudun lähdesuojaan erittäin vakavasti, joten sen subteen tietolähde voi olla huolet?*” -viestiä lupauksena lähdesuojasta.¹¹¹

Yle:n MOT-ohjelma teki tapaukseen ja lähdesuojaan liittyen televisio-ohjelman. MTV kieltäytyi kommentoimasta ohjelmassa mitenkään tapausta.¹¹² Tiedotusvälineet peräänkuuluttavat kriittisyyttä, vaativat avoimuutta ja tietoa muilta yleensä hyvinkin hanakasti. Ja niin vallan vahtikoirien pitääkin tehdä. Voidaan kysyä, kuinka avoimesti vallan vahtikoirat (tässä tapauksessa MTV) altistavat itsensä tai toimintansa kriittisen luopin alle?

Sopimusoikeudellisestikin tapaus on tulkinnanvarainen. Kyse ei ole sopimuksesta, mutta voitaisiinko sitä tulkita aiesopimuksena? Lähdehän vastasi toimittajan viestiin: jo seuraavana aamuna taho lähetti vinkin liittyen kiinniottoihin terrorismirikostutkinnassa. Lähteen antaman vinkin perusteella toimittaja sai varmistuksen KRP:ltä terroristikiinniotolle.

¹⁰⁹ Julkisen sanan neuvosto, päätösesitys 5660/TV/14, s. 7.

¹¹⁰ <https://yle.fi/uutiset/3-7633687>

¹¹¹ Harri Nykänen, Likainen Harri, 2015, s. 114.

¹¹² <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/02/16/kun-lahteen-suoja-murtuu-kasikirjoitus>

Aiesopimus (letter of intent) tarkoittaa neuvottelukumppanien kirjaamaa yksimielisyyttä osoittavaa dokumenttia, johon ei liity sopimussidonnaisuutta. Se ei, toisin kuin esisopimus, velvoita lopullisen sopimuksen solmimiseen. Aiesopimuksella voi olla kuitenkin muita oikeusvaikutuksia. Aiesopimus voi korostaa esimerkiksi osapuolten välistä lojaliteettivelvollisuutta ja perustellusti vahvistaa toisen osapuolen luottamusta sopimuksen syntymiseen. Ja esimerkiksi sopimuksen syntymättä jääminen voi olla perusteena negatiivisen sopimusedun mukaiselle vahingonkorvaukselle.¹¹³

Se, millaiseksi lähdesuojasopimus-käytäntö muovautuu, jää nähtäväksi. Journalistin ohjeiden vaatima sopimus on joka tapauksessa ongelmallinen. On muistettava, että Julkisen sanan neuvostohan on ”tuominnut” tuomioistuimen käytännöt, joissa tuomioistuimet ryhtyvät arvioimaan ja sanktioimaan median toimintaa myös Journalistin ohjeita käyttäen. JSN:n totesi lausumassaan, että tällöin tuomioistuimet laajentaisivat oma-aloitteisesti toimintansa alueelle, joka ei oikeusvaltiossa luontevasti kuulu tuomiovallan piiriin. Julkisen sanan neuvoston kannanoton mukaan Journalistin ohjeiden lähdesuojasopimusta (esimerkiksi oikeuden väärinkäytön näkökulmasta) ei voisi käytännössä käsitellä tuomioistuimessa lainkaan. Tämä ajatus soveltuu kovin huonosti oikeusvaltion periaatteisiin. Toisaalta voidaan kysyä; kuuluisiko lähdesuojasopimus lähdesuojan piiriin?

Lisäksi on huomioitava, että Journalistin ohjeet koskevat vain niitä tiedotusvälineitä, jotka ovat sitoutuneet Julkisen sanan neuvoston toimintaan allekirjoittamalla JSN:n perussopimuksen. Tästä syystä lähdesuojasopimusvaatimus, ei koske esimerkiksi yksittäisiä blogeja, keskustelupalstoja ja niin sanottuja vaihtoehtomediaa tai muita, jotka eivät ole allekirjoittaneet JSN:n perussopimusta.

¹¹³ Ari Saarnilehto, Vesa Annola, Mika Hemmo, Juha Karhu, Leena Kartio, Eva Tammi-Salminen, Juha Tolonen, Jarmo Tuomisto ja Mika Viljanen, Varallisuus-oikeus, 2012, s. 390.

6. Lähdesuojakritiikki – Missä se on?

Kuten todettua, lähdesuoja on annettu laissa; esitutkintalaissa, oikeudenkäymiskaassa ja sananvapauden käyttämisessä joukkotiedotusvälineissä annetussa laissa.

Lisäksi maaliskuussa 2000 Euroopan neuvostossa hyväksyttiin myös suositus, joka koskee toimittajien oikeutta olla paljastamatta tietolähteitään (suositus No. R (2000) 7).¹¹⁴

Tämä ei kuitenkaan estä, eikä itse asiassa saisikaan estää, lähdesuojan kriittistä tarkastelua. Kriittinen tarkastelu on jäänyt perin vähäiseksi. Tämä on tullut varsin hyvin esiin, mikäli lainsäätäjän suunnitelmissa on ollut heikentää lähdesuojaa.

Osin kritiikin vähäisyys on ymmärrettävää. Muutamia vuosia sitten keskustelua aiheutti juuri se, että Suomi oli saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) sananvapautta koskevia tuomioita runsaasti. Sananvapautta koskevia tuomioita on 19.¹¹⁵ Viimeisin tuomio tuli 2015.¹¹⁶

Tiilikan mukaan Suomen lähdesuoja voi olla ristiriidassa EIS:n 8 artiklassa turvatun yksityisyyden suojan kanssa erityisesti juuri silloin, kun kysymys on salassapitorikoksen soveltamisalasta.¹¹⁷ Kriittisenä tarkasteluna voidaan myös pitää oikeusministeriön asettaman toimikunnan mietintöä 2009, jolloin oli esillä lähdesuojan kaventaminen. Mietinnössä pohdittiin esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta.

Toimikunnan mukaan, lähdesuojalla on tärkeä merkitys tiedotusvälineiden tiedonsaannin turvaamisessa. Sen murtamismahdollisuuksiin onkin syytä suhtautua pidättyvästi. Toimikunnan mukaan voimassa olevan lain mukainen menettely on kuitenkin ongelmallinen. Se ei käytännössä mahdollista rangaistavalla tavalla annettujen tietojen lähteen selvittämistä, koska lähdesuoja on esitutkinnassa voimassa täysin riippumatta siitä, kuinka vakavasta salassapitovelvollisuuden rikkomisesta on kysymys ja kuinka vakavat seuraukset siitä on aiheutunut. Erityisesti silloin, kun salassapitovelvollisen lainvastaisesti antamat tiedot ovat virheellisiä tai puutteellisia ja niiden julkaisemisesta on aiheutunut vakavia seurauksia tietojen kohteelle, olisi tarpeen voida punnita lähdesuojan merkitystä suhteessa yksityisen henkilön

¹¹⁴ HE 54/2002, s. 33.

¹¹⁵kts.esim. <http://yle.fi/uutiset/3-6908087>

¹¹⁶

https://www.asianajajaliitto.fi/viestinta/oikeudellisia_uutisia/kansainvaliset_tietolahteet/2015/eit_lta_tuomio_suomelle_sanavapauden_loukkauksesta.8992.news

¹¹⁷ Päivi Tiilikka, Sananvapaus, doping ja lähdesuoja, 2010b, s. 225.

kärsimään vahinkoon. Toimikunnan mielestä on vaikea perustella sitä, että tapauksen vakavuudelle ei voitaisi nykyisen lain tapaan antaa mitään merkitystä.¹¹⁸

Toimikunta korosti sitä, että julkisen vallan velvollisuutena on aktiivisesti turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä koskee luonnollisesti myös niitä henkilöitä, joiden oikeuksia on loukattu salassapitovelvollisuuden rikkomisella. On valtion velvollisuus turvata se, että näidenkin rikosten tutkinta on tehokasta. Lähdesuojan turvaaminen on erittäin tärkeää sananvapauden toteutumiselle. Tämän tapainen perusoikeuksien kollisio ei ole harvinaista. Tällöin tulisi pyrkiä omaksumaan perusteltavissa olevista vaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista. Toimikunta muistutti, että perusoikeudet eivät ole niin ehdottomia, ettei perusoikeuksia saisi missään oloissa ja millään tavoin rajoittaa. On tilanteita, joissa toisen perusoikeuden toteuttaminen voi rajoittaa toisen perusoikeuden täysimääräistä toteutumista. Perusoikeuksien ollessa vastakkain, joudutaan arvioimaan niiden taustalla olevien arvojen keskinäisiä painoarvoja. Toimikunnan mukaan myöskään sananvapauden toteutumiseen kykeytyvän lähdesuojan ei ole perusteltua olla salassapitorikosten esitutkinnassakaan niin ehdoton, ettei sitä voitaisi vakavissakaan tapauksissa murtaa. Tällöin olisi kuitenkin perusteltua, että perusoikeuspunninnan suorittaisi viime kädessä tuomioistuin.¹¹⁹

Toimikunnan esitys ei saanut kuitenkaan kannatusta. Lähdesuojan kaventamista vastustivat muun muassa Julkisen sanan neuvosto, Viestinnän keskusliitto (nykyisin Medialiitto) ja Journalistiliitto.

Julkisen sanan neuvosto (JSN) totesi, että lähdesuojalla on yhteiskunnallinen itseisarvo. Toimittajalle lähdesuoja on myös tärkeä keino saada sellaista tietoa, joka muutoin pysyisi yhteiskunnassa käytävän keskustelun ulkopuolella. JSN:n mukaan toimikunnan ehdotus merkitsisi pahimmillaan sitä, että eliitti pystyisi määrittelemään yhteiskunnallisen keskustelun aiheita, koska salaista tietoa ei esimerkiksi koston pelossa uskalletaisi kertoa medialle. JSN:n mielestä toimikunta suhtautuu lähdesuojan murtamiseen pelottavan yksioikoisesti, vaikka luottamuksellisten lähteiden käyttö voi olla hyvinkin monimutkainen kokonaisuus. JSN:n mukaan tieto ei välttämättä ole peräisin juuri alkuperäisestä lähteestä, vaan se voi levitä

¹¹⁸ Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus, Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö, 2009, s. 88–89. Oikeusministeriö KM 2009:2.

¹¹⁹ Oikeusministeriö KM 2009:2, s. 88–89.

sähköisenä aikana nopeasti ja tehokkaasti. Myös asianosaisia voi olla useita – jos enemmän kuin kaksi tietää jonkin asian, vuotajaa ei varmuudella saada koskaan selville.¹²⁰

Journalistiliitto oli JSN:n kanssa samoilla linjoilla. Liiton mukaan se ei voi hyväksyä heikennystä lähdesuojaa, joka on sanan- ja lehdistövapauden tärkeä kulmakivi. Liiton mielestä lähdesuojan tarkoituksena on taata julkiselle sanalle keinot valvoa vallankäyttöä ja tuoda esiin salattuja epäkohtia. Liiton mukaan lähdesuoja kuuluu olennaisena osana sananvapauteen, jonka myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on ratkaisukäytännössään selkeästi vahvistanut. Suojan puuttuminen heikentäisi journalismin roolia vallan vahtikoirana sekä sen mahdollisuutta jakaa yleisölle täsmällistä ja luotettavaa tietoa. Liiton mielestä toimikunnan esitys heikentäisi lähdesuojaa radikaalisti. Liiton mukaan lainmuutosesityksen taustaksi on usein mainittu tarve tukkia poliisin tietovuodot medialle ja erityisesti esiin on nostettu Alpo Rusin tapaus. Rusia epäiltiin vakoojaksi, mutta vakoilu epäily todettiin tutkinnassa aiheettomaksi.¹²¹

Journalistiliiton mukaan Rusin -tapaus ei kuitenkaan sovellu perusteluksi journalistin lähdesuojan heikentämiselle. Suojelupoliisin tutkinnan paljastanut toimittaja kertoi, että vastoin yleisiä arvailuja vihjeen antaja ei ollut suojelupoliisi eikä muu poliisi. Liitto totesi lisäksi, että vakoilu epäilystä oli kerrottu jo ennen Rusin kuulusteluja Tasavallan presidentille, useille virkamiehille ja lukuisille johtaville poliitikoille. Liiton mielestä tapaus-Rusi nimenomaan osoittaa, kuinka tärkeätä on edellyttää muuta näyttöä salassapitorikoksesta ennen lähdesuojan murtamista, koska muuten annetaan avoin valtakirja sananvapauden ydinalueelle kuuluvan poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun, yhteiskunnallisten epäkohtien paljastamisen ja vallankäytön valvonnan vaikeuttamiselle.¹²² Pyrkimyskin lähdesuojan murtamiseen sen selvittämiseksi, onko jotakin salassapitorikosta tapahtunut vai ei, vihjaa yritykseen peitellä epäkohtia, rankaista epäkohtien paljastajaa ja suojella taloudellista ja poliittista eliittiä kiusalliselta julkisuudelta.¹²³

Viestinnän Keskusliitto (nykyisin Medialiitto) vastusti myöskin ehdotusta väljentää edellytyksiä, joilla lähdesuoja voidaan murtaa esitutkinnassa. Lausunnon mukaan uudistus heikentäisi merkittävästi lähdesuojaa ja siten yksilön tosiasiallisia edellytyksiä tuoda yhteiskunnallisesti tärkeitä aiheita julkiseen keskusteluun. Lähdesuojan kaventaminen olisi

¹²⁰ <http://www.jsn.fi/paatokset/4152-l-09/>

¹²¹ Kts.esim Alpo Rusi, Kylmä tasavalta, 2003.

¹²² Suomen Journalistiliiton lausunto esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta koskevaan komiteamietintöön, 2009, s. 1–2.

¹²³ Suomen Journalistiliiton lausunto esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta koskevaan komiteamietintöön, s. 2.

ristiriidassa perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa turvatun sananvapauden kanssa ja heikentäisi radikaalisti Suomen nykyistä asemaa Euroopan avointen demokratioiden joukossa. Keskusliiton lausunnon mukaan, pyrittäessä parantamaan salassapitorikosten uhrien asemaa on tehostettava ensi sijassa niitä keinoja, joilla ei ole vastaavaa yhteiskunnallista keskustelua ja demokraattista kontrollia lamauttavaa vaikutusta. Selvät kohtuuttomuudet tilanteissa, joissa salassapitorikoksen uhriksi joutunut yksilö ei lähdesuojan vuoksi voi saada korvausta kärsimyksensä, olisi esimerkiksi mahdollista poistaa lisäämällä salassapitorikoksesta aiheutunut kärsimys rikosvahinkolain 9 §:n korvausperusteisiin. Viestinnän Keskusliitto katsoi, että sananvapauden turvaamiseksi lähdesuojaa koskeva sääntely on mietinnön esityksestä poiketen säilytettävä nykyisellään. Liiton mukaan vahva lähdesuoja on mahdollistanut tarkoituksenmukaisella tavalla yhteiskunnan puuttumisen esimerkiksi korruptioon, vakavaan rikollisuuteen ja väärinkäytöksiin yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä. Samalla lähdesuoja on tehnyt yleistä poliittista ilmapiiriä avoimemmaksi jokaista kansalaista kohtaan.¹²⁴ Toimikunnan esitys lähdesuojan kaventamisesta ei sittemmin edennyt lainmuutokseen asti.

7. Eliasonin kahdeksan myyttiä

Maamme perustamisesta lähtien, lehdistö on toiminut ilman perustuslaillista suojaa, ja lehdistö on kukoistanut¹²⁵.

Yhdysvaltalainen Randall D. Eliason suhtautuu lähdesuojaan kriittisesti ja pitää lähdesuojalakia tarpeettomana.¹²⁶ Eliason nostaa esiin kahdeksan väitettä, Eliasonin mielestä myyttejä, joita lähdesuojan ja lähdesuojalain puolustajat toistavat Eliasonin mukaan kriitikittömästi.¹²⁷

Eliasonin kahdeksan myyttiä ovat: 1. syytteiden meri, 2. lähdesuojan murtaminen on helppoa, 3. pelote-ilmiö, 4. lähdesuojalaki takaa varman suojan, 5. lähdesuojatoiminta on aina viatonta ja hyvää tarkoittavaa toimintaa, 6. lähdesuojalaki pystyy kiistattomasti määrittelemään sen, kuka on journalisti ja kuka voi vedota lähdesuojaan, 7. lähdesuojalaki takaa sen, etteivät

¹²⁴ <http://www.medialiitto.fi/files/783/090831Esitutkinta.pdf>

¹²⁵ David A. Schultz, Valerie Belair-Gagnon, Teoksessa Journalism after Snowden, toim. Emily Bell, Taylor Owen 2017, s. 141.

¹²⁶ Randall D. Eliason, The problems with the reporter's privilege, 2008. American University Law review [Vol. 57:1341], s. 1341.

¹²⁷ Eliason, 2008, s. 1342.

toimittajat joudu vankilaan ja 8. lähdesuojalaki suojaa kansalaisoikeuksia ja kasvattaa informaation määrää kansalaisille.¹²⁸

Yhdysvallat on luonnollisesti common law -oikeusmaana kovin erilainen verrattuna Suomeen, mutta Eliasonin kriittinen näkökulma on siitä huolimatta perusteltua. Lähtökohdiltaan kyse on samasta sananvapauden käytöstä ja siihen liittyvästä lähdesuojasta niin Suomessa, Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin.

Lisäksi kuten Pere toteaa, amerikkalainen sananvapausajattelu ja siihen liittyvä joukkoviestinnän kenttä ovat olleet monissa sananvapauden käytön ja rajoittamisen kysymyksissä suunnannäyttäjän ja edelläkävijän asemassa.¹²⁹ Yhdysvalloissa ei ole liittovaltiotasoisista, koko maata kattavaa, lähdesuojalakia. Hawajia ja Etelä-Dakotaa lukuun ottamatta, jokainen osavaltio tunnustaa kuitenkin lähdesuojan jossakin muodossa osavaltion lain tasoisesti.¹³⁰ Lähdesuojaa koskevat linjaukset tehdään viime kädessä common law -maille tyypillisesti korkeimmassa oikeudessa (Supreme Court). Kun toimittaja on Yhdysvalloissa kieltäytynyt todistamasta ja paljastamasta lähdeään, seurauksena on ollut se, että toimittaja on passitettu vankilaan. Kieltäytyminen todistamisesta ja lähteen paljastamisesta on tarkoittanut lähdesuojalain puuttuessa oikeuden vastustamista tai halventamista.

Käsittelen osan (viisi ensimmäistä) Eliasonin myyteistä tarkemmin suomalaisten uutisjuttujen ja oikeustapausten kautta. Osa Eliasonin myyteistä on sellaisia, joiden tarkempi määrittely ei ole tarpeen tai myytti on tietyllä tavalla kiistanalainen. Esimerkiksi Eliasonin kuudes myytti, jonka mukaan lähdesuojalaki pystyy kiistattomasti määrittelemään sen, kuka on journalisti ja kuka voi vedota lähdesuojaan, on osin selvä ja osin epäselvä. On sikäli selvä, että suomalaisen käytännön mukaan lähdesuoja on välineneutraali; lähdesuoja koskee sananvapauslain 16§:n sanamuodon mukaan kaikkia yleisön saataville toimitettujen viestien kirjoittajia eli median lisäksi myös blogeja, kotisivuja ja vaikka keskustelupalstoja. Samaan aikaan journalistin tarkka määrittely on esimerkiksi välineneutraalisuuden takia likimain mahdotonta.

Kuvaavaa on esimerkiksi työtuomioistuimen ratkaisu (TT:2013–100). Tapaus koski Turun hovioikeuden lausuntopyyntöä siitä, kuuluiko toimittajan Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan Aviisi-lehdessä tekemä työ Suomen Viestinnän Keskusliitto ry:n ja Suomen

¹²⁸ Eliason, 2008, s.1342–1375.

¹²⁹ Tuula Pere, Suojattu, suvaittu, vai sanktioitu sananvapaus, oikeushistoriallinen tutkimus 1960–1970 -lukujen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen vaikutuksesta suomalaisen sananvapauden rahoihin joukkoviestinnässä, 2015, s. 68.

¹³⁰ David A. Schultz ja Valerie Belair-Gagnon, Journalism After Snowden, The Future of the Free Press in the Surveillance State (toim Emily Bell ja Taylor Owen), 2017, s. 138.

Journalistiliiton ry:n välisen lehdistön työehtosopimuksen soveltamisalaan. Työtuomioistuimen mukaan lehdistön työehtosopimuksen soveltamisala ei määräydy pelkästään työntekijän ammatin perusteella. Työtuomioistuin totesi, että vaikka lehden toimituksella on ollut lehden sisältöön nähden itsenäinen päätäntävalta ja lehteä varten on ollut ylioppilaskunnan budjetissa oma määräraha, jonka käyttämisestä toimitus on saanut päättää, lehden julkaisemista ei työtuomioistuimen käsityksen mukaan voida pitää ylioppilaskunnan pääasiallisesta toimialasta poikkeavana, omassa yksikössään tehtävänä tai muutoin erikseen järjestettynä viestintäalan toimintana. Työtuomioistuin totesi lausuntonaan, ettei A:n Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan Aviisi-lehdessä tekemä työ kuulu Viestinnän Keskusliitto ry:n ja Suomen Journalistiliitto ry:n välisen lehdistön työehtosopimuksen soveltamispiiriin. Kyseessä oli äänestyspäätös. Vähemmistöön jääneet työtuomioistuimen jäsenet olisivat jättäneet yleissitovuussäännöksen soveltamisen A:n työsuhteeseen työsopimuslain tulkintana hovioikeuden ratkaistavaksi.¹³¹

Samaa voidaan todeta Eliasonin myytistä, jonka mukaan lähdesuojalaki takaa sen, etteivät toimittajat joudu vankilaan. Suomessa on lähdesuojalaki, mutta laki mahdollistaa myös lähdesuojan murtamisen ja mikäli toimittaja kieltäytyy todistamasta, toimittajalle voidaan määrätä ensin uhkasakko ja tämän jälkeen vankeutta maksimissaan kuusi kuukautta. Kiistanalaisin tai tulkinnanvaraisin Eliasonin myyteistä on kahdeksas myytti, jonka mukaan lähdesuojalaki suojaa kansalaisoikeuksia ja kasvattaa informaation määrää kansalaisille. Lähdesuojalaki suojaa kansalaisoikeuksia, mutta aukotonta suojaa ei ole. Samalla kuitenkin lähdesuojalaki kasvattaa tai ainakin edesauttaa, jopa kiistattomasti, informaation määrää.

7.1. Syytteiden meri

Eliasonin mukaan lähdesuojalain puolustajat vetoavat siihen, että puuttuvan lähdesuojalain takia, toimittajat ja mediatalot ”hukkuvat syytteiden mereen”.¹³² Toisin sanoen, toimittajia haastetaan jatkuvasti oikeuteen ja paljastamaan lähteensä. Eliasonin mukaan väite ei pidä paikkansa. Hänen mielestään kyse on lähinnä siitä, että julkisuudessa on kourallinen ”korkean tason lähdesuoja- oikeusjuttuja” ja tästä on syntynyt vaikutelma toimittajien joutumisesta syytteeseen aiempaa enemmän.¹³³

¹³¹ <http://www.tyotuomioistuin.fi/fi/index/tyotuomioratkaisut/tyotuomioratkaisut/1376393937590.html>

¹³² Eliason, 2008, s. 1342.

¹³³ Eliason, 2008, s. 1343.

Eliasonin mukaan kourallinen lähdesuojaa ja lähdesuojan murtamista koskevia oikeusjuttuja on vähän, kun määrä suhteutetaan tiedotusvälineiden määrään: perinteisten lehti- ja mediatalojen lisäksi kyse on internetin tuomasta sosiaalisen median uutistulvasta. Kyse on Eliasonin mukaan tuhansista uutistoimituksista.¹³⁴ Eliason kuitenkin myöntää, että tarkkaa tilastointia toimittajien saamista syyteiden määrästä Yhdysvalloissa ei ole.¹³⁵ Eliasonin ilmausta ”kourallinen” voidaan pitää epämääräisenä.

7.2. Lähdesuojan murtaminen on helppoa

Myytin mukaan lähdesuojan murtaminen ja toimittajien haastaminen oikeuteen on ensisijainen tai helppo keino saada tietoa ja ylipäänsä tapaukset selvitettyä. Eliasonin mukaan väite on suorastaan ”hölynpölyä”. Hänen mukaansa rikkaat mediatalot pystyvät ja palkkaavat lähdesuojatapauksiin maan parhaat sananvapaus-juristit. Kyseiset oikeudenkäynnit ovat pitkiä ja äärimmäisen kalliita. Ja vaikka oikeus monen raskaan ja kalliin vuoden päästä päättäisi, että toimittajan tulee todistaa ja paljastaa lähteensä, toimittaja yleensä vaikennee ja valitsee mieluummin vankilatuomion kuin paljastaa lähteensä.¹³⁶

Suomessa lähdesuojan murtaminen on ollut esillä vain muutaman kerran. Kertaakaan lähdesuojaa ei ole murrettu. Niin sanotussa Soneran nettikirjan tapauksessa alemmat oikeudet velvoittivat printtikirjan kustannusyhtiön toimitusjohtajan todistamaan nettikirjan kirjoittajan henkilöllisyydestä, koska tuolloinen laki ei suojannut kertajulkaisujen (printtikirjan) kirjoittajaa tai julkaisijaa. Korkein oikeus kumosi todistamisvelvollisuuden tuomiollaan (KKO 2004:30), koska laajemman lähdesuojan myöntävä sananvapauslaki oli asiaa ratkaistessa tullut voimaan ja sitä oli sen siirtymäsäännösten mukaan sovellettava sen voimaan tulon jälkeen ratkaistaviin tapauksiin.¹³⁷

Tapaukseen liittyen korkein oikeus antoi vielä toisen tuomion (KKO 2009:88), jossa kustannusyhtiön toimitusjohtaja oli toimittanut korkeimmalle oikeudelle kaksi kirjettä osoittaakseen, että hänellä oli oikeus kieltäytyä todistamasta törkeää kunnianloukkausta koskevassa esitutkinnassa. Korkein oikeus katsoi, että myös kirjeet kuuluivat toimitusjohtajan vaitiolo-oikeuden piiriin eikä kirjeitä saanut käyttää todisteina syyteasiassa.¹³⁸

¹³⁴ Eliason, 2008, s. 1345.

¹³⁵ Eliason, 2008, s. 1345.

¹³⁶ Eliason, 2008, s. 1351.

¹³⁷ Lähdesuoja, Normit, ideat ja käytännöt, 2011, s.20. Toim. Tuomo Mörä. Helsingin yliopiston viestinnän tutkimuskeskus http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/Lahdesuoja_raportti.pdf

¹³⁸ <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090088>

Kansanedustaja Jyrki Kasvi kirjoitti puolestaan blogissaan, että hänelle oli kerrottu eduskunnasta tapahtuneista häirintätapauksista. Kasvi kieltäytyi paljastamasta lähteitään ja Helsingin käräjäoikeus tuomitsi kansanedustaja Kasvin uhkasakkoon. Käräjäoikeuden päätös on salainen. Helsingin hovioikeus kumosi uhkasakon. Hovioikeus katsoi, että häirintätapauksia blogissaan käsitelleellä silloisella kansanedustajalla Kasvilla oli oikeus kieltäytyä kertomasta hänelle seksuaalisesta ahdistelusta eduskunnassa kertoneiden naisten nimiä.¹³⁹

Viimeisin lähdesuojan murtamisyritys liittyy jo aiemmin mainittuun niin sanottuun tynnyri-/Aarnio-juttuun. Syyttäjät vaativat MTV:n Pekka Lehtistä ja Suomen Kuvalehden Pekka Anttilaa paljastamaan, mistä nämä saivat tietää, että autourheilija Mika Salo ja Venäjän presidentti Vladimir Putin oli kirjattu KRP:n epäiltyjen rekisteriin. Helsingin huume poliisin entisen päällikön Jari Aarnion epäiltiin rikkoneen salassapitovelvollisuuttaan ja syyttäjien mukaan Aarnio vuoti tiedot Lehtiselle ja Anttilalle.¹⁴⁰ Helsingin käräjäoikeus tuomitsi Aarnion sittemmin laajassa tynnyrijutussa muun muassa salassa pidettävän aineiston vuotamisesta. Tuomiosta valitettiin hovioikeuteen. Syyttäjä käytti käräjäoikeudessa todisteena muun muassa Aarnion ja toimittajien tiivistä tekstiviestinvaihtoa ennen uutisten julkaisua:

”[R]uneberg on kello 2.45 lähettänyt Aarniolle viestin, jossa Runeberg on vahvistanut, että Salo on edelleen merkittynä rekisteriin, mihin Aarnio on vastannut kello 6.31 ”*Varma?*”. Runeberg on vahvistanut asian, mihin Aarnio on todennut ”*Ok. Sori.*” Aarnio on lähettänyt Lehtiselle viestin kello 6.35 ”*On siellä edelleen.... Todistaja on sit puhunut paskaa salissa. Paranee vaan.*” ja Anttilalle kello 6.36 ”*Vittu. Se tököttää siel edelleen. Hyvä aallonbarja.*” Anttila on vastannut Aarniolle ”*Ei vittu voi olla vieläkin? Miltä kellonajalta toi on peräisin?*”. Tämän jälkeen Aarnio ja Anttila ovat miettineet, poistetaanko NN:n (Salo, JL:n merkintä) nimi rekisteristä, ja Anttila on todennut ”*Voisi kuvitella et paatero (poliisiylijohtaja, JL:n merkintä) ei ihan tyytyväinen koska se näyttää jutussa ihan vitun toopelta.*”, johon Aarnio on vastannut ”*Toope näyttää toopelta. Mut nyt pitäisi krp jobtoa pommittaa. Ne vastaa sisällöstä.*” Anttila on kysynyt Aarniolta ”*Eli kun rr ei kebissä ni Kurenmaa?*”, minkä Aarnio on vahvistanut. Anttila on kysynyt Aarniolta ”*Jos tehdään jatkoa ni voiks käyttää tietoa et yöllä ms nimi oli siel.*”, mihin Aarnio on vastannut ”*Vittu ei tietty.*” Noin kaksi tuntia myöhemmin kello

¹³⁹ Lähdesuoja, Normit, ideaalit ja käytäntö, 2011, s. 24.

¹⁴⁰ Valtakunnansyyttäjänvirasto, haastehakemus R 14/768, s. 8.

10.42 Anttila on pyytänyt Aarniota tarkistamaan sähköpostissa lähettämänsä jutun, minkä Aarnio on luvannut tehdä. Aarnio ja Anttila ovat keskustelleet julkaistun jutun sisällöstä, jossa oli ollut paha moka”.¹⁴¹

Tiilikan mukaan lähdesuojan murtamismahdollisuus salassapitorikosta koskevassa oikeudenkäynnissä on jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi, koska salassapitorikoksesta ei ole onnistuttu saamaan syytteeseen riittävää näyttöä eikä asiassa näin ollen päästä oikeudenkäyntiin asti.¹⁴² Aarnio-jutussa lain vaatima edellytys lähdesuojan murtamiseen oikeudenkäynnissä oli käsillä. Kyseessä oli rikos, joka koski salassa pidettävän tiedon vuotamista. Syyttäjät kuitenkin perui vaatimuksensa toimittajien kuulemisesta ja lähdesuojan murtamisesta.

Tapauksessa molemmat toimittajat vetosivat lähdesuojaan, ja lisäksi vedottiin itsekriminointisuojaan. Toimittaja Lehtisen osalta syyttäjiä kiinnosti myös toinen MTV:n uutinen, jossa kerrottiin televalvontatietojen ongelmista. Juttu julkaistiin vuonna 2012, kun keskusrikospoliisi tutki tynnyrijuttua, jossa Suomeen tuotiin hasista Hollannista. Syyttäjän mukaan Aarnio oli pyörittämässä tynnyrijuttua ja syytteiden mukaan Aarnio yritti peitellä omia jälkiään esimerkiksi niin, että Aarnio sai MTV:n julkaisemaan haluamansa uutisen televalvontatietojen ongelmista.¹⁴³

Apulaisvaltakunnansyyttäjä totesi, että ”*kun ei kerro, niin ei kerro*”. Syyttäjä päätti luopua toimittajan (Lehtisen) kuulemisesta. Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan kyse on muutenkin raskaasta oikeudenkäynnistä, niin *tässä ei kannata lähteä venkoamaan tämän asian kanssa*.¹⁴⁴ Apulaisvaltakunnansyyttäjähän perusteli ratkaisuaan juuri Eliasonin viittaamalla tavalla (raskas oikeudenkäynti). Lisäksi syyttäjän mukaan salassapitorikoksen tutkinta oli tullut jo riittävän hyvin selvitettyksi ilman lähdesuojan murtamistakin.

Syyttäjä ei lähtenyt siis ”venkoamaan” asiassa. Ilmaus ja ratkaisu on mielenkiintoinen. Syyttäjän mukaan, *Aarnio yritti peitellä omia jälkiään siten, että sai MTV:n julkaisemaan haluamansa uutisen* ja samaan aikaan syyttäjä ilmoitti, ettei lähdesuojan murtamiseen ollut tarvetta, koska salassapitorikoksen tutkinta oli tullut riittävän hyvin selvitettyksi. Tapauksessa syyttäjä ei nähnyt tarpeelliseksi selvittää, syyllistyivätkö toimittajat avunantoon tai yllytykseen

¹⁴¹ Helsingin käräjäoikeuden tuomio R 14/9875, s.902.

¹⁴² Tiilikka, 2010, s.55.

¹⁴³ kts.esim. <https://yle.fi/uutiset/3-8586917>

¹⁴⁴ kts.esim. <https://yle.fi/uutiset/3-8586917>

salassapitorikokseen? Kuten todettua, tähän liittyvä oikeustapaus on olemassa (KKO 2009:3).

Aarnio-tapauksessa käräjäoikeus totesi lisäksi, että Aarnion yhteydenpito toimittaja Lehtiseen on liittynyt syyttäjän väittämin tavoin niin sanotun Tynnyri I -jutun tutkinnan sotkemiseen.¹⁴⁵ Eliasonin mukaan syyttäjät eivät ole halukkaita haastamaan toimittajia lähdesuojan tiimoilta toisesta yksinkertaisesta syystä: myös syyttäjät miettivät julkisuuskuvaansa, eivätkä syyttäjät halua ”mediaa peräänsä”. Entinen syyttäjä Richard Thornburgh on kuvannut tilannetta Eliasonin mukaan jopa yksioikoisen selkeästi: ”Et halua, että media on hullun lailla perässäsi”.¹⁴⁶ Syyttäjien rooli, julkisuuskuva myöten, on Yhdysvalloissa toki erilainen kuin Suomessa. Tästäkin huolimatta voidaan kysyä, minkälainen mediamylläkkä olisi Aarnio-tapauksessa syntynyt, jos valtakunnansyyttäjä olisi vaatinut lähdesuojan murtamista uhkasakon ja rangaistuksen uhalla niin sanotusti loppuun asti?

Vetoaminen itsekriminointisuojaan on toimittajan kannalta ymmärrettävä ratkaisu. Salassa pidettävän aineiston vuotamisessa ja julkaisemisessa vaarana on, että toimittaja saa syytteen joko avuannosta tai yllytyksestä salassapitorikokseen. Tällöin tiedossa pitää luonnollisesti olla varsinainen vuotaja. Toistaiseksi Suomessa on tullut tällainen tuomio vain yhdessä tapauksessa (KKO 2009:3).

Tapauksessa A oli tuomittu rangaistukseen seksuaalirikosasiassa, johon liittyvä oikeudenkäyntiaineisto oli lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta määrätty salassa pidettäväksi. Myöhemmin A oli ollut toimittaja B:n haastateltavana television ajankohtaisohjelmassa, jossa käsiteltiin huoltoriitoihin liittyviä insestiväitteitä ja niiden tutkimista, jolloin kyseiseen rikosasiaan liittyviä seikkoja oli tullut esiin.¹⁴⁷

Korkein oikeus totesi tapauksessa A:n syyllistyneen salassapitorikokseen, B:n (toimittajan) yllytykseen ja C:n (ohjelman tuottajan) avunantoon salassapitorikokseen. Korkein oikeus kuitenkin totesi, että salassapitorikossäännöksen esitöiden mukaan pykälä syrjäytyisi useimmiten tapauksissa, joissa salassapitovelvollisuuden rikkominen on jonkin vakavamman rikoksen osa. Esimerkkeinä tällaisista rikoksista esitöissä mainitaan valtiosalaisuuden tai yrityssalaisuuden rangaistava paljastaminen. Lisäksi säännöksessä on nimenomaisesti todettu, että salassapitorikos on toissijainen virkasalaisuuden rikkomista koskevaan rikoslain 40 luvun 5 §:n säännökseen nähden. Korkein oikeus totesikin, että salassapitorikosta ja yksityiselämää

¹⁴⁵ Helsingin käräjäoikeus tuomio R 14/9875, s. 325.

¹⁴⁶ Eliason, 2008, s. 1352.

¹⁴⁷ <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090003>

loukkaavaa tiedon levittämistä koskevien rangaistussäännösten suojaamat oikeushyvät eivät ole täysin yhteneväisiä. Syytteen mukaan yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittäminen on toteutettu esittämällä ohjelmassa salassapitomääräyksen alaista tietoa. Salassa pidettävät tiedot ovat siten olleet yksityiselämää koskevia. Korkeimman oikeuden mukaan vastaajien menettely tuleekin tässä tapauksessa rikosoikeudellisesti riittävästi arvioiduksi pelkästään yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan, salassapitorikosta ankaramman seuraamuksen mahdollistavan rangaistussäännöksen perusteella. Vastaajien menettely, joka toteuttaa A:n osalta salassapitorikoksen, B:n osalta yllytyksen salassapitorikokseen ja C:n osalta avunannon salassapitorikokseen, sisältyy kunkin syyksi luettuun yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. Tämän vuoksi vastaajia ei sen lisäksi tuomittu rangaistukseen salassapitorikoksesta tai siihen osallisuudesta. Korkein oikeus tuomitsi B:n (toimittajan) ja C:n (ohjelman tuottajan) A:n tekijäkumppanina yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä.¹⁴⁸

Tapauksessa toimittaja B pyysi A:ta esiintymään tunnistettavasti; omalla nimellään ja kasvoillaan. A oli esittänyt mahdollisuutta esiintyä ohjelmassa anonyymisti, mutta toimittaja (B) oli todennut, että omalla nimellä esiintyminen olisi uskottavampaa. Onkin todennäköistä, että mikäli A olisi esiintynyt ohjelmassa anonyymisti, ainakin A olisi jäänyt tuomitsematta. Tällöin myös toimittajan ja tuottajan tuomitseminen olisi ollut ainakin merkittävästi vaikeampaa, sillä toimittaja ja tuottaja olisivat voineet vedota lähde- ja myös itsekriminointisuojaan jo esitutkinnassa.

Toisin sanoen, toimittaja ja tuottaja toimivat lähdetoiminnan ja tiedon hankinnan kannalta hyvän journalistisen tavan mukaan ja pyrkivät toimimaan Journalistin ohjeiden mukaan (Kohta 9. Tiedot on pyrittävä hankkimaan avoimesti.). Näin toimien tuloksena oli kuitenkin tuomio.

Yleisradio ja toimittajat valittivat tuomiostaan sittemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen (EIT). Valittajien mukaan heidän sananvapautta oli tuomiolla loukattu. EIT hyväksyi Korkeimman oikeuden perustelut; ohjelman viestinnällistä arvoa ei olisi vähentänyt se, jos A olisi osallistunut ohjelmaan nimettömänä. EIT:n mukaan tuomiolla ei loukattu valittajien sananvapautta.¹⁴⁹ Tapaus on mielenkiintoinen myös siitä syystä, että korkein oikeus katsoi toimittajan syyllistyneen avunantoon salassapitorikokseen, kun toimittaja otti yhteyttä A:han. Onko siis niin, että mikäli toimittaja ottaa yhteyttä

¹⁴⁸ <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090003#idp45122256>

¹⁴⁹ EIT, Yleisradio and others–tapaus. 8.2.2011.

haastateltavaan ja haastateltava paljastaa salassa pidettävää tietoa ja toimittaja julkaisee tiedon, toimittaja syyllistyy yllytykseen tai avunantoon salassapitorikoksen osalta?

Sankari toteaa, että ratkaisun on muun ohella tulkittu muuttaneen oikeustilaa siltä osin kuin kysymys on salassa pidettävien tietojen käyttämisestä uutisoinnissa.¹⁵⁰ Sankari nostaa esiin muutaman KKO:n päätöstä kommentoineen toimittajan arviot tapauksesta. Sankarin mukaan osa toimittajista (muun muassa Niskasaari¹⁵¹) on sitä mieltä, että KKO:n tuomio merkitsi muutosta toimittajien mahdollisuuteen käyttää salassa pidettävää aineistoa. Niskasaari on jopa sitä mieltä, että KKO rikkoi lain tarkoitusta. Osa toimittajista on sitä mieltä, ettei KKO:n päätös merkinnyt muutosta.¹⁵²

Se onko KKO:n tuomiolla vaikutusta, ei luonnollisestikaan ole riippuvainen siitä, mitä mieltä toimittajat ovat asiasta. Oikeustilan muutos tai muuttumattomuus ratkeaa luonnollisesti viime kädessä oikeuskäytännön perusteella. Tapaukseen liittyvää tai sivuavaa oikeuskäytäntöä ei ole sittemmin juurikaan tullut, mutta voidaan varovaisesti todeta ja viitaten esimerkiksi Helsingin hovioikeuden kesällä 2017 antamaan tuomioon (R 16/1036), ettei korkeimman oikeuden tuomio (KKO 2009:3) muuttanut oikeustilaa.

Helsingin hovioikeuden tapauksessa oli kyse virkasalaisuuden rikkomisesta; salassa pidettävästä tiedosta (esitutkinnasta ja epäilyistä rikoksesta). Tapauksessa suomalaista elokuvaohjaajaa epäiltiin virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta.

Poliisi oli työvuoroon tultuaan (maanantai) saanut tietää, että hänet oli nimetty tutkinnanjohtajaksi tapaukseen, jossa elokuvaohjaajaa epäiltiin (perjantaina tapahtuneesta) virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. Tieto elokuvaohjaajaan kohdistuneesta rikosepäilystä oli jo tuossa vaiheessa ollut laajasti esillä tiedotusvälineissä. Sekä elokuvaohjaaja että hänen naisystävänsä olivat kommentoineet tapahtumia lehdissä.¹⁵³

Tutkinnanjohtaja oli myöhemmin samana päivänä (maanantaina) vahvistanut toimittajien jatkuvien tiedustelujen johdosta, että elokuvaohjaaja epäiltiin muutama päivä aiemmin tapahtuneesta virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. Tutkinnanjohtaja oli samalla ilmoittanut, ettei asiasta ei tiedoteta enempää tutkinnan ollessa kesken.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Heli Sankari, Rikosasian asianosaisten yksityiselämän suoja, 2009, s.53. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Kirjoituksia viestintäoikeudesta.

¹⁵¹ <http://www.mikkoniskasaari.fi/node/47>

¹⁵² Sankari, 2009, s.53.

¹⁵³ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 3.

¹⁵⁴ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 3.

Hovioikeus viittasi tuomiossaan julkisuuslakiin, poliisilakiin ja esitutkintalakiin ja totesi, että olettamana on esitutkinta-asiakirjojen salassapito. Hallituksen esityksessä (HE 30/1998 vp) on todettu, että esitutkintatietojen julkiseksi tuleminen ennen aikaisesti voi aiheuttaa rikoksesta epäillylle vahinkoa ennen kaikkea leimaamalla hänet syylliseksi, vaikka esitutkinta on kesken eikä syytteen nostamisesta ole vielä tehty päätöstä.¹⁵⁵

Esitutkintalain 11 luvun 7§:ssä säädetään esitutkinnan tiedottamisesta. Pykälän 1 momentin mukaan jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Henkilön nimen tai kuvan saa 2 momentin mukaan antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.¹⁵⁶

Hovioikeuden mukaan esitutkintalain säätämiseen johtaneissa esitöissä on todettu, että tiedottamisella tarkoitettaisiin yksittäisen tapauksen saattamista yleisön tietoon. Tiedottaminen riippuisi tapauskohtaisesta harkinnasta. Esitöiden mukaan rikoksella saattaa olla yhteiskunnallista merkitystä epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat olla vaikuttamassa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Tiedottamisen edellytyksiä arvioitaessa huomioon on otettava esimerkiksi julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohta, joka edellyttää muun ohella sitä, että tiedon antaminen ei ilman painavaa syytä saa aiheuttaa asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Tällaista painavaa syytä arvioitaessa merkitystä olisi esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitetuilla seikoilla. Toisaalta vaikka tieto olisi toisen lain säännösten nojalla julkista, sen yleisön tietoon saattaminen saattaa asettaa mainitussa momentissa tarkoitettulla tavalla jonkun aiheuttomasti epäilyksenalaiseksi tai aiheuttaa jollekin tarpeetonta vahinkoa, minkä vuoksi tiedottamiseen ei saa ryhtyä. Lisäksi esitöissä on todettu, että henkilön nimen tai kuvan antamiselle julkisuuteen olisi korkea kynnyks. Jos 2 momentissa tarkoitettuja tiedottamisen edellytyksiä ei ole, tietoja epäilystä ei saa antaa siten, että tämän henkilöllisyys tietojen yksityiskohtaisuuden vuoksi tai muusta syystä tosiasiallisesti paljastuu.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 6.

¹⁵⁶ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 7.

¹⁵⁷ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 7.

Hovioikeus totesi, että esitutkintalaissa ei ole tehty eroa sen välillä, annetaanko tiedot julkisuuteen aktiivisella oma-aloitteisella tiedottamisella vai vastaamalla esimerkiksi toimittajien esittämiin yksilöityihin kysymyksiin. Ottaen huomioon, että uutisen luotettavuuteen vaikuttaa olennaisella tavalla se, onko siinä kyse viranomaisen vahvistamista tiedoista, ei voida pitää ilmeisenä, ettei rikosilmoitusta koskevien tietojen vahvistaminen oikeiksi poliisin toimesta aiheuttaisi asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Näin siitäkkin huolimatta, että tiedot olisivat olleet julkisuudessa jo entuudestaan eikä poliisi antaisi toimittajille sellaista tietoa, josta ei jo olisi kirjoitettu. Hovioikeuden mukaan, vaikka tiedotusvälineillä saattaa olla julkisuuden henkilöiden kohdalla alempi kynnyks tietyn asian julkaisemiseen, poliisin tulee itsenäisesti harkita tiedottamista sen toimintaa sääntelevien normien ja määräysten näkökulmasta. Kun rikosepäily on koskenut yksityisessä paikassa tapahtuneeksi epäiltyä melko tavallista rikosta, jolla ei ole ollut suurempaa yhteiskunnallista merkitystä, hovioikeus katsoo, ettei esitutkinnasta ole ollut tarpeen tiedottaa eikä elokuvaohjaajaa koskeneen rikosepäilyn vahvistamiseen ole ollut hovioikeuden mukaan painavaa syytä.¹⁵⁸

Hovioikeus totesi, että salassapitosäännökset ovat keskeisiä esitutkintaviranomaisen toimintaa määrittäviä normeja, jotka poliisivirkamiehen tulee tuntea. Poikkeaminen esitutkinta-asiakirjojen salassapito-olettamasta edellyttää, että julkisuuslaissa nimenomaisesti säännellyt vahinkoedellytyslausekkeen tarkoittamat seuraukset eivät täyty.

Poliisin tehdessä arviota siitä, voidaanko epäillyn nimi julkistaa, ei ratkaisevaa merkitystä voida antaa sille, onko tieto jotain kautta jo julkisuudessa. Uutisen saadessa suuremman painoarvon, kun poliisi vahvistaa sen sisältämän tiedon, poliisin tulee, kuten edellä on todettu, arvioida tiedon paljastamista omaa toimintaansa määrittävien salassapitosäännösten mukaisesti. Hovioikeus katsoi, ettei tutkinnanjohtajalla ollut tiedon paljastamiselle lakiin perustuvaa velvollisuutta tai mitään oikeuttamisperustetta. Tiedon antamista on siten pidettävä oikeudettomana. Hovioikeuden mukaan salassapitovelvollisuutta tai tiedottamista koskevat säännökset eivät ole myöskään sillä tavalla tulkinnanvaraisia, etteikö todennäköisyystahallisuuden aste ylittyisi. Hovioikeus katsoi, että tutkinnanjohtaja oli tahallaan rikkonut virkasalaisuuttaan.¹⁵⁹ Hovioikeus tuomitsi tutkinnanjohtajan

¹⁵⁸ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 7.

¹⁵⁹ Helsingin hovioikeus tuomiolauselma R 16/1036, s. 9.

virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoihin. Lisäksi tutkinnanjohtaja määrättiin maksamaan elokuvaohjaajalle vahingonkorvauksena 200 euroa.¹⁶⁰ Tuomio on lainvoimainen.

Hovioikeuden tuomiota voidaan pitää ”kovana”, mutta analogiaa aiemmin käsiteltyyn korkeimman oikeuden (KKO 2009:3) tapaukseen ei ole havaittavissa. Tapauksessa toimittaja soitti poliisille, joka hovioikeuden mukaan paljasti toimittajalle salassa pidettävää tietoa. Tapauksesta oli kirjoitettu jo julkisuudessa ja poliisi ”vain” vahvisti julkisuudessa jo olleet tiedot. Toisaalta hovioikeus katsoi yksiselitteisesti, ettei tapauksessa tiedottamiskynnys ylittynyt; kyseessä oli epäily tavanomaisesta rikoksesta, tekopaikkana yksityinen paikka eikä rikoksella ollut suurempaa yhteiskunnallista merkitystä. Huomionarvoista on sekin, että hovioikeus kiinnitti huomion uutisen painoarvoon, mikäli viranomaisena (esimerkiksi poliisi) vahvistaa uutisen tiedot. Hovioikeuden mukaan tällä on huomattava merkitys uutisen luotettavuuden kannalta. Toimittajaa ei kuitenkaan epäilty yllytyksestä tai avunannosta salassapitorikokseen kuten tapauksessa KKO 2009:3.

Kolehmainen on pohtinut syyttäjän syytetoimivalta ja tahallisuutta tilanteissa, joissa virkamies rikkoo salassapitovelvollisuutensa paljastamalla salassa pidettävän tiedon toimittajalle joko a) tarkoituksenaan, että tieto päätyy julkaistavaksi tai jos b) virkamies antaa salassapitovelvollisuuden alaisen tiedon toimittajalle taustatiedoksi, edellyttäen ettei sitä julkaista. Kolehmaisen mukaan silloin, kun rikoksen tekijän tahallisuus kattaa tiedon paljastamisen yleisölle, SVL 24.1 §:n tavoitteet puoltavat tulkintaa, jonka mukaan rikos kuuluu säännöksen soveltamisalaan, vaikka rikoksen tekijä ei itse olekaan tehnyt lopullista julkaisupäätöstä. Tahallisuuden kannalta merkityksellistä on se, että tieto on paljastettu julkaisu- tai ohjelmatoiminnassa. Virkasalaisuuden rikkominen käsittää silloin tiedon paljastamisen toimittajalle ja yleisölle. Mutta myös silloin, kun salassapitovelvollinen on paljastanut tiedon toimittajalle edellytyksin, ettei sitä saa julkaista, voidaan syytetoimivallan katsoa määräytyvän samoin; toisin sanoen rikos kuuluu SVL 24.1 §:n soveltamisalaan, vaikka tekijän tahallisuus ei kata viestin julkaisemista. Tätä voidaan Kolehmaisen mielestä perustella sillä, että olisi kovin epätydyttävää, jos rikoksen syyttämistoimivalta olisi riippuvainen tahallisuus- tai muista vaikeasti selvitettävistä näyttökysymyksistä. Kolehmainen päätyy puoltamaan tulkintaa, jonka mukaan virkasalaisuuden rikkominen kuuluu aina SVL 24.1 §:n

¹⁶⁰ Helsingin hovioikeus tuomiolauselmä R 16/1036, s. 13.

piiriin, jos salassa pidettävä tieto on julkaistu SVL:n mukaisessa julkaisu- tai ohjelmatoiminnassa.¹⁶¹

7.3. Wikileaks, Snowden ja Panama-paperit haastavat peloteilmion

Kolmas myytti on Eliasonin mukaan tärkein. Tämä argumentti on vahvasti esillä myös suomalaisessa ja eurooppalaisessa viestintäoikeudellisessa keskustelussa ja oikeuskäytännössä. Argumentin mukaan, mikäli lähdesuojaa ei olisi tai lähdesuojaa heikennettäisiin, lähteet eivät paljastaisi luottamuksellisia tietojaan, yhteiskunnalliset epäkohdat jäisivät paljastamatta ja yhteiskunnallinen keskustelu tyrehtyisi kokonaan. Kyseessä on aiemmin mainittu chilling effect-ilmiö. Tätäkin väitettä ja argumenttia Eliason pitää vääränä.¹⁶² Eliason nostaa esiin uutisjuttuja, jotka on tehty ilman lähdesuojalakia. Eliasson mainitsee muun muassa Watergate-skandaalin, Iran-Contra -jutun, Abu Ghraibin vankilatapauksen ja Yhdysvaltojen tiedustelupalveluja (NSA) koskevat vuodot.¹⁶³

Viime vuosien suurimmat vuotoihin ja lähteisiin vedoten tehdyt uutiset liittyvät Wikileaks-paljastuksiin. Wikileaks on vuonna 2006 perustettu internet-sivusto, joka vuotaa salaisia asiakirjoja, jotka koskevat pääasiassa sotia, korruptiota ja vakoilua. Wikileaksin kautta on vuodettu julkisuteen kaikkiaan yli 10 miljoonaa salaista asiakirjaa. Sivuston perustaja ja päätoimittaja on australialaissyntyinen Julian Assange.¹⁶⁴

Esimerkiksi Wikileaks julkaisi lokakuussa 2010 yli 400 000 Irakin sotaa käsittelevää salaista asiakirjaa. Asiakirjat paljastivat muun muassa satoja raiskauksia, kidutuksia ja tappoja, joihin olivat syyllistyneet Irakin poliisit ja sotilaat. Asiakirjojen mukaan Yhdysvallat eivät olleet tutkineet tapauksia mitenkään. Lisäksi Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat tuossa vaiheessa (2010) viisi vuotta kestäneen Irakin sodan aikana vähätelleet siviiliuhrien määrää ja lisäksi väittäneet, ettei sodan siviiliuhreista ollut tarkkoja tietoja. Asiakirjat paljastivat, että viranomaisilla oli tietoa: sodassa oli kuollut yli 66 000 siviiliä.¹⁶⁵ Wikileaksilla on oma ”lakiosastonsa” sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa. Wikileaksin lakijohtajana toimii

¹⁶¹ Simo Kolehmainen, Syyteoikeudesta sananvapausrikoksista, 2009. s. 91, Valtakunnansyyttäjänvirasto, julkaisusarja nro 6.

¹⁶² Eliason, 2008, s.1354.

¹⁶³ Eliason, 2008, s.1355.

¹⁶⁴ kts.esim. <https://wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>

¹⁶⁵ Rachel Harris, Conceptualizing and reconceptualising the reporter’s privilege in the age of wikileaks, 2014, s.1813. Fordham law review 2014 [vol 82].

Euroopassa Baltasar Garzón, joka on entinen Espanjan korkeimman oikeuden tuomari. Wikileaks on saanut paljastuksistaan lukuisia journalistisia palkintoja.¹⁶⁶

Assange itse on piileskellyt Ecuadorin Iso-Britannian suurlähetystössä vuodesta 2012. Miestä epäiltiin Ruotsissa tapahtuneista raiskauksista ja Ruotsin viranomaiset ovat vaatineet miestä kuultavaksi Ruotsiin. Assange pelkää, että mikäli hän käy Ruotsissa kuultavana, mies luovutetaan Yhdysvaltoihin vastaamaan vakoilusyytteisiin, jotka koskevat Wikileaksin julkaisemia salaisia asiakirjoja.¹⁶⁷ Toukokuussa 2017 Ruotsin viranomaiset ilmoittivat lopettavansa Assangea koskevan raiskaus-tutkinnan.¹⁶⁸

Kesällä 2013 The Guardian -lehti paljasti, että Yhdysvaltain kansallisella turvallisuuspalvelulla (NSA) oli käytössään vakoiluohjelmat, joiden avulla NSA pystyi keräämään tietoja lähes kaikista Yhdysvalloista soitetuista puheluista. Muutama päivä paljastusten jälkeen The Guardian paljasti, että vuotojen takana oli NSA:n analytikko Edward Snowden.¹⁶⁹ Kyseessä oli sovittu lähteen paljastaminen; Snowden halusi itse, että hänet (vuotajana, JL:n lisäys) tuodaan esiin, mutta vasta ensimmäisten juttujen jälkeen.

Guardianin julkaistua NSA-artikkelit ja tiedot siitä, että lehdellä oli hallussaan Snowdenin vuotamia asiakirjoja, Iso-Britannian turvallisuus- ja tiedustelupalvelu (GCHQ) vaati asiakirjoja itselleen, mutta Guardian kieltäytyi vaatimuksesta. Sen sijaan The Guardian suostui tuhoamaan asiakirjat GCHQ:n asiantuntijoiden läsnä ollessa. Muita oikeudellisia toimia tai vaatimuksia ei ole esitetty.¹⁷⁰

Wikileaks- ja Snowden-vuodot haastavat perinteisen uutistoiminnan, mutta myös lähdesuojan monella tavalla. Wikileaksin toiminta ei ole saanut toimittajien varauksetonta kannatusta.

Esimerkiksi The New Yorker -lehden toimittaja George Packer toteaa, ettei Wikileaks ole uutisorganisaatio. Packerin mukaan kyse on aktivistien toiminnasta, jotka haluavat nolata vuodoillaan viranomaisia.¹⁷¹ Pohdintaa on nimenomaan aiheuttanut se, onko esimerkiksi Wikileaksin toiminnassa kyse ylipäänsä journalismista. Lisäksi kyse on ollut tiedoista, jotka

¹⁶⁶ <https://wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>

¹⁶⁷ kts.esim. <https://yle.fi/uutiset/3-8650328>

¹⁶⁸ kts.esim. <http://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005217450.html>

¹⁶⁹ David A. Schultz, Valerie Belair-Gagnon, Teoksessa *Journalism after Snowden*, toim. Emily Bell, Taylor Owen 2017, s.19.

¹⁷⁰ *Journalism after Snowden*, 2017, s.24.

¹⁷¹ Stuart Allan, *Journalism as interpretive performance*, 2013, s. 144. Teoksessa *Rethinking journalism, Trust and participation in a transformed news landscape*. Toim. Chris Peters ja Marcel Broersma. Routledge.

vaarantavat tai voivat vaarantaa kansallisen turvallisuuden. Mediat joutuvat pohtimaan, kannattaako tällaisia tietoja julkaista. Snowdenin tapauksessa kyse ei ole luonnollisesti lähdesuojasta, koska lähde on tiedossa. Wikileaks-vuodoissa nimettömien lähteiden merkitys on sen sijaan erittäin merkittävä.

Yksi Wikileaks-vuotaja on tuomittu. Entinen yhdysvaltalain armeijan sotilas Bradley Manning tuomittiin (2011) 35 vuodeksi vankilaan asiakirjojen vuotamisesta Wikileaksille. Sitten Manning on jo vapautettu.¹⁷²

Molemmat tapaukset (Wikileaks ja Snowden) osoittavat joka tapauksessa vääräksi yleisen väitteen siitä, että lähdesuojalain puute tai lähdesuojan heikentäminen johtaa suoraan tai yksiselitteisesti siihen, etteivät toimittajat saa arkaluonteisia tai salassa pidettäviä tietoja (chilling effect). Molempia vuotoja voidaan pitää, jos ei kaikkien aikojen, niin ainakin eräinä suurimmista tietovuodoista, vuotojen vaikutus on maailmanlaajuinen ja vaikutus on erittäin merkittävä maassa (Yhdysvallat), jossa ei ole koko maata kattavaa lähdesuojalakia. Tältä osin Eliasonin myyttiä voidaan pitää täysin relevanttina.

Saksalainen *Süddeutsche Zeitung* -sanomalehti sai 2015 haltuunsa salaisia asiakirjoja (Panama-asiakirjoja). Asiakirjat olivat panamalaiselle asianajotoimisto Mossack Fonsecalle kuulunutta materiaalia, johon sisältyi veroparatiisiyhtiöiden perustamista ja hallinnointia koskevia tietoja. Aineisto on laaja; asiakirjakokonaisuus käsittää yhteensä 11,5 miljoonaa dokumenttia.¹⁷³ Luovuttajan henkilöllisyys ei ole tiedossa. Aineistossa on kyse kiistatta salassa pidettävästä materiaalista ja asianajajatoimiston luottamuksellisista asiakirjoista vuotaminen on rikos.

Sitten saksalaislehti toimitti aineiston tutkivien journalistien kansainväliselle konsortiolle (International Consortium of Investigative Journalists, (ICIJ)). ICIJ on tallentanut aineiston omistamaansa ja hallinnassaan olevaan tietokantaan. ICIJ on myöntänyt lukuoikeuksia tietokantaansa eri maiden tutkiville journalisteille ja tiedotusvälineille. ICIJ on luovuttanut lukuoikeuden tietokantaan Suomessa Ylelle sekä Ylen toimittajille Minna Knus-Galánille ja Kjell Lindroosille.¹⁷⁴

YLE teki Panama-papereiden perusteella huhtikuussa 2016 neljä ohjelmaa. Ohjelmien esittämisen jälkeen Verohallinto vaati Yleisradiota ja toimittajia luovuttamaan Panama-

¹⁷² kts.esim. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/05/17/chelsea-manning-released-prison/>

¹⁷³ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s.2.

¹⁷⁴ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s. 1

aineisto. Verohallinto vetosi vaatimuksessaan verotusmenettelylain (VML) 19§:ään. Pykälässä säädetään sivullisen erityisestä tiedonantovelvollisuudesta.

Pykälän mukaan:

”Jokaisen on annettava Verohallinnon kebotuksesta nimen, pankkitilin numeron, tilitapahtuman tai muun vastaavan yksilöinnin perusteella tietoja, jotka saattavat olla tarpeen muun verovelvollisen verotusta tai muutoksenhakua koskevan asian käsittelyä varten ja jotka selviävät hänen hallussaan olevista asiakirjoista tai muutoin ovat hänen tiedossaan, jollei hänellä lain mukaan ole oikeutta kieltäytyä todistamasta asiasta. Verotukseen vaikuttavia, taloudellista asemaa koskevia tietoja ei kuitenkaan saa kieltäytyä antamasta”.

Yle ja toimittajat eivät luovuttaneet Panama-aineistoa Verohallinnolle. Yle ja toimittajat valittivat Verohallinnon tekemästä vaatimuksesta Helsingin hallinto-oikeuteen. Yle ja toimittajat vetosivat lähdesuojaa. Heidän mukaan asiassa oli ensisijaisesti kysymys nimenomaan siitä, voidaanko perusoikeus eli sananvapaus ja lähdesuoja murtaa verotusmenettelystä annetun lain nojalla.¹⁷⁵

Valituksen mukaan Ylellä eikä sen toimittajilla ole omistus- eikä hallinto-oikeutta ICIJ:n tietokantaan eikä oikeutta päättää sen sisällön käytöstä, eikä myöskään oikeutta eikä teknistä mahdollisuutta luovuttaa kolmannelle taholle pääsyä tietokantaan. Valituksen mukaan ICIJ on nimenomaisesti kieltänyt yhteistyökumppaneitaan luovuttamasta tietokannasta saatua tietoa ulkopuolisille, tai pääsyä tietokantaan. Valittajat syyllistyisivät siten myös sopimusrikkomukseen, mikäli rikkoisivat tätä kieltoa.¹⁷⁶

Valituksessa todettiin, ettei Yle:llä eikä toimittajilla ole minkäänlaista keinoa varmistaa, ettei Verohallinnon vaatima aineisto sisältäisi tietoja, joiden avulla tietolähteen henkilöllisyys olisi selvitettävissä, mikäli tiedot luovutettaisiin. Valittajien mukaan tietolähteen paljastuminen saattaa erityisesti Panama-aineiston kohdalla johtaa ääritilanteessa vakavaan turvallisuusriskiin, jopa hengen ja terveyden vaaraan.¹⁷⁷

Verohallinnon mukaan asiassa ei ole kyse sananvapaudesta eikä lähdesuojasta. Verohallinnon mielestä valitus perustuu kokonaan virheelliseen laintulkintaan. Verohallinnon mukaan sen esittämä tietopyyntö ei puutu viestinnän vapauteen. Verohallinnon mukaan

¹⁷⁵ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s. 3.

¹⁷⁶ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s. 2.

¹⁷⁷ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s. 5.

sananvapauslaissa tarkoitetulla lähdesuojalla on tarkoitus suojata tietojen tai viestin laatijaa ja tämäkin säännös on tahdonvaltaista eikä pakottavaa oikeutta, eli viestin julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siltä osin asiassa.¹⁷⁸

Verohallinnon mukaan lähdesuojassa ei ole siis kysymys siitä, että sillä suojattaisiin oikeutta olla julkistamatta tietoja tai viestiä, vaan tietojen julkistaminen on yleensä tarkoitettu tilanteissa, kun joukkoviestimien edustajille annetaan tietoja esimerkiksi havaituista taloudellisista väärinkäytöksistä. Tapauksessa ei ole kysymys tiedot alun perin luovuttaneen henkilön henkilöllisyyden selvittämisestä vaan hänen luovuttamiensa tietojen hyödyntämisestä verovalvonnassa. Valittajien hallussa olevalla aineistolla arvioidaan olevan olennaista merkitystä valvottaessa Suomessa verovelvollisten henkilöiden verotuksen oikeellisuutta. Verohallinto totesi lisäksi, että valittajat ovat myös useaan kertaan todenneet, ettei heidän tiedossaan ole aineiston luovuttaneen lähteen henkilöllisyys. Valituksen mukaan kyse olisi sopimusrikkomuksesta suhteessa ICIJ:hin, jos tiedot luovutettaisiin Verohallinnolle. Verohallinnon mukaan mikään yksityisoikeudellinen sopimus ei voi syrjäyttää Verohallinnon laissa säädettyä tietojensaantioikeutta. Mikäli yksityisoikeudellisin sopimuksin voitaisiin estää mahdollisuudet saada sivullisilta tietoja verotusta varten, koko verotusmenettely tulisi mahdottomaksi.¹⁷⁹

Helsingin hallinto-oikeus kumosi Verohallinnon päätökset ja vaatimuksen aineiston luovuttamisesta. Hallinto-oikeus viittasi muun muassa perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan sekä hallintolain suhteellisuusperiaatteeseen. Hallinto-oikeuden mukaan sivullisen erityinen tiedonantovelvollisuus on toissijaista myös verotusmenettelylaissa säädettyyn sivullisen ja viranomaisen yleiseen tiedonantovelvollisuuteen verrattuna. Hallinto-oikeuden mukaan asiassa on myös otettava huomioon perustuslain ja sananvapauslain säännökset sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan määräykset sananvapaudesta ja lähdesuojasta, joiden yhtenä keskeisenä tarkoituksena on turvata tiedotusvälineiden riippumattomuus ja itsenäisyys muista tahoista viranomaiset mukaan luettuina ja joiden on katsottava osaltaan suojaavan paitsi aineiston luovuttaneen henkilöllisyyttä, myös tiedotusvälineille luovutetun aineiston käyttöä vain journalistiin tarkoituksiin.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s.6.

¹⁷⁹ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s.6.

¹⁸⁰ Helsingin hallinto-oikeus, R/05822/16/8511), s.13.

Hallinto-oikeus viittasi myös Yle:n tekemään sopimukseen. Yle on saanut pääsyn Verohallinnon päätöksessä esitettäväksi kehoitettuun materiaaliin edellä kuvatuin tavoin siinä tarkoituksessa ja sellaisin ehdoin, että Yle käyttää materiaalia vain omassa toiminnassaan tiedotusvälineenä ja ettei se luovuta materiaalia muille osapuolille. Hallinto-oikeuden mukaan tiedotusvälineiden toiminta perustuu keskeisiltä osin siihen, että tiedotusvälineille toimitetaan tietoja ja lähdemateriaalia luottamuksellisesti ja mahdollisesti myös sellaisin edellytyksin, että toimitettua materiaalia sinänsä ei luovuteta ulkopuolisille. Tiedotusvälineillä yleensä ja tässä tapauksessa Ylellä ja myös materiaalia luovuttaneilla tahoilla on arvioitava olevan vahvat ja perustellut odotukset siitä, että aineisto on tarkoitettu ainoastaan asianomaisen tiedotusvälineen käyttöön sen journalistisessa työssä.¹⁸¹

Hallinto-oikeus viittasi myös pelotevaikutukseen (chilling effect – ilmiö). Hallinto-oikeuden mukaan on arvioitava, että tiedotusvälineiden mahdollisuudet saada käyttöönsä tehtäviensä hoitamisessa tarpeellista aineistoa voivat vaarantua tilanteessa, jossa aineisto velvoitetaan luovuttamaan viranomaisille vastoin tiedotusvälineen ja aineistoa luovuttaneen tahon tahtoa.¹⁸²

Hallinto-oikeuden päätös kuvaa lähdesuojan ”monikäyttöisyyttä” ja ”laajentaa” lähdesuojan käyttöalaa. Lähdesuoja ”peittoaa” hallinto-oikeuden mukaan myös verotusmenettelylain. Hallinto-oikeus ei päätöksessään ottanut tarkemmin kantaa Yle:n ja ICIJ:n väliseen yksityisoikeudelliseen sopimukseen, mutta ymmärtääkseni sopimusta voidaan pitää aiemmin käsiteltynä lähdesuojasopimuksena.

Lähtökohtaisesti on muistettava, ettei yrityksen perustaminen, edes niin sanottuihin veroparatiisi-maihin ole sellaisenaan miltään osin lainvastaista. Toimintakin voi täyttää lainvaatimukset. Yritysten perustaminen on osa liikkeenjohtamista ja strategista suunnittelua, johon olennaisena osana verosuunnittelu kuuluu. Toisin sanoen, Panama-papereiden joukossa saattaa hyvinkin olla yrityksiä ja luonnollisia henkilöitä, joiden toiminnassa ei ole mitään epäilyttävää esimerkiksi verosuunnittelun osalta. Yle ei väittänyt Panama-papereita käsitellyissä ohjelmissa, että ohjelmissa mainitut suomalaisyritykset ja yksityishenkilöt olisivat syyllistyneet laittomuuksiin ja esimerkiksi laittomaan veronkiertoon. Olisiko Yle:llä velvollisuus luovuttaa hallussaan olevia Panama-papereita, mikäli joku asianosainen (luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö) pyytäisi Yle:ltä itseään koskevia Panama-papereita?

¹⁸¹ Helsingin hallinto-oikeus R 05822/16/8511), s. 13.

¹⁸² Helsingin hallinto-oikeus, (dro. 05822/16/8511), s. 13.

Käytännössähän Ylellä on hallussaan luottamuksellisia ja salaisia asiakirjoja, jotka on alkujaan vuodettu panamalaisesta asianajotoimistosta.

Tiedossa ei ole, onko Yle joutunut maksamaan Panama-papereiden käyttöoikeudesta. Joka tapauksessa hiukan ennen hallinto-oikeuden päätöstä (elokuu 2017), uutisoitiin, että Saksan poliisi on saanut haltuunsa Panama-paperit.

Uutistoimisto Reutersin tietojen mukaan Saksan poliisi oli maksanut Panama-papereista viisi miljoonaa euroa.¹⁸³ Onko mahdollista, että Verohallinto saa Panama-paperit haltuunsa viranomaisten kansainvälisen veroyhteistyön kautta, jää nähtäväksi.

7.4. Lähdesuojalaki takaa varman suojan?

Neljäs väite Eliasonin mukaan on se, että lähdesuojalaki takaa varmasti lähteen nimettömyyden ja suojaa lähteen paljastumisen. Eliason pitää tätäkin väitettä myyttinä. Eliasonin mukaan vuotaminen ei ole koskaan riskitöntä, eikä toimittaja pystyy mitenkään varmuudella takaamaan lähteelle varmaa ja täydellistä suojaa. Riippumatta siitä onko, lähdesuojalakia vai ei.¹⁸⁴

Lähde voi paljastua viranomaisen tutkinnassa. Kyse voi olla siitä, että nimettömän lähteen tietojen perusteella julkaistun uutisen jälkeen, esimerkiksi vuotokohde (yritys/viranomaistaho) voi käynnistää omat tutkimukset ja selvitykset, jota kautta lähde paljastuu. Lähde voi paljastua pelkästään uutisen perusteella tai voi käydä myös niin, että toimitus päättääkin myöhemmin, esimerkiksi yleiseen etuun vedoten, paljastaa kuka on lähde.¹⁸⁵

7.5. Lähdesuoja – vain hyvää tarkoittaen?

Viides väite ja myytti Eliasonin mukaan on se, että lähdesuoja antaa suojaa nimenomaan tai pääasiassa viattomille tai ”hyvää tarkoittaville” lähteille (eng. innocent whistleblowers)¹⁸⁶, jotka toisin sanoen paljastavat oikean ja merkittävän yhteiskunnallisen epäkohdan. Eliasonin mielestä näin on kuitenkin perin harvoin. Todellisuudessa ja liian usein lähdesuoja antaa suojaa nimenomaan lähteille, jotka rikkovat vain lakia ja aiheuttavat jollekin tai joillekin vahinkoa.¹⁸⁷ Eliason mainitsee useita esimerkkejä, muun muassa Yhdysvaltojen

¹⁸³ kts.esim. http://www.iltalehti.fi/ulkomaat/201709042200370547_ul.shtml

¹⁸⁴ Eliason, 2008, s.1359–1360.

¹⁸⁵ Eliason, 2008, s.1260.

¹⁸⁶ Eliason, 2008, s.1361.

¹⁸⁷ Eliason, 2008, s. 1361.

tiedusteluorganisaation (CIA) agenttiin liittyvän tapauksen. Tapauksessa Valkoisen talon lähteet paljastivat toimittajille CIA:n salaisissa tehtävissä työskennelleen henkilön henkilöllisyyden (Valerie Plame).¹⁸⁸

7.5.1. Rusi-tapaus

Syksyllä 2002 ulkoministeriön virkamies ja muun muassa presidentti Martti Ahtisaaren entinen ulkopoliittinen neuvonantaja Alpo Rusi oli juuri palannut Rovaniemeltä, kun Yleisradion toimittaja Pekka Lehtinen riensi haastattelemaan Rusia Helsinki-Vantaan lentokentällä ja esittäen samalla kysymyksen: ”Suojelupoliisi epäilee teitä törkeästä vakoilusta, miten kommentoitte?”. Rusiin kohdistunut vakoiluepäily ja tutkinta uutisoitiin Yleisradion klo 20.30 pääuutisissa 10.9.2002.

Rusiin kohdistunut epäily ja tutkinta koskivat erittäin vakavaa rikosta; kyseessä oli rikoslaissa säädetystä maanpetosrikoksesta; 12 luvun 6§:n mukaisesta törkeä vakoilusta. Rusin tutkinta ja vuoto kohdistui siis rikosepäilyihin, joista pahimmillaan voisi saada elinkautisen.

Rusin tutkinta kesti kaikkinsa reilun vuoden (toukokuu 2002 – kesäkuu 2003).¹⁸⁹ Esitutkinnassa todettiin, ettei Rusi ollut syyllistynyt mihinkään rikokseen.

Rusi kanteli tutkinnasta eduskunnan oikeusasiamiehelle.¹⁹⁰ Kanteluratkaisusta selviää, että Suojelupoliisi (Supo) oli antanut tiedon Rusiin kohdistuneista vakoiluepäilyistä silloiselle tasavallan presidentille Tarja Haloselle, presidentti Martti Ahtisaarelle, silloiselle pääministerille Paavo Lipposelle, silloiselle sisäasiainministerille Ville Itälälle, silloiselle ulkoasiainministerille Erkki Tuomiojalle, silloiselle poliisiylijohdajalle Reijo Naulapäälle, valtiosyyttäjä Jarmo Rautakoskelle, ulkoasiainneuvos Juhani Suomelle ja hänen kauttaan Antti Satulille sekä HVA:n entiselle tiedustelu -upseerille Peter Kellerille. Itälä ja Lipponen olivat tiedottaneet Rusiin kohdistuneista rikosepäilyistä Keskustapuolueen silloista puoluejohtajaa Eskoa Ahoa ja puolueen puoluesihteerä Eero Lankiaa kesäkuussa 2002.¹⁹¹ Tosin Lankia ja myös Aho oli saanut tiedot jo aiemmin keväällä, jolloin Koillissanomat -lehden päätoimittaja Pertti Kokko oli ilmoittanut Lankialle asiasta ja Lankia oli saman tien ilmoittanut epäilyistä Aholle. Lankia oli lisäksi ilmoittanut Rusi-tutkinnasta myös Keskustan

¹⁸⁸ Eliason 2008, s. 1363.

¹⁸⁹ Rusi, Kylmä tasavalta, 2003, s.256.

¹⁹⁰ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu1585/4/03.

¹⁹¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu1585/4/03.

Uudenmaan piirin toiminnanjohtajalle Pekka Reposelle.¹⁹² Rusin vakoiluupäilyjen ilmoittamista Keskustapuolueen johdolle perusteltiin sillä, että tulossa oli eduskuntavaalit (2003) ja Rusi oli asettumassa ehdokkaaksi Keskustapuolueen listalta.

Tapauksesta käynnistetty vuoto- ja salassapitorikoksen tutkinta ei johtanut syytteisiin; vuotajaa ei saatu selville. Syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen, silloinen oikeusministeri Johannes Koskinen kommentoi julkisuuteen: ”*On todettu, että juuri törkeään vakoilurikokseen ei löytynyt näyttöä, mutta sen sijaan kylläkin sinänsä lainvastaisesta toiminnasta. Rikoksen vanhentumisen takia ei ole voitu tutkia, missä määrin on syyllistytty tavalliseen rikokseen*”.¹⁹³

Rusi nosti vahingonkorvauskanteen Suomen valtiota vastaan. Perusteena oli Rusin mukaan virkamiesten taitamattomasti, huolimattomasti sekä yksilön perusoikeuksia loukaten toimitettu esitutkinta sekä esitutkinnan ollessa vielä kesken ja esitutkinnan päättymisen jälkeen virkamiesten esitutkinnasta julkisuuteen antamien tietojen johdosta aiheuttama taloudellinen vahinko. Lisäksi Rusi vaati korvauksia henkisestä kärsimyksestä sekä lakimieskuluista että oikeudenkäyntikuluista.¹⁹⁴

Käräjäoikeus myönsi kanteen pääosin oikeaksi ja tuomitsi Suomen valtion maksamaan Rusille korvauksia virkamiesten toiminnan perusteella. Käräjäoikeus totesi virkamiesten menettelyn olleen virheellinen seuraavilla tavoilla: 1) Alpo Rusille on ilmoitettu oikeudesta käyttää esitutkinnassa avustajaa. Sen sijaan Rusille ei ole ilmoitettu hänen oikeudestaan käyttää puolustajaa, 2) käräjäoikeus on katsonut, että ilmaisukiellon asettaminen asiassa sinänsä on ollut perusteltua. Ilmaisukiello on kuitenkin annettu esitutkintalaissa tarkoitettua jossain määrin laajempaan. 3) Lisäksi käräjäoikeus katsoi, että tiedon vakoiluupäilystä ja Alpo Rusin liittymisestä siihen on täytynyt alun perin olla lähtöisin Suposta. Viranomaisella on velvollisuus huolehtia siitä, ettei salassa pidettävä tieto vuoda julkisuuteen. Mikäli viranomainen ei pysty tästä huolehtimaan, viranomainen on tiedon vuotamisesta vastuussa. 4) Käräjäoikeuden mukaan oikeusministeri Koskisen lehdistölle antamaa lausuntoa on pidettävä perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla syyttömyysolettaman vastaisena.¹⁹⁵ Hovioikeus piti myöhemmin käräjäoikeuden tuomion pääosin voimassa, hovioikeus alensi vain Rusille tuomittavia korvauksia.¹⁹⁶

¹⁹² <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/rusi-oikeudenkaynti--ahtisaari-kertoi-supotapaamisesta/2068072#gs.QbmvCxQ>

¹⁹³ Helsingin käräjäoikeus tuomio 07/30764 s. 48.

¹⁹⁴ Helsingin käräjäoikeus tuomio 07/30764 s.4–5

¹⁹⁵ Helsingin käräjäoikeus tuomio 07/30764. s.53.

¹⁹⁶ Helsingin hovioikeus no 2718.

7.5.2. Pyhä sota Turussa

Myös tapauksessa (KKO 2010:88) oli kyse lähdesuojin turvin tehdystä uutisesta. Television ajankohtaisohjelmassa otsikolla ”*Pyhä sota Turussa*” oli vihjattu, että kolme ohjelmassa nimeltä mainittua henkilöä kuului ryhmään, joka rahoitti ulkomailla toimivaa terroristijärjestöä. Kyseiset henkilöt olivat olleet Suomesta toimitettujen tietojen perusteella pidätettyinä Irakissa terrorismiyhteyksistä epäiltyinä, mutta sittemmin vapautettu. Ohjelmassa esitetyt väitteet ja vihjaukset olivat perustuneet keskeisesti haastattelulausumiin, jotka olivat peräisin kahdeksalta eri henkilöltä, joiden henkilöllisyyttä ohjelman toimittaja ei paljastanut. Tapauksessa sekä toimittaja että vastaava toimittaja tuomittiin kolmesta törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoihin ja vahingonkorvauksiin. Lisäksi korkein oikeus määräsi ohjelman käsikirjoituksen poistettavaksi Yleisradion internet-sivuilta.¹⁹⁷

7.5.3. SPR:n Veripalvelu

Syyskuussa 2010 MTV3:n 45 minuuttia ohjelma kertoi uutisen otsikolla: ”*SPR:n Veripalvelulta miljoonia johtajan luottokonsultille - tarkastajan moitteet ohitettiin*”.

Uutisen mukaan Suomen Punaisen Ristin (SPR) Veripalvelu on maksanut miljoonia euroja yhdelle konsulttiyritykselle ilman kunnollisia sopimuksia ja kilpailuttamisia. Uutisessa todettiin, että Veripalvelu maksoi Booz & Company -konsulttiyritykselle vuosina 2004-2009 yli 3,3 miljoonaa euroa. MTV3:n uutisessa tuotiin esiin SPR:n sisäisiä sähköposteja, joiden mukaan sisäinen tarkastaja on moittinut konsulttihankintoja kahdesti, viimeksi joulukuussa 2009. Uutisessa todettiin: *[E]rikoiseksi tilanteen tekee se, että Veripalvelun johtaja Jukka Rautonen oli itse töissä Boozilla ennen siirtymistään Veripalvelun johtoon. Yhteistyötä Boozilla on luotsannut Rautosen entinen työtoveri.*¹⁹⁸

Uutisen mukaan sisäinen tarkastaja arvioi joulukuun 2009 viestissään, että Veripalvelu ei ole noudattanut SPR:n sisäistä taloussäännöstöä. Tarkastajan mukaan: ”*maan tapa eli että säännösten ohittaminen tulee yleiseksi tavaksi ei varmaan ole hyvä tilanne tällaisessa yleishyödyllisessä yhteisössä... mitä tuttavammasta toimeksiantajasta on kysymys, sitä tarkemmin tulisi säännöstöjä noudattaa*”.

¹⁹⁷ <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100088>

¹⁹⁸ <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/spr-n-veripalvelulta-miljoonia-johtajan-luottokonsultille-tarkastajan-moitteet-ohitettiin/1832868#gs.vOI4HVk>

MTV3:n mukaan *monet Veripalvelun johtotehtävissä työskennelleet* kertovat ihmetelleensä Boozin suuria, erittelemättömiä laskuja ja konsulttityön vähäistä hyötyä. Uutisen mukaan ylimmän johdon toimintatavat ovat saaneet useat Veripalvelun avainhenkilöt lähtemään viime vuosina. Esimerkiksi johtoryhmän kokoonpano on vaihtunut toistuvasti.¹⁹⁹

Uutisessa oli haastateltu Veripalvelun johtajaa, joka myönsi, että konsulttiyrityksen kanssa tehdystä työstä ei ole projektikohtaisia sopimuksia tai raportteja. Rautonen on sopinut asioista suullisesti. Johtajan mukaan se johtuu siitä, että kun projektia viedään eteenpäin, tilanteet muuttuvat. Silloin tällaisten fiksattujen suunnitelmien tekemien on mahdotonta. Projekteja ei ole myöskään kilpailutettu. Oikeastaan on ollut vain yksi palveluntarjoaja, joka ymmärtää asiasta riittävästi ja on kaikista paras. Johtaja vakuuttaa, että laskutuksessa ei ole epäselyvyyttä ja konsulttityöstä on tehty kuukausikohtaiset erittelyt. 45 minuuttia -ohjelma pyysi erittelyjä, mutta sekä Veripalvelu että Booz kieltäytyivät vedoten liikesalaisuuksiin. MTV3 totesi, että laskuja nähneet *Veripalvelun johtohenkilöt kertovat*, että ne (laskut) ovat olleet erittelemättömiä eli ”konsulttityöt kesäkuulta x euroa” -tyyppisiä.²⁰⁰

MTV3:n uutisen jälkeen lukuisat muut tiedotusvälineet lainasivat uutista laajasti. Muun muassa Yleisradio kertoi vielä samana iltana nettisivuillaan otsikolla:

”MTV3: SPR:n Veripalvelulta miljoonia johtajan entiselle työnantajalle”

YLE:n mukaan Suomen Punaisen Ristin (SPR) Veripalvelu on maksanut miljoonia euroja konsulttiyritykselle ilman kunnon sopimuksia ja kilpailuttamista. Yle viittasi MTV3:n uutiseen. YLE:n nettiuutinen oli kokonaisuudessaan seuraava:

”MTV3:n mukaan Veripalvelu osti Booz & Company -konsulttiyhtiöltä palveluja 3,3 miljoonalla eurolla vuosien 2004 - 2009 aikana.

Erikoiseksi tilanteen teki MTV3:n mukaan se, että Veripalvelun johtaja Jukka Rautonen oli töissä kyseisessä konsulttiyrityksessä ennen kuin siirtyi Veripalvelun johtoon. SPR:n sisäisten sähköpostien perusteella sisäinen tarkastaja olisi moittinut konsulttihankeita kahdesti. Rautosen mukaan yhteistyö konsulttiyhtiön kanssa on ollut pitkäaikaisen toimitusketjun kehittämishanketta ja hän on sopinut asioista

¹⁹⁹ <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/spr-n-veripalvelulta-miljoonia-johtajan-luottokonsultille-tarkastajan-moitteet-ohitettiin/1832868#gs.vOI4HVk>

²⁰⁰ <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/spr-n-veripalvelulta-miljoonia-johtajan-luottokonsultille-tarkastajan-moitteet-ohitettiin/1832868#gs.vOI4HVk>

suullisesti. Kilpailutuksen puuttumista johtaja perustelee sillä, että on ollut vain yksi palveluntarjoaja, joka ymmärtää asiasta riittävästi”²⁰¹.

MTV3:n uutinen perustui lähteisiin, joka tuotiin esiin eri tavalla:

”[m]onet Veripalvelun johtotehtävissä työskennelleet... [V]eripalvelun johtohenkilöt kertovat...”. Lisäksi uutisessa viitattiin SPR Veripalvelun sisäisiin sähköposteihin.

Suomen Punaisen Ristin hallitus perusti väitteiden tultua julki, syyskuussa 2010 tarkastusvaliokunnan ja tilasi ulkopuolisen erityistarkastuksen selvittämään kyseisten konsulttipalvelujen hankintoja. Marraskuussa 2010 valmistuneen erityistarkastuksen perusteella Punaisen Ristin hallitus totesi, että Veripalvelun johtaja ei ollut kaikilta osin noudattanut SPR:n sisäisiä ohjeistuksia ja tämän takia johtajan työsuhde Veripalvelussa päättyi.²⁰²

Poliisi aloitti MTV3:n uutisen perusteella omatoimisesti tutkinnan syksyllä 2010. Tutkinta eteni syyteharkintaan ja syyttäjä nosti syytteen Veripalvelun (tuossa vaiheessa entistä) johtajaa vastaan kesäkuussa 2012. Rikosnimikkeenä oli luottamusaseman väärinkäyttö. Lisäksi syytteen sai konsulttiyhtiön työntekijä avunannosta luottamusaseman väärinkäyttöön.²⁰³

Helsingin käräjäoikeus hylkäsi kaikki syytteet joulukuussa 2013. Syyttäjä valitti käräjäoikeuden päätöksestä hovioikeuteen. Hovioikeus antoi tuomion tammikuussa 2015. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden päätöstä.²⁰⁴ Asian käsittely kesti lähes viisi vuotta (esitutkinnasta hovioikeuden lainvoimaiseen päätökseen).

Käräjäoikeuden mukaan näyttämättä on jäänyt, että Rautonen olisi hankkimalla kysymyksessä olevat konsulttipalvelut ilman kilpailutusta rikkonut Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun tai Suomen Punaisen Ristin sisäisiä ohjeita siten, että toimi olisi ainakaan yksin sen vuoksi rikoslain 36 luvun 5 §:n tarkoittamalla tavalla oikeudeton.²⁰⁵ Hovioikeus totesi puolestaan lisäksi, että tästä menettelystä ei Veripalvelussa ole kenelläkään ollut huomauttamista, minkä lisäksi SPR:n tilintarkastaja on nimenomaisesti katsonut kilpailuttamatta jättämisen olleen perusteltua.²⁰⁶

²⁰¹ <https://yle.fi/uutiset/3-5628500>

²⁰² <https://www.punainenristi.fi/uutiset/20120618/syyttaja-paatti-veripalvelun-konsulttihanke-asiassa>

²⁰³ <https://www.punainenristi.fi/uutiset/20120618/syyttaja-paatti-veripalvelun-konsulttihanke-asiassa>

²⁰⁴ Helsingin hovioikeus R 14/318.

²⁰⁵ Helsingin käräjäoikeus R 12/5717 s. 43.

²⁰⁶ Helsingin hovioikeus R 14/318 s. 13.

Suullisten sopimusten suhteen, käräjäoikeus totesi, että näyttämättä on myös jäänyt, että Rautonen olisi syytteessä mainituilla hankinnoilla eli hankkimalla ne suullisella sopimuksella rikkonut Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun tai Suomen Punaisen Ristin sisäisiä ohjeita siten, että toimi olisi ainakaan yksin sen vuoksi rikoslain 36 luvun 5 §:n tarkoittamalla tavalla oikeudeton.²⁰⁷ Hovioikeus totesi samaan syytekohtaan liittyen, että Veripalvelun hallitus on viimeistään syyskuussa 2009 tullut tietoiseksi kirjallisen sopimuksen puuttumisesta Booz-yhteistyössä, minkä lisäksi Veripalvelun hallitus on käsitellyt asiaa vielä toistamiseen tammikuussa 2010. Tietoisuudesta huolimatta hallitus ei ole reagoinut kirjallisen sopimuksen puuttumiseen millään tavalla eikä vaatinut Rautoselta mitään toimia asian suhteen. Tämä osoittaa, ettei kirjallisen sopimuksen puuttumista ole pidetty hallituksessakaan ongelmana.²⁰⁸ Kyseistä sopimusta oli käsitelty SPR:ssä vuodesta 2008 lähtien ja muun muassa tilintarkastaja oli todennut jouluna 2009, että: ”*Tarkastuksessa emme löytäneet mitään väärää tai sopimatonta*”.²⁰⁹

Tuomioistuimien totesi siis Veripalvelun johtajan syyttömäksi ja hylkäsi kaikki syytteet. Veripalvelun johtajan työsuhde purettiin jo kahden kuukauden kuluttua MTV3:n uutisesta, koska SPR:n mukaan johtaja ei ollut *kaikilta osin* noudattanut SPR:n sisäisiä ohjeita. Tuomioistuimien mukaan sisäisiä ohjeita ei oltu rikottu.

Mielenkiintoista on hovioikeuden huomio: ”[A]siassa on selvitetty, että *Veripalvelun johtoryhmään kuulunut työntekijä on työsuhteensa päätyttyä luovuttanut MTV:n 45 minuuttia -nimiselle ohjelmalle Veripalvelun ja Boozin välisen yhteistyön laskentusta koskevaa asiakirjaselvitystä.*[kursivointi JL] Ohjelman televisioesityksen jälkeen asiasta on julkisuudessa noussut kohu. Poliisi on tämän jälkeen ottanut asian viran puolesta tutkittavaksi, ja SPR on asettanut oman tarkastusvaliokunnan tutkimaan asiaa.”²¹⁰

Hovioikeuden yllämainittu havainto ja tuomio kokonaisuudessaan osoittavat, että MTV3:n kyseiseen uutiseen ja uutisen lähteiden käyttöön voidaan suhtautua kriittisesti. Journalistin ohjeiden mukaan (kohta 12.): ”Tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on kiistanalaisissa asioissa, koska tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus”.²¹¹

²⁰⁷ Helsingin käräjäoikeus R 12/5717 s. 41.

²⁰⁸ Helsingin hovioikeus R714/318 s.12.

²⁰⁹ Helsingin käräjäoikeus R 12/5717 s. 41.

²¹⁰ Helsingin hovioikeus tuomio R 14/318 s.13.

²¹¹ http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/.

Tässä tapauksessa ainakin yksi lähde on selvillä ja lähde on toimittanut kahden oikeushenkilön välisiä asiakirjoja MTV3:lle. Hovioikeus ei ota tuomiossaan kantaa siihen, onko kyse ollut salassa pidettävästä aineistosta. Tosin harvemmin kahden oikeushenkilön väliset sopimukset tai sopimussuhde ehtoineen tai ongelmineen, ovat yleensä miltään osin julkista tietoa. Julkisia tietoja eivät yleensä ole myöskään yritysten sisäiset sähköpostiviestit.

MTV3 uutisoi nettisivuillaan Helsingin hovioikeuden vapauttavan tuomion tammikuussa 2015. Uutisen mukaan: ”*Helsingin hovioikeus on pitänyt voimassa käräjäoikeuden vapauttavan tuomion ns. Veripalvelu-jutussa. Käräjäoikeus vapautti kaikki syytetyt syytteistä. Veripalvelun johtajaa Jukka Rautosta syytettiin luottamusaseman väärinkäytöstä. Syytteistä vapautettiin myös Veripalvelulle palveluita myynyt konsultti.*

*Hovioikeus katsoi, että Rautonen ei ollut ylittänyt bankintavaltuuksiaan eikä toiminut vastoin sopimusten nuotoa tai bankintojen kilpailuttamista koskevia velvollisuuksia. Oikeus myös arvioi, että konsulttityön laskutus ei ollut perusteetonta eikä Punaiselle Ristille ollut syntynyt vahinkoa. MTV:n 45 minuuttia -ohjelma kertoi Veripalvelun konsulttiepäsehyyksistä vuonna 2010. Rautonen oli bankkinut mittavasti konsulttipalveluja entiseltä työkaveriltaan. Suomen Punainen Risti teetti tuolloin oman, laajan selvityksen, minkä seurauksena sekä johtaja Jukka Rautonen että Veripalvelun hallitus saivat potkut. Myös Helsingin poliisi käynnisti esitutkinnan”.*²¹²

Uutinen pitää toki paikkansa, mutta voi kysyä, antaako vapauttavan tuomion uutisointi täysin oikeaa kuvaa tapahtumain kulusta? Uutisessa alkuun mainitaan hovioikeuden vapauttava päätös, mutta varsinkin uutisen lopun toteamus: *MTV:n 45 minuuttia -ohjelma kertoi Veripalvelun konsulttiepäsehyyksistä vuonna 2010. Rautonen oli bankkinut mittavasti konsulttipalveluja entiseltä työkaveriltaan*, on kyseenalainen. Lisäksi täytyy muistaa, että uutisessa viitataan viiden vuoden takaiseen tapahtumaan ja uutiseen. Kuinka moni uutisen lukijoista osaa yhdistää asiayhteyden tai muistaa, mistä asiassa oli kaiken kaikkiaan kyse?

MTV3:n Veripalvelu-uutisointi on kokonaisuudessaan ja lähdesuojaan liittyen ongelmallinen.

Eliason toteaa, että journalistit pitävät lähdesuojan ”väärinkäyttötapauksia” valitettavana, mutta ikään kuin ”hintana”, joka joudutaan maksamaan, jotta sananvapaus toteutuu ja yleisön oikeus tietoon voidaan turvata.²¹³ Eliasonin, ja myös Tiilikan²¹⁴, joka viittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, mukaan tämä ei kuitenkaan poista faktaa,

²¹² <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/veripalvelu-johto-vapautettiin-rikossyytteista-myo-hovissa/4740830#gs.WPPQAh0>.

²¹³ Eliason, 2008, s.1364

²¹⁴ Tiilikka, 2009, s.464.

että vaikka jokin tieto olisi olemassa, se ei tarkoita sitä, että tieto on automaattisesti julkista. Tai että yleisöllä on oikeus saada tieto. Varsinkinkin jos kyse on yksityiselämän piiriin kuuluvasta asiasta.

Kolehmaisien mukaan on oletettavaa, että poikkeuksellisen törkeissä ja taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi tehdyissä, rikoslain 24:12.2:ssa tarkoitetuissa, sananvapausrikoksissa kustannusyhtiöt maksavat asianomistajat – saatuun rikoshyötyyn nähden ehkä aivan mitättömällä rahasummalla - hiljaisiksi viimeistään esitutinnan aikana, jolloin rikosepäily ei missään vaiheessa saavu syyttäjäviranomaiselle saakka. Tällöin valtakunnansyyttäjävirsto ei käytännössä saa tilaisuutta harkita esitutinnan toimittamisen edellytyksiä yleisen edun kannalta. Kolehmaisien mukaan RL 24:8, 9 ja 10:ää koskevaa niin sanottua piilorikollisuuden määrää on vaikea arvioida, mutta Kolehmaisien mielestä on selvää, että sellaisia rikoksia, joissa syyte olisi perusteltua RL 24:12.2:n nojalla nostaa ilman asianomistajan myötävaikutusta, jää rikosoikeudellisen järjestelmän ulottumattomiin. Kolehmainen pitää puutteena sitä, ettei poliisille ole asetettu ilmoitusvelvollisuutta niistä RL 24:8, 9 ja 10:ssä tarkoitetuista joukkoviestintävälinettä käyttäen tapahtuneeksi epäillyistä rikoksista, joissa asianomistaja ei ole esittänyt rangaistusvaatimusta tai on peruuttanut sen.²¹⁵

8. Syyttömysolettama koskee myös mediaa

Lähdesuoja liittyy laajemmin tietolähteisiin liittyvään tarkasteluun. Kyse on Veripalveluosuuden yhteydessä mainitusta lähdekriittisistä; joka ilmenee Journalistin ohjeiden kohdasta 12.:

”Tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on kiistanalaisissa asioissa, koska tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vabingoitamistarkoituksia.”

Journalistin ohje (kohta 12) korostaa nimenomaan toimittajan kriittistä suhtautumista joko nimettömiin tietolähteisiin, mutta myös haastateltavan (toisin sanoen omalla nimellä esiintyvän tietolähteen) antamiin tietoihin. Kriittinen suhtautuminen koskee myös viranomaisten antamia tietoja. Vanhan (hyvän) lehtimiesohjeen mukaan; toimittajan pitää epäillä kaikkea ja kaikkia. Lähdesuojalla ja tietolähteillä on liityntä syyttömysolettamaan.

Syyttömysolettama perustuu sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan että Euroopan unionin peruskirjan 48 artiklaan; jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä,

²¹⁵ Simo Kolehmainen, Syyteoikeudesta sananvapausrikoksista, 2009, s. 105, Valtakunnansyyttäjävirston julkaisusarja nro 6.

kunnes hänen syyllisyytensä on näytetty laillisesti toteen. Syyttömyysolettama turvataan esitutkintalain 4 luvun 2§:ssä, jonka mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Syyttömyysolettama on yleiseurooppalainen periaate, jota pidetään yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yhtenä keskeisimpänä osana.²¹⁶ Syyttömyysolettama suojaa rikoksesta epäillyn tai syytetyn oikeuksia siihen saakka, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todettu. Launiala toteaa lisäksi, että *syyttömyysolettamassa on kyse myös rikoksesta epäillyn ja syytetyn maineen suojaamisesta*. Tämä tarkoittaa, että syyttömyysolettaman velvoittama taho ei saa esittää oikeuttamattomia vihjailuja taikka väitteitä epäilyn tai syytetyn syyllisyydestä. Virkamiehen suorittamana epäillyn tai syytetyn maineen loukkaaminen voi täyttää virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön.²¹⁷

Launialan mukaan syyttömyysolettamassa on kyse puolustuksen suosimisesta.²¹⁸ Tolvanen ei jaa Launialan käsitystä. Tolvanen pitää syytetyn suosimisen periaatetta tarpeettomana. Tolvasen mukaan kysymys on yksinkertaisesti siitä, että syyttäjän pitää näyttää toteen rikosvastuun edellytykset. Tässä ei ole kysymys syytetyn suosimisesta vaan siitä, että laissa on näyttötaakka rikosasioissa säilytetty yksiselitteisesti syyttäjälle. Tolvasen mukaan syytetyn suosimisen periaatteesta ei olisi saatavissa syytetyille oikeusturvaa yli sen, mitä syyttäjän näyttötaakasta jo suorastaan johtuu.²¹⁹

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan mukaan, syyttömyysolettama koskee jokaista rikoksesta syytettyä. Ilmaisun on vakiintuneesti tulkittu tarkoittavan myös henkilöä, joka on rikoksesta epäilty, mutta joka ei kuitenkaan ole tutkittavana olevasta asiasta vielä syytteessä. Henkilön muodollinen asema ei yksin vaikuta normin soveltamiseen, vaan se tulee noudatettavaksi kaikkien sellaisten (epäiltyyn rinnastettavien) henkilöiden kohdalla, joihin esitutkinnalla on tosiasiallista vaikutusta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on omassa tulkinnassaan siirtänyt syyttömyysolettaman alkamisajankohdan rikosprosessissa aikaisemmaksi, kuin mitä se suomalaisessa lainsäädännössä esitutkintalain 4.2 §:n sanamuodon mukaisesti tulkittuna olisi. Esitutkintalaki ei viittaa mahdollisuuteen, että syyttömyysolettama voisi syntyä ennen esitutkintaa. Launialan mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin omassa ratkaisukäytännössään todennut, että syyttömyysolettama ulottuu myös tilanteisiin, joissa henkilöön kohdistuva rikosepäily

²¹⁶ Jyrki Virolainen, Pasi Pölönen, Rikosprosessin osalliset, Rikosprosessioikeus II, 2004, s. 367–368.

²¹⁷ Mika Launiala, Syyttömyysolettama; erityisesti esitutkinnan näkökulmasta, 2010 s. 10–11.

²¹⁸ Launiala, 2010, s.13.

²¹⁹ Matti Tolvanen, Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta, 2014, s. 3.

tosiasiallisesti vaikuttaa henkilön asemaan, vaikka mitään virallista epäilyä henkilön syyllistymisestä rikokseen ei olisi vielä olemassa.²²⁰

Syyttömyysolettama vaikuttaa laajasti eri viranomaisten toimintaan ja sen on katsottu ulottavan vaikutuksensa lainsäätäjään saakka. Tämä on Launialan mielestä luonnollista, sillä syyttömyysolettaman toteutumisella on tavanomaisen oikeuden lisäksi myös perustuslain ja kansainvälisten sopimusten asettamat takuut. Perinteisessä rikosprosessioikeudellisessa keskustelussa syyttömyysolettamaa on tarkasteltu ennen muuta tuomioistuimen toiminnan kannalta. Syyttömyysolettaman kunnioittaminen nähdään yleisemmin juuri esitutkintaviranomaisia, tuomioistuinta ja syyttäjää velvoittavaksi.²²¹

Huomionarvoista on, että myös media voi syyllistyä syyttömyysolettaman loukkaamiseen. Näin todettiin korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2013:100), jossa Yle:n toimittaja Päivi Happonen-Salmi ja vastaava toimittaja Ari Järvinen tuomittiin kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon välittämisestä.

Yleisradio Oy:n TV 1 -kanavan uutislähetyksessä julkaistiin Larisa Lisitsynia ja hänen aviomiestään Nikolai Lisitsynia koskeva uutinen, joka oli toistettu saman päivän uutislähetyksissä. Uutinen alkoi seuraavalla alkujuonnolla: ”*Poliisi on paljastanut laajan idänkauppaan liittyvän kirjanpito- ja rahanpesurikoksen. Suomen viime vuonna eniten ansainnutta naista epäillään mittavista talousrikoksista. TV-uutisille hän kiistää syyllistyneensä rikoksiin.*” Seuraavaksi uutisesta on ilmennyt se, että keskusrikospoliisi on tutkinut useita vuosia mittavaa talousrikosjuttua, jossa tutkinnan kohteena on ollut edellisen vuoden verokuningatar ja hänen vientiyhtiönsä. Uutisen mukaan poliisi epäili lappeenrantalaisen toimitusjohtajan syyllistyneen kirjanpito- ja rahanpesurikoksiin. Tässä yhteydessä uutisen kuvituksena on käytetty eräässä iltapäivälehdessä verotustietojen perusteella julkaistua artikkelia, jossa on ollut näkyvissä Larisa Lisitsynin haastattelu ja kuva. Tämän jälkeen uutislähetyksessä on lausuttu: ”*TV-uutisten saamien tietojen mukaan tutkittavana olleen yrityksen tileille on tullut kymmeniä miljoonia euroja rahaa obi kirjanpidon. Tämän lisäksi yhtiön vastuubenkilöitä epäillään rahanpesusta. Poliisi uskoo, että yhtiön kautta on kierrätetty suuri määrä rikollisesti bankittua rahaa, joka on lähtöisin Venäjältä.*”²²²

Poliisi oli aloittanut esitutkinnan Larisa ja Nikolai Lisitsyniä vastaan vuonna 2002. Kummankin osalta tutkittavana on ollut kaksi kirjanpitorikosta ja kaksi törkeää

²²⁰ Launiala, 2010, s.14

²²¹ Launiala, 2010, s.17.

²²² Korkein oikeus R 2010/568, s. 3–4.

kätkemisrikosta. Kihlakunnansyyttäjä teki kesäkuussa 2006 päätöksen syyttämättä jättämisestä törkeiden kätkemisrikosten osalta. Lappeenrannan käräjäoikeus hylkäsi puolestaan syytteet kirjanpitorikoksista joulukuussa 2007. Lisitsynien ei siten todettu syyllistyneen niihin rikoksiin, joista heitä esitutkintapöytäkirjan mukaan on epäilty, eikä siten myöskään siihen menettelyyn, josta uutisessa on ollut kysymys.²²³

Korkein oikeus totesi, että uutinen on esitetty television valtakunnallisessa lähetyksessä siinä vaiheessa, kun asia on ollut syyttäjällä, mutta syyttäjä ei ollut vielä tehnyt ratkaisua, nostaako hän asiassa syytteen vai ei. Tällaisessa tilanteessa syyttömyysolettamalla on korostunut merkitys. KKO:n mukaan uutisessa kerrotuista tiedoista ja myös Happonen–Salmen ja Järvisen kertomuksista alemmissa oikeuksissa ilmenee, että Happonen-Salmi on saanut tietonsa sellaisilta lähteiltä, jotka ovat olleet selvillä esitutkinnasta ja siinä ilmenneistä tiedoista. Tiedot eivät ole kuitenkaan perustuneet esimerkiksi poliisin toimesta tapahtuneeseen viralliseen tiedottamiseen. Asiassa todisteena esitetystä esitutkintapöytäkirjasta ilmenee, että Lisitsynien on epäilty tehneen sen kaltaisia rikoksia, joista uutisessakin on kerrottu. Esitetyt tiedot ovat siten vastanneet siinä määrin tuolloin tiedossa olleita tosiasioita, ettei niitä voida pitää sellaisenaan väärinä.²²⁴

Korkein oikeus katsoi, että uutisessa on sen esittämistapa huomioon ottaen vihjattu, että Lisitsynien syyllisyys uutisessa ilmoitettuihin rikoksiin oli selvitetty. Tämän laatusella vihjauksella on loukattu syyttömyysolettamaa niin vakavasti, etteivät Happonen-Salmi ja Järvinen voi saada sananvapauden suoja.²²⁵

Korkeimman oikeuden ratkaisu oli äänestyspäätös (3-2). Eri mieltä olleet tuomarit totesivat, että uutisessa esitetyt yksittäiset tiedot siitä, mistä rikoksista tutkintaa on suoritettu ja mistä Lisitsyneitä on epäilty, eivät ole virheellisiä. Uutisessa on tuotu esille myös Lisitsynien asema epäiltyinä. Lisäksi uutisessa on mainittu heti alussa se, että Larisa Lisitsyn kiistää syyllistyneensä rikoksiin. Myös uutisen lopussa tuodaan esille hänen kiistämisensä. Toimittaja on ollut myös yhteydessä Larisa Lisitsyniin juttua tehdessään. Uutisessa käytetyt ilmaisut olisi ollut mahdollista muotoilla myös toisella tavoin vähemmän provosoivasti, mutta uutista kokonaisuutena arvioituna siitä ei voi perustellusti saada sellaista vaikutelmaa, että Lisitsynien syyllisyys olisi varma tai että syyllistyminen mainittuihin rikoksiin olisi esitetty tosiseikkana.

²²³ Korkein oikeus R2010/568, s. 5–6.

²²⁴ Korkein oikeus R2010/568, s. 17–18.

²²⁵ Korkein oikeus R2010/568, s. 21.

Vähemmistöön jääneiden tuomareiden mukaan, uutinen ei siten loukkaa Lisitsynien syyttömyysolettamaa.²²⁶

9. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä

EIS:n ja EIT:n tulkintakäytännön yhdeksi lähtökohdaksi mainitaan yhteinen eurooppalainen valtiosääntöperinne. Yhteinen sananvapausperinne on kuitenkin vaikea toteuttaa. Tämä johtuu Neuvosen mukaan, ja huolimatta aatehistoriallisesta yhteydestä, kansallisten julkisuuksien kehittymisen erilaisuudesta sekä muista historiallisista tekijöistä. Yhteistä valtiosääntöperinnettä on yksittäisten perusoikeuksien yhteydessä pidettävä abstraktina ihanteena tai jopa tavoitteena. Neuvosen mukaan EIT:n tulkintakäytännössä tukeutuminen yhteiseen perinteeseen näkyy parhaiten konsensusperiaatteen muodossa. Konsensusperiaatetta on käytetty määrittelemään yhteisiä käsitteitä ja jäsentämään valtion harkintamarginaalin rajoja. Harkintamarginaali tarkoittaa aluetta, jolla valtiolla on oikeus rajoittaa EIS:n turvaamaa ihmisoikeutta kansallisella lainsäädännöllä tai kansallisten tuomioistuinten ratkaisukäytännöllä. Harkintamarginaalin laajuus riippuu kyseessä olevasta ihmisoikeudesta ja kyseessä olevasta tapauksesta. Sananvapaustapauksissa rajoitusedellytyksiä on lueteltu EIS:n 10 artiklassa, mutta harkintamarginaali ei rajoitu pelkästään rajoituksiin vaan se koskettaa yleisesti EIT:n harjoittamaa tulkintaa.²²⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut lehdistön tehtävää jakaa vastuidensa ja velvollisuuksien mukaisella tavalla tietoja ja ajatuksia kaikista yleistä mielenkiintoa omaavista kysymyksistä.²²⁸ EIT:n mukaan lehdistöllä on vallan vahtikoiran rooli ja lehdistölle sallittua on muun muassa provokatiiviset ja liioitellut ilmaukset.²²⁹

Esimerkiksi sopii EIT:n päätös (Oberschlick v. Itävalta 1.7.1997). Tapauksessa toimittaja nimitti artikkelissaan tunnettua poliitikkoa idiootiksi. Toimittaja tuomittiin kansallisessa (Itävalta) tuomioistuimessa kunnianloukkauksesta. EIT:n mukaan kansallinen tuomioistuin rikkoi tapauksessa sananvapautta.²³⁰

EIT:n mukaan lähdesuoja kuuluu olennaisena osana lehdistön vapautteen ja varsinkin kun kyse on yhteiskunnallisesti merkittävästä keskustelusta. Neuvosen mukaan lähdesuojaan

²²⁶ Korkein oikeus R2010/568, s. 30–31.

²²⁷ Riku Neuvonen, Eurooppalaisen sananvapauden ideaali ja todellisuus, 2013, s. 23. Teoksessa: Sananvapaus puntarissa, Viestintäoikeuden vuosikirja, 2013.

²²⁸ Tiilikka, 2007, s.172.

²²⁹ Tiilikka, 2007, s. 175.

²³⁰ EIT, Oberschlick v. Itävalta (1.7.1997).

liittyvät rajoitukset ovat mahdollisia silloin, jos lähdesuojan avulla ilman yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista suojellaan rikollista toimintaa.²³¹

EIT:n lähdesuojaa koskevissa tapauksissa on pääosin ollut kyse siitä, onko viranomainen käyttänyt lähdesuojan murtamiseen suhteettomia keinoja.²³² Tällaisia tapauksia ovat olleet muun muassa Ernst ja muut v. Belgia (15.7.2003) sekä Roemen ja Schmidt v. Luxemburg (25.2.2003).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien analyysi sananvapauskysymyksissä rakentuu niin sanotun negatiivisen tai positiivisen velvollisuuden näkökulmasta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 10 lähtökohta on negatiivinen velvollisuus eli valtiovallan velvollisuus pidättäytyä puuttumasta sananvapauteen. Positiivinen velvollisuus tarkoittaa puolestaan sitä, että valtiovallalla on toimittava aktiivisesti vapauden turvaamiseksi.²³³

Molemmissa tapauksissa EIT ratkaisee ensin, onko kyseessä puuttuminen sananvapauteen. Mikäli vastaus on myönteinen, EIT etenee negatiivisen velvollisuuden analyysissä seuraavilla kysymyksillä:

- 1) onko puuttuminen ollut lakiin perustuvaa,
- 2) onko sillä ollut oikeutettu päämäärä ja,
- 3) onko puuttuminen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.²³⁴

Positiivisen velvollisuuden analyysissä edetään puuttumisen toteamisen jälkeen kysymykseen oikeudenmukaisesta tasapainosta yleisen ja yksityisen edun välillä.²³⁵ Korkein oikeus on tiivistänyt aiemmin käsitellyssä (KKO 2013:100) tapauksessa EIT:n arviointiperusteet sananvapausratkaisuisissa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ensinnäkin perustavanlaatuisen arviointiperuste on se, onko esimerkiksi lehtiartikkelilla tai kuvalla edistetty yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvaa keskustelua. Ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että sananvapauden rajoittamiseen tulee suhtautua erityisen pidättyvästi silloin, kun on kysymys keskustelusta, jolla on yleistä mielenkiintoa (Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norja, suuri jaosto 20.5.1999). Sen määrittäminen, mikä on yleisesti kiinnostava aihe, on

²³¹ Neuvonen, 2011, s.246.

²³² Tiilikka, 2007, s.178.

²³³ Päivi Hirvelä, Satu Heikkilä, Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, 2013, s. 513.

²³⁴ Hirvelä, Heikkilä, 2013, s. 514–515.

²³⁵ Hirvelä, Heikkilä, 2013, s. 515.

tapauskohtaista. Yleisesti kiinnostavina aiheina on pidetty ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä poliittisia kysymyksiä ja rikoksia.²³⁶

Toinen tärkeä ja myös edellä käsiteltyyn arviointiperusteeseen liittyvä seikka on asianomaisen henkilön asema ja se, miten hyvin hänet yleisesti tunnetaan, sekä itse artikkelin tai kuvan aihe. Yksityishenkilöt ovat tässä suhteessa erilaisessa asemassa kuin sellaiset henkilöt, jotka toimivat julkisuudessa, kuten poliitikot. Yleisölle tuntematon yksityinen henkilö saa erityistä yksityiselämän suojaa. Merkitystä on sillä seikalla, liittyykö artikkeli tai kuva henkilön toimintaan julkisuudessa vai koskevatko ne yksinomaan henkilön yksityiselämää tai pyritäänkö niillä pelkästään tyydyttämään määrätyn lukijakunnan uteliaisuutta.²³⁷

Huomioon tulee edelleen ottaa asianomaisen henkilön oma käyttäytyminen ennen artikkelin julkaisemista ja myös se, ovatko artikkelin tiedot tai kuva julkaistu jo aikaisemmin. Henkilön ei kuitenkaan ole katsottu menettäneen kaikkea suojaansa artikkelin tai kuvan julkaisemisen suhteen pelkästään sen vuoksi, että hän on aikaisemmin suostunut yhteistoimintaan lehdistön kanssa.²³⁸

Vielä huomioon tulee ottaa se, millä tavalla artikkeli tai kuva on julkaistu ja millainen on ollut henkilöä koskeva esittämistapa. Merkitystä on annettava vielä julkaistujen tietojen totuudenmukaisuudelle sekä yksityiselämään tunkeutumisen laadulle ja vakavuudelle sekä julkaisemisesta aiheutuneille seuraamuksille.²³⁹

9.1. Karadag v. Turkki

Tapauksessa Karadag vs Turkki (29.6.2010) oli kyse Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 6 kohdan 2 (syyttömyysolettama) rikkomisesta²⁴⁰.

Valittaja väitti syyttömyysolettamansa loukkausta. Poliisit olivat myyneet tietoja jutusta medialle ja valittaja oli esitetty televisio-ohjelmassa murhaajana. EIT totesi, että syyttömyysolettama perusti prosessuaalisen takeen rikosjutussa, mutta sen merkitys ei rajoittunut siihen. Syyttömyysolettama edellytti, että kukaan valtion edustaja ei saanut pitää henkilöä rikokseen syyllisenä ennen kuin hänen syyllisyytensä oli vahvistettu tuomioistuimen päätöksellä. EIT pani merkille, että televisio-ohjelmassa esiintyneen poliisimiehen lausumat

²³⁶ Korkein oikeus R2010/568, s. 11.

²³⁷ Korkein oikeus R2010/568, s. 11.

²³⁸ Korkein oikeus R2010/568, s. 12.

²³⁹ Korkein oikeus R2010/568, s. 12.

²⁴⁰ EIT, Karadag v. Turkki, 29.6.2010.

eivät olleet jättäneet mitään epäilyjä valittajan syyllisyydestä. EIT:n mukaan kun otettiin huomioon EIS 10 artiklan mukainen sananvapaus, EIS 6 artiklan 2 kohta ei voinut estää viranomaisia kertomasta yleisölle vireillä olevasta rikostutkinnasta. Tällöin oli kuitenkin osoitettava syyttömyysolettaman vaatimaa harkintaa ja pidättyvyyttä. EIT ei ryhtynyt spekuloidaan valittajan väittämiä poliisin ja median välisistä kaupoista. Sen sijaan EIT totesi, että yksi tutkinnassa mukana ollut poliisi oli suostunut osallistumaan ohjelmaan ja ollut siten esittämässä valittajan tekemäksi epäillyn teon yhtä skenaariota. Hänen lausumiaan oli kuvitettu valittajasta kuvatuilla kohtauksilla, joita oli otettu poliisin järjestämän rekonstruointitilaisuuden yhteydessä. Media oli paitsi saanut videoita, myös tilaisuutta kuulla ja nauhoittaa valittajan poliisille antamia lausumia ja sen lisäksi tehdä hänelle kysymyksiä rikoksesta, josta häntä epäiltiin. EIT katsoi, että poliisiviranomaiset eivät olleet ryhtyneet mihinkään toimenpiteeseen varmistaakseen hänen syyttömyysolettamansa säilymisen tilanteessa, joka oli ollut omiaan antamaan vaikutelman hänen syyllisyydestään. Hallitus ei ollut antanut mitään selitystä niistä oloista, joissa media oli voinut päästä rikospaikalle ja kuvata tapahtumien rekonstruointia. EIS 6 artiklan 2 kohtaa oli rikottu.²⁴¹

9.2. Tourancheau ja July v. Ranska

Tapauksessa (Tourancheau ja July v. Ranska, 24.11.2005) oli kysymys journalistien sananvapauden loukkauksesta.²⁴² Toimittajat tuomittiin sakkorangaistuksiin sillä perusteella, että he olivat kansallisen lain vastaisesti toistaneet rikosjuttua koskevassa selostuksessaan esitutkinnassa annettuja lausumia sanatarkasti jo ennen kuin juttu oli ollut esillä oikeudessa ja tällöin tukeneet toista rikoksesta epäiltyä henkilöä toisen vahingoksi.

Ranskan oikeuden mukaan lehdistön vapaudesta vuonna 1881 annetulla lailla kiellettiin julkaisemasta syytekirjelmia ja muita rikosprosessissa laadittuja asiakirjoja ennen kuin ne olivat olleet esillä julkisessa istunnossa. Kiellon rikkomisesta voitiin tuomita sakkoon. Tapauksessa Serge Julyn omistama lehti julkaisi lokakuussa 1996 Patricia Tourancheaun artikkelin, jossa kerrottiin puukoniskusta surmansa saaneen tytön kuoleman olosuhteista. Esitutkinta oli vielä vireillä artikkelin julkaisun aikaan. Rikosepäilyt kohdistuivat kahteen nuoreen, poikaan B:hen ja tyttöön A, joka oli tutkintavankeudessa. Artikkelissa todettiin, että A oli peruuttanut tunnustuksensa ja syytti toveriaan teosta. Artikkelissa selostettiin yksityiskohtaisesti A:n ja B:n keskinäisiä välejä ennen tekoa. Artikkelissa oli otteita A:n ja B:n

²⁴¹EIT, Karadag v. Turkki, 29.6.2010.

²⁴²EIT, Karadag v. Turkki, 29.6.2010.

esitutkinnassa kuten myös B:n lehdelle myöntämässä haastattelussa antamista lausumista. Otteet olivat lainausmerkeissä ja niissä oli käytetty erilaista kirjasintyyliä. Artikkelissa oli myös heidän asianajajiensa lausumia. Laatiija totesi hankkineensa tietoja juttuun liittyviltä henkilöiltä.²⁴³

Valittajia vastaan nostettiin huhtikuussa 1997 lehdistön vapaudesta vuonna 1881 annetun lain nojalla syyte siitä, että he olivat julkaisseet rikosjuttuun liittyvää aineistoa ennen kuin se oli ollut esillä julkisessa istunnossa. Valittajat myönsivät, että joitakin B:n haastattelussa antamia lausumia lukuun ottamatta A:n ja B:n lausumien lainaukset, otteet oikeuslääketieteellisestä lausunnosta ja A:n vapauttamishakemuksen hylkäämistä koskevasta päätöksestä olivat täysin identtisiä esitutkinta-aineiston kanssa. Tourancheau totesi, että hän ei ollut nähnyt esitutkinta-aineistoa vaan hän oli laatinut lainaukset ja otteet B:n tekemien muistiinpanojen pohjalta. Joulukuussa 1997 valittajat tuomittiin syytteessä tarkoitetusta rikoksesta kumpikin 10 000 frangin sakkoihin. Asianosaisten valitettua ylioikeus pysytti kesäkuussa 1998 syyksi lukemisen, mutta muutti sakkorangaistukset ehdollisiksi. Tuomiossa todettiin muun muassa seuraavaa: artikkelissa oli käytetty täysin samoja sanoja kuin tutkinta-asiakirjoissa. Tourancheau oli ilmoituksensa mukaan laatinut otteet ja muut lausumat B:n merkintöjen pohjalta. Vaikka useimmat lausumista vaikuttivat harmittomilta, oli ilmeistä, että artikkelilla pyrittiin tukemaan toisen syytetyn B:n kertomusta, vaikka tätä ja A:ta, vangittua alaikäistä, vastaan nostettu esitutkinta oli vielä ollut vireillä. Valittajat valittivat edelleen kassaatiolla, mutta valitus hylättiin kesäkuussa 1999. Valittajat väittivät, että heidän tuomitsemisensa loukkasi heidän sananvapauttaan. Puuttumisesta ei ollut säädetty laissa EIS 10 artikla mielessä, koska lehdistön vapaudesta annetun lain asianomainen säännös ei täyttänyt selvyden ja ennakoitavuuden vaatimuksia.²⁴⁴

EIT:n mukaan oli selvää, että rajoituksesta oli säädetty lailla. Hyväksyttävien tavoitteiden osalta, EIT katsoi kansallisten tuomioistuinten perusteluihin viitaten, että puuttumisella oli pyritty turvaamaan A:n ja B:n oikeutta syyttömyysolettamaan ja yksityiselämän suojaan. Lisäksi oli pyritty välttämään kaikki ulkopuoliset vaikutukset oikeudenkäynnin aikana. Nämä tavoitteet olivat hyväksyttäviä EIS 10 artiklan 2 kohdan kannalta. Rajoituksen välttämättömyyden osalta EIT totesi, että lehdistöllä oli tärkeä asema demokraattisessa yhteiskunnassa. Vaikka lehdistö ei saanut ylittää tiettyjä rajoja varsinkaan muiden maineen ja oikeuksien suojelun eikä luottamuksellisen tiedon salassapidon suhteen, sen oli kuitenkin

²⁴³ EIT, Tourancheau ja July v. Ranska. (24.11.2005).

²⁴⁴ EIT, Tourancheau ja July v. Ranska, (24.11.2005).

jaettava vastuidensa ja velvollisuuksiensa mukaisella tavalla tietoja ja ajatuksia kaikista yleistä mielenkiintoa omaavista kysymyksistä. Kuitenkin oli otettava huomioon jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä edellytti tuomioistuimelta puolueettomuutta. EIT:n mukaan sallitun selostuksen rajoihin ei voinut sisältyä lausumia, joilla saatettiin tahallisesti tai muutoin heikentää henkilön mahdollisuuksia saada oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä taikka yleisön luottamusta oikeudenhoitoon rikosasioissa.²⁴⁵

EIT totesi edelleen, että sananvapauden rajoittamisen välttämättömyydestä tuli olla vakuuttavaa näyttöä. Ensisijassa kansallisten viranomaisten oli arvioitava, oliko olemassa sellaista pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta, joka voisi oikeuttaa rajoituksen. Tällöin niillä oli tiettyä harkintamarginaalia. Kun kysymys oli lehdistöstä, viranomaisten harkintamarginaalia rajoitti lehdistön vapauden varmistamiseen ja pysyttämiseen perustunut yhteiskunnan intressi. Tuolle intressille oli annettava suuri merkitys, kun oli päätettävä siitä, oliko rajoitus oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiinsa. EIT:lle ei kuulunut asettua kansallisten viranomaisten sijaan vaan sen oli tutkittava EIS 10 artiklan kannalta niiden harkintavaltansa nojalla tekemiä päätöksiä. Laittaessaan kilpailevia etuja tasapainoon, EIT:n tuli myös ottaa huomioon EIS 6 artiklan 2 kohdan mukainen syyttömysolettama. EIT pani merkille, että esitutkinta oli vielä ollut vireillä artikkelin ilmestymisen aikaan eikä sen perusteella ollut voitu pitää jompaakumpaa epäillyistä syyllisenä, koska nämä syyttelivät toisiaan. Asianomainen kansallisen lain säännös kielsi vain asiakirjojen sananmukaisen toistamisen julkiseen istuntoon saakka. Sen sijaan kiellettyä ei ollut niiden analysointi tai kommentointi. Siten sellainen rajoitettu ja tilapäinen kieltö ei estänyt lehdistöä ehdottomasti ja täysin jakamasta tietoja yleisölle. EIT kuitenkin katsoi, että kyseinen artikkeli ei ollut yleiseltä kannalta niin merkittävä, että se olisi pitänyt jakaa yleisölle. EIT katsoi, että tuomioistuimet olivat perustelleet sananvapauden rajoittamista relevantein ja riittävin syin. EIT totesi vielä, että puuttumisen oikeasuhtaisuutta harkittaessa oli otettava huomioon myös rangaistusten laatu ja ankaruus. Käsillä olevassa tapauksessa valittajat oli tuomittu ehdolliseen 10 000 frangin sakkorangaistukseen. EIT:n mielestä tuo rangaistus ei ollut kohtuuton eikä omiaan ehkäisemään mediaa käyttämästä vapauttaan. EIT katsoi, ettei EIS 10 artiklaa ollut rikottu.²⁴⁶

²⁴⁵ EIT, *Tourancheau ja July v. Ranska*, (24.11.2005).

²⁴⁶ EIT, *Campos v. Portugali* (24.4.2008).

9.3. Campos v. Portugali

Tapauksessa (Campos v. Portugali 24.4.2008) EIT päätyi toisenlaiseen ratkaisuun. Tapauksessa oli kysymys journalistin sananvapauden loukkauksesta, kun hänet tuomittiin sakkoon sen johdosta, että hän oli oikeudenkäyntiselostuksessaan paljastanut vielä tuolloin salassa pidettävän syytekirjelmän sisällön. Artikkeleissa kyseenalaistettiin tuolloin vallassa olleen sosiaalidemokraattisen puolueen parlamenttiryhmän varapuheenjohtajan ND:n henkilö. Häntä epäiltiin siitä, että hän oli käyttämällä hyväkseen yhtiö X:ää, jonka pääosakas hän artikkelien mukaan oli, tehnyt väärää laskuja välttyäkseen maksamasta arvonlisäveroa ja saadakseen tukia, joita myönnettiin EU:n rahoittaman Portugalin teollisuuden modernisointihankkeen puitteissa. Lisäksi ND:n väitettiin saaneen etuja ostaessaan huvilansa maapohjan. Oikeuskanslerinvirasto aloitti tutkinnan ja toimittajan artikkeli ilmestyi marraskuussa 1998 otsikolla ”ND:tä syytetään vero- ja muista petoksista”-artikkeli, jossa valittaja totesi, että syyttäjä oli jo laatinut syytekirjelmän. Seuraavana päivänä lehdessä ilmestyi valittajan ja erään toisen journalistin laatima uusi artikkeli, jossa kerrottiin enemmän ND:tä koskeneista rikosepäilyistä ja syyttäjän vaatimuksista ja todettiin, että syytekirjelmä oli jo lähetetty syytetyille. Syyttäjänvirastossa ryhdyttiin tutkimaan, oliko valittaja ja asianomaiset muut toimittajat syyllistyneet oikeudenkäyntisalaisuuden rikkomiseen. Toukokuussa 2004 alioikeus katsoi toimittajan syyllistyneen tuohon rikokseen ja määräsi hänelle 25 päiväsakkoa määrältään yhteensä 1 750 euroa.²⁴⁷

Tässä tapauksessa EIT katsoi, ettei esitutkinnan salassa pitämisen tarpeelle tullut panna enemmän painoa kuin valittajan oikeudelle jakaa tietoja rikosoikeudenkäynnistä ja EIT:n mukaan toimittajan sananvapautta rikottiin.²⁴⁸

10. Tutkimuksen johtopäätökset

Lähdesuoja on ehdottomasti tarpeen ja sen merkitys on suuri. Samaan aikaan vapauteen ja etuoikeuteen kuuluu luonnollisesti vastuu ja lähdesuojaa on tarkasteltava kriittisesti. Lähdesuojan kaventaminen tulisi olla, huolellisesti perusoikeuksia punniten, mahdollista.

Sananvapaudessa puhutaan sananvapauden reuna- ja ydinalueesta, samanlainen jaottelu olisi suotavaa myös lähdesuojan osalta. Ideaalitalanne olisi, jos lähdesuoja ja sen käyttö

²⁴⁷ EIT, Campos v. Portugali (24.4.2008).

²⁴⁸ EIT, Campos v. Portugali (24.4.2008).

jaettaisiin lähdesuojan ydinalueeseen ja lähdesuojan reuna-alueeseen, samalla tavoin kuin sananvapauden osalta tehdään. Ydinalueeseen kuuluisi lähteen käyttö tapauksissa, joissa paljastetaan selkeä yhteiskunnallinen epäkohta tai väärinkäyttö. Tällaisena esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa Turun Sanomien paljastukset Turun Kupittaaan sairaalaan suljetun osaston väärinkäytöksistä. Juttusarjassa tuotiin esiin potilaiden kaltoinkohtelu, joka oli tapahtunut sairaalan johdon suojeluksessa²⁴⁹. Tällaisessa tapauksessa voi olla kyse myös salassa pidettävästä aineistosta ja kyse on hyväksyttävästä tai kiistattomasti lähdesuojan oikeasta käytöstä.

Selkeää lähdesuojan reuna-aluetta ovat puolestaan nimenomaan muun muassa tapaukset, joissa vuodetaan salassa pidettävää esitutkimamateriaalia medialle. Esimerkkinä on Alpo Rusin tapaus. Kuten todettua esitutkimamateriaalin julkisuudesta säädetään lailla (sekä JulkiL että YTL JulkiL). Lisäksi on huomioitava, että tällaisissa tapauksissa on kyse poikkeuksesta viranomaisen puolelta (esimerkiksi poliisi) tapahtuvasta tietovuodosta. Näissä tapauksissa lähennellään, toki tapauksesta riippuen, yleensä hyvin selkeästi oikeuden väärinkäytön tilanteita. Tällainen lähdesuojan jako (ydinalueen ja reuna-alueen) välillä ei vaikuttaisi tai rajoittaisi millään tavalla viranomaisen asian- ja lainmukaiseen mahdollisuuteen tiedottaa yleistä mielenkiintoa herättävistä esitutkinnoista.

Ideaalitilanne on kuitenkin eri asia kuin käytäntö. Rajanveto on monessa tapauksessa hankalaa ja lähdesuojan puuttuminen on sananvapauden rajoittamisena samalla puuttumista perusoikeuteen. Yhteiskunnalliseen keskusteluun kuuluu moniäänisyys ja oikeus tietoon ajavat useissa tapauksissa yksityisyyden suojan ohi. Kuten maisteritutkielmassa on tullut esiin, lähdesuoja annetaan laajasti; sekä merkittävillä yhteiskunnallisilla paljastuksilla että vähemmän merkityksellisillä uutisilla, esimerkiksi viihde- tai juoru-uutisilla. Tämäkään ei toki estä journalisteja ja mediataloja pohtimasta lähdesuojan rajoja ja hyväksyttäviä toimintamalleja. Lisäksi EIT on ottanut kantaa siihen, että myös toimittajien pitää tuntea laki: *”Valittajien (toimittajien) olisi lehdistön ammattilaisina täytynyt tuntea laki ja oikeuskäytäntö ja he olisivat voineet kysyä neuvoa erikoistuneilta asianajajilta”*.²⁵⁰

Lähdesuojaan liittyy luonnollisesti myös vuotajan (whistleblower) sananvapaus. Neuvonen käyttää vuotajasta pilliin puhaltaja -termiä mukaan. Pilliin puhaltaja on henkilö, joka tuo

²⁴⁹ <https://yle.fi/uutiset/3-9621209>

²⁵⁰ EIT, Tourancheau ja July v. Ranska.

esiin väärinkäytöksiä, lainvastaisuuksia tai epäeettistä toimintaa viranomaisten tiedoksi tai julkisuuteen.²⁵¹

Neuvosen mukaan EIT on asettanut kuusi kriteeriä pilliin puhaltajan sananvapaudelle:

- 1) *Onko pilliin puhaltajalla muita vaihtoehtoja kuin vuotaa tieto suurelle yleisölle?*
- 2) *Mikä on tietoihin liittyvä yleinen etu?*
- 3) *Kuinka luotettavaa ja autenttista tietoa on?*
- 4) *Mikä on työnantajalle aiheutuneen haitan laajuus?*
- 5) *Toimiiko pilliin puhaltaja hyväntahtoisesti vai oliko taustalla muita motiiveja vai jopa vahingoittamistarkoitus?*
- 6) *Millainen seuraamus tai rangaistus pilliin puhaltajalle on toiminnastaan koitunut?*²⁵²

EIT:n kriteeristö osoittaa, että aiemmin mainittu lähdesuojan tarkastelu ja jakaminen niin sanottuun lähdesuojan reuna- ja ydinalueeseen on mahdollista.

Sopimusvaatimus saattaa tuoda jatkossa tulkinallisia ongelmia. Sopimusvaatimusta voidaan yleisesti ottaen pitää hyvänä ja selkeyttä ja oikeusturvaa tuovana seikkana, mutta samalla sopimukset lisäävät kustannuksia. Sopimusrikkomuksissa kyseeseen tulevat myös mahdolliset sakkomaksut ja vahingonkorvaukset. Voiko lähdesuojasopimusta ylipäänsä tarkastella sopimusoikeudellisesti? Onko mahdollista, että lähdesuojasopimukseen liittyviä riitoja käsitellään tulevaisuudessa esimerkiksi jonkinlaisessa välimiesmenettelyssä? Kuten todettua, tulevaisuus näyttää miten lähdesuojasopimukseen liittyvä käytäntö muovautuu.

Mediamailma, eritoten perinteinen sanomalehtiala, on kamppailut viime vuosina pahoissa taloudellisissa ongelmissa. Kaupallinen media on luonnollisesti aina ollut riippuvainen mainostajista ja niin tulee olemaan jatkossakin. Onko vaarana se, että lähdesuojatoiminta saa vääriä piirteitä ja taloudellisesti heikko media on heikko myös lähdesuojan väärinkäytöksille?

Selvää on, että tasapainoilu perusoikeuksien (sananvapaus ja yksityisyyden suoja) välillä jatkuu ja kollisiotilanteita on odotettavissa jatkossakin. Huolimatta mediamailman viime vuosien vaikeuksista, uutisia tehdään tavalla ja toisella joka tapauksessa jatkossakin. Samaan aikaan yleisöä kiinnostanee tulevaisuudessakin sekä uutiset että juorut.

²⁵¹ Riku Neuvonen, Viestintäoikeuden vuosikirja, 2016, s. 241.

²⁵² Neuvonen, 2016, s. 247.

Sakari Huovisen mukaan sananvapauden tärkeimmät linjanvedot eivät tapahdu tuomioistuimissa, Julkisen sanan neuvostossa tai sanankäytön sopivuutta koskevassa julkisessa keskustelussa. Tärkeimmät sananvapautta koskevat ratkaisut tehdään teknologiassa, sitä ohjaavassa lainsäädännössä, uusissa liiketoimintamalleissa ja kuluttajien kollektiivisten toimenpiteiden kautta.²⁵³ Huovisen väite on mielenkiintoinen, mutta samalla hyvinkin mahdollinen. Välineneutraalius ja tekninen kehitys tuo monenlaisia viestinnällisiä ja sananvapauteen liittyviä mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia. Mutta samalla myös, jos ei uhkia, niin ainakin haasteita.

²⁵³ Jack M. Balkin, *The Future of Free Expression in a Digital Age* s. 427, 36 *Pepperdine Law Review*, 2009 s. 427–444; Sakari Huovinen, *Matkalla sananvapauden yhteiskäyttöiseen ulottuvuuteen*, 2010, s. 144.